

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA HUMANISTIKO

OBLAČILNA KULTURA SREDNJEVEŠKE EVROPE

DIPLOMSKO DELO

Laura Jakin

Mentor: prof. ddr. Igor Grdina

Nova Gorica, 2014

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju prof. ddr. Igorju Grdini za vso pomoč pri pisanju diplomskega dela, za usmerjanje ter vse napotke in nasvete, za spodbudne besede ter za ves čas, ki ga je namenil temu diplomskemu delu. Najlepša hvala Janji Zajec, ki mi je lektorirala angleški del uvodnika. Zahvala gre tudi moji družini, ki me je spodbujala in mi ves čas pisanja diplomske naloge stala ob strani.

NASLOV

Oblačilna kultura srednjeveške Evrope

IZVLEČEK

Predmet raziskave je oblačilna kultura srednjeveške Evrope, oblačila ter dodatki, ki so jih v tem času uporabljali in iskanje odgovora na vprašanje, ali je v takratnem času že obstajala moda. Najprej bom na kratko opisala kaj oblačilna kultura sploh je in kakšne so funkcije oblačil. Nekaj bom povedala o srednjeveški družbi, saj je to bistveno za razumevanje takratnega oblačenja. Nadalje bom opisala kakšne tkanine so največ uporabljali in kako so jih izdelovali. Dotaknila se bom tudi barv, ki so jih največ nosili in predpise o razkošju, ki so omejevali nekatere kose oblačil nižjim slojem. Nekaj malega bom povedala tudi o cerkvenih, redovnih in romarskih oblačilih. Prav tako bom opisala tudi bojno opremo. Za konec sem dala še oblačila za moške in ženske, kakršne so največ nosili skozi celoten srednji vek. Opisala pa sem tudi oblačilno kulturo srednjeveškega oblačenja na Slovenskem, in sicer za visoki in pozni srednji vek.

KLJUČNE BESEDE

Srednji vek, oblačilna kultura, moda

TITLE

Clothing culture in medieval Europe

ABSTRACT

The object of this research is how did Europe dress in Medieval times, which accessories were available, and if we can actually talk about fashion in this period of time. First, I will shortly describe what is the term »clothing culture«, why do we wear clothes, what is their purpose. I will describe how medieval society was structured, since this is of most importance for understanding how did people dress at that time. I will talk about different

types of fabric, which were most widely used and how were they produced. The subject of this discussion will also be about colours and sumptuary laws, which prohibited poorer to wear some types of textiles and colours. Also, I will speak about ecclesiastical orders and their dresses, and about knights in their shining armours. At the end, I outlined wich were the most common pieces of clothing that men and women wore through this long period. I also covered Slovenian territory; furthermore, I brought up the subject of clothing in high and late middle ages in this part of Europe.

KEYWORDS

Middle ages, culture and clothing, fashion

KAZALO

1	UVOD	1
2	OBLAČILNA KULTURA	2
2.1	Funkcije obleke	2
2.2	Ali lahko v srednjem veku govorimo o modi? Ali lahko govorimo o stilu?	2
3	O SREDNJEM VEKU NA KRATKO	5
3.1	Materiali v srednjem veku	8
3.2	Izdelava tekstilij in razvoj različnih tehnik	13
3.3	Barve srednjega veka	21
3.4	Predpisi razkošja v oblačilih	25
4.	OBLAČENJE	27
4.1	Oblačila višjega sloja	30
4.2	Oblačila srednjega sloja	32
4.3	Oblačila nižjega sloja	33
4.4	Razvoj delovnih oblačil	36
5	RAZVOJ BOJNE OPREME	40
6	CERKVENA OBLAČILA	47
6.1	Izvor liturgičnih oblačil	47
6.2	Kakšne vrste tkanin so uporabljali za cerkvena oblačila?	48
6.3	Liturgični motivi in vzorci	48
6.4	Barvna paleta cerkvenega oblačenja	49
6.5	Tunika	50
6.6	Dalmatika	50
6.7	Alba	51
6.8	Kasula	51
6.9	Šaperon ali pluvijal	52

6.10	Štola	52
6.11	Palium.....	52
6.12	Meniška oblačila	52
6.13	Romarska oblačila	54
7.	OBLAČILA UČENJAKOV	56
8	OBLAČILA V SREDNJEM VEKU	57
8.1	Bizantinski stil oblačenja	57
8.2	Zahodnorimski imperij v zgodnjem srednjem veku	59
8.3	Romanski stil oblačenja (9.–11. stoletje)	60
8.4	Gotski stil oblačenja (12.–15. stoletje)	63
8.5	Burgundski stil oblačenja (1450–1485).....	68
8.6	Prihodnja moda razsvetljenega časa	71
8.7	Italijanska renesansa.....	71
9	SPODNJE PERILO IN OBLAČILA SKOZI VES SREDNJI VEK	74
9.1	Moško spodnje perilo	74
9.1.1	Braies	74
9.1.2	Hose	76
9.1.3	Spodnja srajca.....	78
9.1.4	Tunika.....	79
9.2	Žensko spodnje perilo	79
9.2.1	Chemise ali kirtle.....	80
9.2.2	Hose	81
10	ZUNANJA OBLAČILA	83
10.1	Moška zunanja oblačila	83
10.1.1	Tunika.....	83
10.1.2	Bliaut	83
10.1.3	Dublet	84

10.1.4	Gipon	85
10.1.5	Nadtunika (supertunika)	86
8.1.6	Cote-hardie.....	87
8.1.7	Houppelande.....	88
10.1.8	Halja	89
10.1.9	Ogrinjalo.....	89
10.2	Moška naglavna pokrivala	90
10.2.1	Frigijska kapa	90
10.2.2	Avba	91
10.2.3	Oglavnica, kapuca	92
10.2.4	Chaperon.....	92
10.3	Ženska zunanja oblačila	93
10.3.1	Tunika.....	93
10.3.2	Bliaut	94
10.3.3	Površnik.....	94
10.3.4	Cote-hardie	95
10.3.5	Houppelande.....	96
10.3.6	Halja	97
10.3.7	Ogrinjalo.....	98
10.4	Naglavna pokrivala	98
10.4.1	Tančica	99
10.4.2	Barbette.....	99
10.4.3	Wimple	100
10.4.4	Lasna mrežica.....	100
11	SREDNJEVEŠKO OBLAČENJE NA SLOVENSKEM.....	102
11.1	Oblačilna kultura visokega srednjega veka na Slovenskem: primer ustoličevanja koroškega vojvode.....	102

11.2	Oblačilna kultura poznega srednjega veka na Slovenskem	103
11.2.1	Naglavna pokrivala.....	103
11.2.2	Ogrinjala, plašči.....	104
11.2.3	Vrhnja oblačila	104
11.2.4	Spodnje perilo.....	106
11.2.5	Odevala za noge	106
11.2.6	Obuvala.....	107
12	ZAKLJUČEK.....	108
13	LITERATURA	110
13.1	Monografske publikacije	110
13.2	Zbornik.....	111
13.3	Članki	111
13.4	Svetovni splet	111

KAZALO SLIK

Slika 1:	Horizontalne statve.....	17
Slika 2:	Barvanje volnenega tekstila v poznem 15. stoletju.....	24
Slika 3:	Dama iz višjega sloja v 9. stoletju.....	30
Slika 4:	Poulaine čevlji.....	31
Slika 5:	Oblačila nižjega sloja.....	35
Slika 6:	Noša nižjega sloja.....	36
Slika 7:	Ženski s predpasniki med izdelavo testenin.....	38
Slika 8:	Delovna oblačila in spravilo oljk.....	39
Slika 9:	Verižna srajca.....	41
Slika 10:	Normanski vitez.....	42
Slika 11:	Viteški turnir.....	43
Slika 12:	Dovršeni oklep.....	46
Slika 13:	Romar iz Santiaga de Compostela.....	54
Slika 14:	Cesar Justinjan z dvorom.....	58

Slika 15: Cesarica Teodora in dvor.	59
Slika 16: Slavnostno oblačilo ob kronanju Karla Velikega.	61
Slika 17: Ženska v romanskih oblačilih.	62
Slika 18: Ženska in moška romanska oblačila.	63
Slika 19: Ženska oblačila iz dobe gotike.	67
Slika 20: Filip Burgundski in dvor.	69
Slika 21: Burgundski stil oblačenja.	70
Slika 22: Moški in ženska oblečena v renesančnem slogu.	73
Slika 24: Primer zgodnje oblike <i>braies</i>	74
Slika 25: Povezane <i>braies</i> , ki so se oprijele nog.	75
Slika 26: Moški oblečen le v <i>braies</i>	76
Slika 27: <i>Braies</i> in hose.	77
Slika 28: Moški v srajci in avbi.	79
Slika 29: Ohlapna ženska chemise.	81
Slika 30: Delo na polju.	82
Slika 31: Moški <i>bliaut</i>	84
Slika 32: Gipon s heraldičnimi motivi.	86
Slika 33: Moški <i>cote-hardie</i> in <i>mi-parti</i> noša.	87
Slika 34: Moški na poroki v Bologni; oblečen je v <i>cote-hardie</i>	88
Slika 35: <i>Houppelande</i>	89
Slika 36: Ogrinjalo z zarezi v rokavih.	90
Slika 37: Frigijska kapa.	91
Slika 38: Moška avba.	92
Slika 39: Turbanu podobno pokrivalo <i>chaperon</i>	93
Slika 40: Ženski <i>bliaut</i> : rokavi so zelo dolgi, prav tako vlečka.	94
Slika 41: <i>Sidlesssurcoat</i> lahko prepoznamo po širokih odprtinah na mestu rokavov.	95
Slika 42: Ženski <i>cote-hardie</i> ; oblačilo je tesno oprijeto in močno poudarja postavo.	96
Slika 43: <i>Houppelande</i> za ženske.	97
Slika 44: <i>Houppelande</i> poznega srednjega veka.	97
Slika 45: Ženska z ogrinjalom.	98
Slika 46: Ženska glava z <i>barbette</i>	100
Slika 47: Ženska, ki nosi <i>wimple</i>	100

1 UVOD

Star slovenski pregovor pravi: »Obleka dela človeka«. Vsekakor to drži za današnji čas, vendar pa; ali je to držalo tudi nekoč? Je bila tudi nekoč obleka tisto, s čimer se je človek postavljajal, s čimer je pokazal, koliko je vreden? Ali pa je bila le sredstvo, s katerim so se zaščitili pred vremenskimi razmerami; dežjem, soncem, mrazom, vetrom ...? Ali lahko govorimo o modi v srednjem veku, če je ugotovljeno, da so bila oblačila takratnega časa v vsej Evropi približno enaka? Ali pa je to le človeška praktičnost in prilagajanje na takratne razmere?

In kako vemo, kakšen je bil »stil« oblačenja v srednjem veku? Iz tega obdobja so se ohranili kosi nakita, kron, čevljev, oklepov in tudi ostanki tekstila. Ponekod so arheologi odkrili le delce oblačil, v nekaterih primerih pa tudi kar celotne oprave. Nadalje se nam ponujajo vidne reference, ki jih najdemo na kipih, spominskih gravurah v cerkvah, slikah in ilustriranih rokopisih. Ne nazadnje pa imamo v srednjeveški literaturi, referencah in drugih zapisih, kot so zakoni, davčni in trgovski računi, prav tako solidne opise oblačil.¹ Kljub pomanjkljivostim in problemom z interpretacijami nam viri, ki so se ohranili, še posebno tisti po 13. stoletju, dajejo dovolj dobro sliko, ki nam pokaže raznolikosti in nasprotja srednjeveških oblačil.² Potemtakem je mogoče reči, da »ljudje z rabo določenih oblačil in dodatkov izražajo svojo pripadnost tej ali oni družbeni skupini, skladno z okoliščinami uporabe. Iz oblike je pogojno mogoče razbrati nosilčev spol, starost, zakonski stan, družbeni izvir, premoženjsko stanje, lokalni izvir ali pripadnost, namembnost in specifične okoliščine.«³

¹Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 5.

²Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 13.

³Žagar, *Oblačilni videz: govorica brez besed*, str. 15.

2 OBLAČILNA KULTURA

Pojem oblačilna kultura zaobsega več stvari; ne le oblačil, ampak tudi modne dodatke, pravila oblačenja, vrste tekstila, uporabo oblačil in njihovo nošnjo nasploh. Če govorimo o obleki, imamo lahko v mislih vse od oblačil za vsakodnevno rabo do tistih za svečane priložnosti itd.

2.1 Funkcije obleke

Po namembnosti delimo oblačila na vsakdanja, praznična, delovna itd. Kljub vsemu pa to ni le zaščitni sloj, ki nas in našo kožo ščiti, ampak nas obenem loči po pripadnosti in izraža naš jaz. Oblačilo je ljudem sprva služilo le kot del opreme za preživetje, saj je njegova glavna funkcija varovanja telesa pred zunanjimi vplivi in okolico; dež, vlaga, vročina, veter in drugi dejavniki nam tako »ne morejo do živega«, prav tako pa nas tudi ščiti pred odrgninami, udarci, umazanijo in potom. Obleka je narejena glede na kulturno okolje v katerem živimo, na delo, ki ga opravljamo, ter na podnebne razmere. S tem se oblikujejo tudi posebni deli oblačil, ki so lahko specifični le za neko okolje in bi mogoče kot taki drugje ne ustrezali. Ker je vedno kultura tista, ki določa, kaj je v družbi sprejemljivo, so si tudi oblačila med seboj včasih lahko različna in prilagojena glede na kulturo in družbene skupine.⁴

2.2 Ali lahko v srednjem veku govorimo o modi? Ali lahko govorimo o stilu?

Eva Paulin je leta 1962 opisala modo s preprostimi besedami, da je moda nastala že zdavnaj, vendar pa je tudi vedno sproti zastarala. Torej: kljub temu, da je moda vedno znova nova, ni to samo po sebi nič novega. Če povzamemo njene besede: »*Moda sta mišljenje in čustvo dobe, spremenjena v materijo, obliko in barvo.*« Pri tem dodaja, da moda ni oblačenje samo, vendar pa ima pri tem procesu levji delež.⁵

⁴Žagar, *Oblačilni videz: govornica brez besed*, str. 15.

⁵Glej: <http://www.stankablatnik.com/SLO-teorija-clanki-tekstilec6.htm> (19. 4. 2014).

Gillo Dorfles⁶ pravi, da obstaja sorodnost med pojmom moda in stil. Pravi, da postane vsak novi stil moden, ko pa moda mine, je ta obsojen na propad. Nadalje pravi, da sledi moda ogovarjajočemu stilu in lahko doseže vrhunec v trenutku, ko je neko stilno obdobje že v zatonu. Dogaja se tudi, da spet postane aktualen že pozabljeni zgodovinski stil, ki spet vznikne iz novih ali tržno naravnanih razlogov.⁷

Stil bi lahko opredelili kot idejni osnutek, ki se kaže v neki umetniški strukturi in ustreza točno določenim družbeno-gospodarskim in tudi kulturnim vzorcem. Stil izraža neko novo stališče, medtem, ko moda ni vezana na neko kulturno novost.⁸

Moda zadovoljuje samo objektivne in subjektivne potrebe in z razliko od stila, ni vezana na umetnost. Dorfles še nadalje pravi, da je moda tip obleke, značilne za določeno obdobje. Naj navedem še tole njegovo misel: *»Moda vlada človeštvu od nekdaj in ostaja absolutna gospodarica ambicij in tekmovanja med ljudmi. Ni le ena najpomembnejših družbenih in ekonomskih pojavov našega časa, ampak je tudi eno od glavnih meril psiholoških, psihoanalitičnih in družbeno-ekonomskih motivacij človeštva.«*⁹

Če se sedaj zamislimo nad pravkar prebranimi stavki prejšnjih vrstic, bomo takoj ugotovili, da se je vse to, kar je zgoraj opisano dogajalo tudi v srednjem veku. Res je: srednjeveški ljudje so z oblačili skušali prikazati moč enih nad drugimi. Z zakoni o razkošju so vladarji in plemiči želeli preobrniti izid tega »oblačilnega tekmovanja« sebi v prid. Z oblačili so se vsi sloji srednjeveške družbe hoteli pokazati v najboljši luči, prav tako tudi njihov bogat slog življenja. To se je najlažje pokazalo z oblačili. Seveda je šlo tudi v drugo smer, tudi najrevnejše med njimi so lahko prav tako prepoznali po oblekah. Tudi glede tega ali je obstajal stil v srednjem veku, si lahko odgovorimo na pritrđen način. Če je stil, kot zgoraj omenjeno, idejni osnutek, ki se kaže z umetniško strukturo in določenimi družbeno-gospodarskimi in kulturnimi vzorci, lahko rečemo, da se je to dogajalo tudi v srednjem veku. Arhitekturni, slikarski, kiparski in celo glasbeni umetnosti srednjeveške romanike in gotike je sledila tudi takratna oblačilna kultura, ki je povzemala značilnosti obeh obdobj.

⁶Gre za francoskega modnega kritika.

⁷Prav tam.

⁸Prav tam.

⁹Prav tam.

Da je moda odraz neke dobe, ki se kaže z barvami, materiali in tudi oblikami, kot pravi Eva Paulin, lahko to trditev povežemo s srednjeveškim oblačenjem. Srednjeveška romanika je bila kot vsak začetek nekega obdobja lahkotna in nekomplcirana. Kot taka se je kazala tudi v oblačilih. Tedanja oblačila so bila preprostih, nezahtevnih oblik, ohlapno krojena, vendar pa živih in raznovrstnih barv, ki so poživila enoten kroj.

V gotiki, tj. v času visokega srednjega veka, pa že opazimo spremembe. Moda oblačenja tega časa je skoraj popolnoma zapustila prejšnji romanski svet, na katerega je vplivala antika in začela pisati svojo zgodbo. Gotska moda ni več lahkotna in preprosta. Tako kot pri gotski arhitekturi postanejo pomembni detajli; oblačila so tesna in dolga. Kroj je pomemben. Predvsem v tem obdobju se začne srednjeveško življenje na splošno obračati na bolje. Trgovina cveti, z najrazličnejšimi novostmi pa se izboljša življenjski standard. Po boljšem življenju lahko sežejo tudi manj premožni in tudi oni si lahko privoščijo boljša oblačila. Prav v tem obdobju lahko začnemo govoriti o dobi mode ali stila.

3 O SREDNJEM VEKU NA KRATKO

Srednjeveška kultura in družba sta se v zgodnjem srednjem veku razvili na osnovah antike in krščanstva, ki se je začelo v tem obdobju širiti po Evropi. Pomembne družbene spremembe so se dogajale ob času preseljevanja ljudstev, z nastajanjem germanskih državnih tvorb iz teh so se razvile družbene razlike med svobodnjaki in nesvobodnjaki, plemstvom in podložniki ter med posvetno oblastjo in Cerkvijo. Razvoj cerkvenega in plemiškega sistema oblasti je temeljil na fevdalnih odnosih in zemljiškem gospodarstvu. Fevdalni red je bil povezovalni člen različnih družbenih stanov.¹⁰

Za razumevanje kako so se ljudje oblačili v srednjem veku, moramo vedeti kako je bila organizirana družba. Fevdalni sistem, ki se je že razvijal v tem času, je družbeni red, ki je temeljil na zapriseгах služenja. Kralji so velika ozemlja podeljevali plemičem, ti pa so jim v zameno za zemljo ponudili zvestobo in vojaško podporo. Kmetje so obljubili, da bodo obdelovali zemljo in delali za plemiče, če jim bodo ti nudili vojaško zaščito ali dom. Tako se je višji status plemenitašev vedno bolj kazal v oblačilih, kvaliteti blaga in stilih oblačenja.¹¹ Od leta 400 do 700 sta bili za življenje v Evropi značilni ruralnost in decentraliziranost. To je bilo po eni strani zaradi propada civilne vlade, katere funkcijo je zdaj v svoje roke prevzela cerkev, po drugi strani pa je vdor barbarskih ljudstev, ki niso govorila ne latinsko ne grško, prav tako povzročil to decentralizacijo.¹² Po nemirnih časih so se ta ljudstva ustalila in začela se je medsebojna gospodarska, kulturna in politična menjava.

Konec 5. stoletja je v času merovinške dobe nastala nova državna tvorba – frankovska država. Z osvajalskimi pohodi proti sosednjim deželam se je njeno ozemlje neprestano večalo.¹³ Med letoma 500 in 700 so se v Evropi dogajale spremembe v organiziranosti družbe temelječe na kmetijskih inovacijah. Franki so posvojili plug, s katerim so obdelovali zemljo. Produkcija hrane in populacija sta se povečali. S prihodom Karla Velikega so bili po vseh regijah frankovskega kraljestva uveljavljeni enaki zakoni,

¹⁰Leksikon zgodovina, str. 354.

¹¹Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 7.

¹²Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*, str. 146.

¹³Ditz, *Oblačilni videz skozi stoletja*, str. 70.

organizirala se je birokracija in birokratski aparat. Ponovno se je gojila učenost, čeprav le med elito.¹⁴ Leta 800 je bil Karel Veliki okronan za cesarja in je tako postal najmočnejši vladar Evrope. Čas njegovega vladanja je čas, ko je Evropa v zgodovini in umetnosti obrnila nov list.¹⁵ Po smrti Karla Velikega se njegovim dedičem ni posrečilo obdržati te velike enotne tvorbe. Turški, madžarski, muslimanski in vikinški vpadi so oslabili državo. Kljub temu pa so se v tej dobi oblikovale nove forme socialne strukture, tehnike kmetovanja in učenja, ki so pomagale zahodni Evropi ponovno vzpostaviti svojo civilizacijo.¹⁶ »Civilizacija, obrt, tehnika in tehnologija so se v Evropi med letoma 1099 do 1290 razvijale izredno hitro, hitreje kakor v prejšnjih petsto letih in k temu je nedvomno pripomogel neposredni stik z znanjem iz Orienta.«¹⁷

V visokem srednjem veku je ponovno oživela s koncem antike pozabljena trgovina na daljavo. S tem se je začelo preslojevanje družbe, saj so se meščani in trgovci zaradi bogastva povzpeli po družbeni lestvici. Še vedno pa je absolutna nadvlada ostajala v rokah plemičev in monarhov, ki so bili na vrhu fevdalne piramide iz katere sta izhajali pravna in politična oblast.¹⁸

Srednjeveško skupnost je zaznamovala enotnost države in Cerkve, ki pa se je zamajala z investiturnim bojem.¹⁹ Največji dogodek visokega srednjega veka so bile križarske vojne. Ko so muslimani v 11. stoletju zasedli Jeruzalem in Betlehem ter prepovedali vstop krščanskim romarjem, so se Evropejci podali v vojno, da bi si pridobili nazaj Sveto deželo.²⁰ Tako so se leta 1095 s pozivom papeža Urbana II. začele križarske vojne. Prvi vitezi križarji in drugi verski gorečnejši so na Bližnji vzhod prispeli leta 1099.²¹

Orientalne dobrine so prav zaradi križarskih vojn v Evropi postajale vedno bolj dostopne. Stik med vzhodom in zahodom je privedel do živahnega trgovanja, ki je v tem času postajalo vse bolj pomembno, saj je hitro postajalo glavni vir bogastva za Evropo.

¹⁴Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*, str. 148–149.

¹⁵Ditz, *Oblačilni videz skozi stoletja*, str. 70.

¹⁶Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*, str. 149–150.

¹⁷Frischler, *Sijaj in sence križarskih vojn*, str. 284.

¹⁸*Leksikon zgodovina*, str. 354.

¹⁹Prav tam.

²⁰Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*, str. 161.

²¹Frischler, *Sijaj in sence križarskih vojn*, str. 25.

Posledično je kot poglavitni vir dobička in razvoja počasi začela izgubljati svojo poprej edinstveno vlogo podeželska zemlja. Kmetje, ki so s presežkom prehrabnih izdelkov trgovali naprej, so si z izkupičkom lahko privoščili druge dobrine. To je bilo v korist trgovcem in obrtnikom. V iskanju širšega trga so se trgovci po Evropi začeli udeleževati trgovskih sejmov, ki so bili v vseh večjih mestih. Obrtniki in trgovci so se krepili, v obtok je prišel denar; blagovna menjava je dobila resno konkurenco.²²

V poznem srednjem veku je začela razpadati enotnost države in Cerkev. Trgovina je močno spremenila gospodarstvo, spremenila se je geografska podoba sveta z novimi odkritji dežel in celin, reformacija pa je razdelila zahodno Cerkev.²³ V Italiji so se začela kazati nova razumevanja in pojmovanja. Spremembe so bile velike že ob koncu 13. stoletja in se v 14. le še potrdile in okrepile. Prvi simptomi humanizma so se začeli kazati v posvetni umetnosti, ideal je bil sedaj človek kot posameznik in ne kot del univerzama.²⁴

V istem času lahko vidimo velike socialne spremembe. Fevdalni sistem je pešal, vloga dvora je postajala bolj omejena, trgovci pa so se začeli združevati v gospodarske družbe, ki so nakazovale kapitalizem.²⁵ Začenjala se je doba renesanse, ki ni cvetela samo v Italiji, marveč tudi v priatlantski Evropi. To je bila doba velikih umetnikov, arhitektov, kiparjev, pesnikov in izumiteljev, ki so slavili človeško lepoto in inteligenco.²⁶ V začetku 14. stoletja je postajalo evropsko trgovanje vedno bolj stabilno in se je osredotočalo na trgovino na že obstoječih trgovskih poteh. Zaradi negotovosti, ki jo je povzročila turška zasedba vzhodnega Mediterana so trgovci zamenjali veliko kopensko trgovsko pot od italijanskega ozemlja do Flandrije s pomorsko potjo iz Mediterana do severnega morja. Oblikovali so se močni trgovski centri – Benetke, Genova, Marseille in Barcelona. Na severu so vzpostavili mednarodna pristanišča v Bruggu in Antwerpnu, kjer je že bilo čutiti tudi dejavnost hanzeatskih mest. V istem času so se na Nizozemskem, v Milanu in Firencah zakoreninile gospodarske panoge, ki so zaradi tehničnega napredka v tkanju in barvanju tkanin prinašale velik dobiček. Napredek se je pokazal tudi v ponovnem oživetju kovnic denarja po vsej Evropi. Razkošnost in povečana kupna moč, sta tako vplivala na oblačila. V drugi polovici 14. stoletja in v 15. stoletju je postala po vsej Evropi politična moč bolj

²²Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Trough the Twentieth Century*, str. 162–163.

²³*Leksikon zgodovina*, str. 354.

²⁴Boucher, *A history of Costume in the West*, str. 191.

²⁵Prav tam.

²⁶Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval Wolrd*, str. 26.

skoncentrirana. Privilegiran stan je izgubil svojo prejšnjo fevdalno moč in status, začela se je socialna in ekonomska emancipacija meščanstva.²⁷ 15. stoletje je bilo tudi doba raziskovanj in novih odkritij ozemelj.²⁸

3.1 Materiali v srednjem veku

Tekstil je pletena tkanina iz bombaža, lanu, volne ali svile ali kombinacije teh vlaken. V srednjem veku je bila izdelava tekstila pomembna obrtniška dejavnost tako v Evropi kot tudi v islamskem svetu, saj je zaposlovala veliko ljudi. Tekstil je bil dragocen trgovski izdelek in pomembna območja v Evropi, kot so Flandrija, Italija, Francija in Anglija, so postala bogata prav zaradi njegovega izvoza. Premožni trgovci, ki so se ukvarjali s trgovanjem tekstila, pa so kmalu postali vodje v svojih skupnostih. V srednjeveški Evropi so uporabljali različne tipe in kvalitete tkanega tekstila – od grobih, hrapavih cenениh materialov do finega, dragega, razkošnega tekstila. Svila in lan sta bila močno cenjena, prav tako tudi volnen, mehak in težek tekstil, narejen iz najfinejše volne. Takšna volnena tkanina je bila cenjena zaradi toplote, ki jo je dajala, svoje teže in tudi trpežnosti blaga.²⁹ Volna je bila eden izmed najpomembnejših produktov srednjeveške ekonomije. V Angliji in Flandriji je bila zagotovo vodilni izvozni produkt. Trgovci z volno so bili praviloma med najbolj bogatimi meščani, proizvodnja volne pa zelo cvetoča in uspešna panoga.³⁰

Hladna in vlažna klima britanskega otočja je bila idealna za vzrejo ovc z debelo dlako. Večina posestnikov v Angliji je imela črede ovac, ki jih je redila za ta namen. Ovcerejci so ovčje krzno namenjali večinoma za izvoz. V letu 1300 je bila najboljša valižanska volna in tista iz zahodnega Midlandskega otočja. Tudi na celini so redili ovce za volno, ki pa ni dosegala takšne kvalitete kot angleška. Dobro znani sta bili španska merino volna in francoska volna. Seveda pa po kvaliteti in razkošnosti nista konkurirali angleški.³¹

V vsem srednjem veku je bila volna vedno na prvem mestu med materiali za izdelavo oblačil, vendar je bila njena kakovost odvisna od podnebja in klime. Bolj kakovostno

²⁷Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 192–193.

²⁸Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 26.

²⁹Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 113.

³⁰Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 193–194.

³¹Prav tam.

volno so zagotovo nosili duhovščina in plemiči. Trgovski dokumenti kažejo, da so različne kvalitete volne uporabljali za različne namene in jo tudi prodajali po različnih cenah. Sprva je prevladovala angleška volna, saj je zaradi deževnega in vlažnega podnebja njena kvaliteta boljša. Kasneje pa se je produkcija volne začela tudi v mediteranskem svetu.³²

Volna je bila v srednjeveški Angliji glavna izvozna surovina. Prav tako pa so tudi v Franciji za pridobivanje volne redili velike črede ovc. Samostani so imeli navadno največje črede, saj so s prodajo volne lahko ustanavljali nove samostane. Zlasti cistercijanski samostani so bili pri reji in striženju ovac še posebej sistematični in so volno razvrščali po kvaliteti ter jo prodajali v balah.³³

Volna je bila vse uporaben tekstil. Bila je poceni surovina za vsa zunanja oblačila in odeje. Uporabljali so jo tudi za tapiserije in vezenine. Glede na uporabo so jo tkali debelo za odeje ali tanko za *hose*.³⁴ Zelo redko so jo oprali.³⁵ Tudi *serž*, gladka volnena tkanina, je bila v srednjem veku v uporabi. Izkopavanja so pokazala, da je bila ta tkanina široko uporabljana, od debele in grobe obdelave za nižje sloje do fine in delikatne obdelave za premožne.³⁶ Volnen tekstil, ki je tudi po obdelavi še vedno ohranil naravna olja je zagotavljal zaščito pred vlago.³⁷

Med temi tekstilijami moramo omeniti še eno, ki sicer ni iz volne, jo pa lahko vseeno umestimo v to področje. *Kamelin*, tkanina, ki je bila najverjetneje izdelana iz kamelje dlake, izvira iz Azije. V srednjem veku so jo v Evropo uvažali iz Cipra in Sirije. Pogosto so Arabci nosili plašč, ki je bil izdelan iz tega tekstila in je bil črtast, bel in rjav. V srednjem veku je ta tkanina veljala za ceneno blago in so jo zato nosili nižji sloji. Čeprav naj bi bila izvorno narejena iz kamelje dlake, so začeli v srednjeveški Franciji, natančneje v Flandriji, izdelovati *kamelin*, narejen iz kozje dlake. Ta je bil še nižje vrednosti kot tisti iz kamelje. Navadno pa so oba mešali še s tkaninami druge vrste.³⁸ Slavni svetniki so bili znani po nošnji tunik iz kozje dlake. Takšen tekstil je bil abraziven in neprijeten za nošnjo, kar je nakazovalo na svetnikovo pokoro in ponižnost. V ta tekstil so tudi zavijali umrle. V regijah, kjer je bila reja koz zelo razširjena, so boljša vlakna uporabljali za izdelavo odej in

³²Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 14–15.

³³Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 147–148.

³⁴*Hose* so predhodnice hlač, ki so jih uporabljali za pokrivanje nog. Sprva sta bili hlačnici ločeni.

³⁵Prav tam.

³⁶Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 18.

³⁷Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 45.

³⁸Glej: <http://en.wikipedia.org/wiki/Cameline> (15. 3. 2014).

ogrinjal. S klobučevino, tj. vrsto netkanega materiala, so izdelovali klobuke, kape, škornje, preproge. Takšen material se ne cefra in je bolj gost od navadne volne. V 14. in 15. stoletju so volneno klobučevino uporabljali za izdelavo naglavnih pokrival.³⁹

Lan je bil najzgodnejša rastlina, iz katere so delali tekstil. Ker je glede podnebja zelo prilagodljiva, je bila razširjena po skoraj celotni Evropi. Laneno platno in tekstil so uporabljali za rjuhe, brisače, srajce in spodnje perilo. Navadno je bilo beljeno ali naravnih barv, saj ni tako dobro vpijalo barvila kot volna. Ker se je dobro obdržalo pri večkratnem pranju, so ga uporabljali za oblačila, ki so jih lahko prekuhávali in milili.⁴⁰ Lanu pa niso uporabljali le za spodnja oblačila, kot so na primer spodnja tunika in *braies*⁴¹ za moške in za ohlapne ženske tunike. Malčke so oblačili v kratko laneno oblekico, ki je bila preprosta za vzdrževanje. Odrasli so lan uporabljali tudi za naglavna pokrivala in tančice. Iz gojenega lanu so izdelali halje in predpasnike, da so zaščitili oblačila. Obstajajo dokazi, da so lan v srednjem veku povoskali, da je postal vodoodporen. Takšne zaplate lanu so uporabljali za zasenčenje oken in v primeru dežja, vendar pa v Angliji 14. stoletja srečamo tudi povoskan lan kot zunanje oblačilo.⁴²

Tisti, ki so nosili lanena podoblačila, so perilo najverjetneje menjali na vsaka dva tedna. Za pranje umazanega lanenega perila, pa tudi drugih lanenih oblačil so v mestih skrbeli izurjeni pralci. Ti so v ta namen uporabljali mila na osnovi luga, vrelo vodo, poleg tega pa so morali biti na dobri poziciji na rečnem obrežju, kjer so oblačila spirali in jih sušili na drevesu ali sušilih. Volnenih oblačil niso prali, ampak so jih le stresali, stepali ali skrtačili ter jih zračili na soncu, da so uničili molje. Manjše madeže so čistili z urinom, glino ali lugom.⁴³

Svilo z Daljnega Vzhoda in iz Perzije so poznali že stari Rimljani. Bila je zelo cenjena, saj so jo nosili le dostojanstveniki. Dolgo časa je veljala za tako prestižno tkanino, da je bila v srednjem veku na Zahodu sprva uporabljana kot darilo cerkvam, za tapiserije in verske ceremonije, okrasitev cerkva, katedral in palač in za izdelavo verskih oblačil. Zgodnja, brokatna svila je bila sprva namenjena za obdarovanje med vladarji in ni bila trgovsko

³⁹Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 155.

⁴⁰Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 148.

⁴¹*Braies* so predhodnice *hose*. Kasneje se skrajšajo in se jih nosi pod *hosami* kot del spodnjega perila.

⁴²Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 22–23.

⁴³Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 158–159.

blago, obarvana pa je bila z najboljšimi, dragocenimi barvili, kot sta vijoličasta in škrlatna. Kmalu pa svile niso izdelovali več samo za okras in za posebne priložnosti, ampak se je začela uveljavljati tudi kot trgovsko blago.⁴⁴ Iz svile so se razvile številne nove tkanine. Brokat, iznajdba iz Kitajske, je bila fina svilena tkanina z gostimi, zapletenimi tkanimi vzorci, navadno drugačnih barv. Ta tehnika se je nato preko Perzije razširila v Evropo. *Stain* je bila gosta, debela svila, ki prav tako izvira iz Kitajske. Damast – že ime pove od kod izhaja – je bila na gosto potiskana svilena tkanina z bogatimi ponavljajočimi se vzorci grbov, živali in cvetličnih vzorcev. Damast iz italijanskega prostora, ki se je zelo dobro prodajal po vsej Evropi, je združeval značilne vzorce kitajskega, arabskega in evropskega sveta. Najpogosteje uporabljeni vzorci so bili pavje oko, levi, opice ali lažne arabske črke. *Krepdešin*, izjemno lahka svila, je prišla v Evropo iz vzhoda v času križarskih vojn, uporabljali pa so jo za izdelavo razkošnih, lahkotnih plisiranih oblek za ženske predstavnice visokega sloja, kasneje, v 14. in 15. Stoletju, pa tudi za tančice. Spreminjasta svila je bila tkana iz dveh barv, ki sta se izmenjavali. Iz Bagdada pa je prišla tudi svila *baudekin*, prav tako spreminjasta, vanjo so bile vtokane zlate niti. Žamet so iznašli v mestu Lucca. V 14. stoletju je postal pogosteje nošen, vendar še vedno drag material. Nekatere cenejše vrste žameta so imele vmešane tudi lanena vlakna. Čisti svileni žamet pa je še naprej ostajal najbolj aristokratska tkanina.⁴⁵ Najcenejša vrsta tkane svile je bil taft; iznašli in tkali so ga italijanski tkalci. Uporabljali so ga kot podlogo svilenim in volnenim oblačilom ali za izdelovanje dodatkov, kot so blazine. Najbolj razširjena oblika svile so bili trakovi in manjši trakci, pojavili so se v visokem srednjem veku. Kasneje so trakce obogatili še z vezeninami iz zlata in srebra.⁴⁶

Arheološke raziskave kažejo, da je bila svila eden izmed najbolj uporabljenih tekstilov višjega sloja. Severno od Alp in v Pirenejih svila ni bila tako pogosta, saj so to območja, kjer je vse do poznega veka sploh niso proizvajali. V začetku 13. stoletja so jo le za posebne priložnosti nosili samo kralji in principi. Šele v drugi polovici 15. stoletja je prešla v rabo tudi ostalim, še vedno premožnim slojem aristokracije in meščanstva. Njena uporaba je bila zdaj tako široka, da jo je želela mestna in dvorna avtoriteta s predpisi omejiti le za nošnjo med plemstvom.⁴⁷ Najbolj dragocena oblačila so bila narejena iz žameta, svile in brokata. Ta so lahko bila okrašena z barvanimi vezeninami cvetličnih ali geometrijskih

⁴⁴Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 19–20.

⁴⁵Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 149–150.

⁴⁶Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 20–21.

⁴⁷Prav tam.

vzorcev, obrobljena s krznom in še dodatno olepšana z nakitom ali perjem.⁴⁸ Srednjeveška Evropa je zelo cenila svilo zaradi njene razkošnosti, mehke teksture in čudovitih vzorcev. V zgodnjem srednjem veku so Evropejci svilo uvažali iz Kitajske. Nato pa se je v Italiji razvila tehnika tkanja svile, ki jo je proslavila in naredila za vodjo v izdelavi svile. Severna Italija je bila do konca srednjega veka skoraj izključno najpomembnejša v izdelavi te tkanine.⁴⁹

Bombaž se je v 8. stoletju iz Indije razširil v arabske države, od tam pa je bil Evropi v 9. stoletju predstavljen skozi muslimansko Španijo. Sprva so ga v Evropi uporabljali za podlogo oziroma oblazinjenje, za zimska oblačila.⁵⁰ Netkan bombaž so rabili za polnilo med dvema tkaninama, kot podlogo za *dublete*⁵¹ in druga obložena oblačila, ki so bila moderna od 13. do 15. stoletja. *Barhant*, debela, na narobni strani kosmata bombažna tkanina,⁵² je bil trpežen in zato drag. Primerna je bila za izdelavo *dubleta*, zunanjih poletnih oblačil in zimskega spodnjega perila.⁵³

Živalske kože in krzno, ki so bili stoletja dolgo simbol neciviliziranega sveta in barbarstva, so postale v srednjem veku del oblačil aristokracije in dvora. Dragoceno krzno je bilo vsesplošno v uporabi – kot krznen plašč, obroba volnenih oblačil, krzneni ovratniki. Vsak del oprave, od škornjev, rokavic do klobukov, je lahko bil obrobljen s krznom.⁵⁴ Tako se je krzno začelo v visokem srednjem veku uporabljati kot odraz bogastva in moči. Zanimive so pri tem slike Svetega Martina, na katerih deli svoj plašč na pol. Na plašču je v več primerih vidna obroba iz svetlega krzna. Najbolj iskana krzna so bila hermelinovo belo krzno s črnimi pikami, sivo krzno sibirske veverice, pa tudi krzno bele sibirske veverice ter sibirske kune.⁵⁵ Krzna so uporabljali glede na to, kaj je bilo v nekem obdobju modno. Sprva najbolj modno belo in sivo krzno je po koncu 14. stoletja dalo prosto pot temnejšim odtenkom, te so posebej radi nosili moški. Knjige s popisi imetja nam dajo lepo sliko o tem, kako vsesplošno uporabljano in raznoliko je bilo. Nošnjo najboljšega krzna so omejili

⁴⁸Streissguth, *The Greenhaven Encyclopedia of the Middle Ages*, str. 87–88.

⁴⁹Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol 4, str. 76.

⁵⁰Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 150.

⁵¹Zaščitno oblačilo, ki so ga nosili pod oklepom in je preprečevalo odrgnine. Poznano je tudi pod imenom *gipon* ali *pourpoint*.

⁵²Glej: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=barhant&hs=1 (15. 3. 2014)

⁵³Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 23.

⁵⁴Prav tam.

⁵⁵Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 58.

s ceno in zakonodajo. Kljub temu pa so bili konec 14. stoletja nekateri najbogatejši meščani odeti v krzno najboljše vrste. Še vedno je največje povpraševanje po krznu ostajalo na dvoru. Zunaj dvora so krzno nosili iz praktičnih razlogov. Meščanstvo je nosilo večinoma lisičje, jagnječje, zajčje in krzno divjih mačk, na kmetih pa so nosili jagnječje, kozličkove ali zajčje kože, obrobljene s krznom iste živali, občasno usnjene oprave ali s krznom obrobljene rokavice. Usnje je bilo močno razširjeno. Njegova jakost, neprepustnost in mehkost je vzrok za široko rabo v vseh slojih.⁵⁶

V tem času je bilo usnje tudi edini material iz katerega so izdelovali čevlje. Večja zaščita, ki jo je nudilo usnje, je botrovala splošni uporabi tega materiala. Kot varovalo so ga uporabili za rokavice, sokolske rokavice, predpasnike, pasove – navadne in tiste za meč, torbice, mošnje in čevlje.⁵⁷

Les se je kot del garderobnega materiala pojavil šele proti koncu srednjega veka in še to le kot podplat pri čevljih. Včasih so ga celo nadomestili s plutovino, ki pa se ni toliko uporabljala v ta namen. Različni deli lesa in drevja, kot na primer lubje limonovca, vrbove šibe, cepljen leskov les, so bili uporabni za izdelavo klobukov.⁵⁸

3.2 Izdelava tekstilij in razvoj različnih tehnik

Osnova izdelave oblačil je izdelava niti iz katere je nato spletena tkanina. Bombažne, lanene, volnene in svilene surovine so navijali v enotno nit, ki je služila za kasnejšo obdelavo v tekstil. Najbolj pogosto vlakno v srednjeveški Evropi je bila volna, ki se jo je s pomočjo preslice najlažje spredlo na roko. Vse ženske, bogate ali revne, so predle in to skoraj ves čas, da so tako proizvedle zadostno količino preje za svoje družine. Iz te preje so nato izdelale tekstil. Srednjeveške slike kažejo ženske, ki v rokah držijo prejski material med potovanji, kuhanjem in celo med krmo živali. Mnoge med njimi so tudi tkale, kljub vsemu pa so tkanje in nadaljnje stopnje izdelovanja tkanin celo v srednjeveški družbi bili delo izurjene stroke.⁵⁹ Niti za izdelavo tkanin so v zgodnjem srednjem veku izdelovali ročno. Zgodnesrednjeveške ženske so niti predle s pomočjo vretena. Surovino (v tem primeru volno) so najprej razčesali. Nato so surova vlakna navili na preslico – visečo

⁵⁶Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 24–25.

⁵⁷Prav tam.

⁵⁸Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 26.

⁵⁹Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 146.

palico, dolgo približno 20 centimetrov. Predilka je na vlakna zavezala z diskom oteženo vreteno. Disk je služil temu, da se je vreteno enakomerno vrtelo. Vreteno je vleklo proti tlam vlakna ter jih hkrati pletlo in ovijalo nit, predilka pa je nit stisnila in skrbela, da je bila nit enakomerne debeline. Tako narejeno nit so nato spletli v splet in jo obarvali z naravnimi barvili.⁶⁰

Proces izdelovanja volne je bil sestavljen iz več korakov. Najprej so ovco ostrigli in dlako oprali, da so z nje sprali umazanijo in maščobo. Pustili so jo, da se je posušila na soncu, nato so jo z vejami stolkli in tako odstranili še preostanek umazanije, obenem pa so se volnena vlakna tudi ločila med sabo. Nato so jo sčesali, da so razvozlali vlakna in jih pripravili za razpredanje v dolge niti preje. Česanje je omogočilo, da so bile niti močne in vzdržljive. Grebanje⁶¹ pa je tkalcem omogočilo, da so med seboj zmešali volnene niti različne barve in kvalitete.⁶²

Preja volne je zajemala tri stopnje: vlečenje volnenih vlaken, zvijanje teh vlaken skupaj, da je iz njih nastala preja, in navijanje preje na preslico. V zgodnjem srednjem veku je bilo navijanje preje žensko ročno delo.⁶³ Predenje je tudi po koncu srednjega veka ostala domača naloga žensk.⁶⁴ Po letu 1100 pa Evropa preko islamskega sveta spozna kolovrat. Ta starodavna naprava, iznajdena v Aziji, je tkalcu omogočala, da so navili vlakna v prejo hitreje, kot na roko. Kljub temu pa je bila preja, ki je bila izdelana na kolovratu, slabše kvalitete. Zato so kolovrat na veliko območjih prepovedali, da so lahko zagotovili prejo odlične kvalitete. Do konca srednjega veka pa se je kolovrat že toliko izboljšal, da so ga uporabljali vsi, tudi za proizvodnjo kvalitetnega blaga. Zadnja dva koraka predenja sta bila ročno odvijanje volnene preje iz preslice in navijanje v krogle. Prejo so navili na motek in pripravljena je bila za tkanje. S časom se je tekstilna proizvodnja razvila v široko panogo, potreba po različnih veščinah tekstilnega izdelovanja pa se je povečala. Kot rezultat so tekstilni proizvajalci postali specializirani le za eno področje – od prebiralcev volne, česalcev in tkalcev do barvarjev, predilcev itd. V poznem srednjem veku so se tekstilni delavci iste stroke združili v cehe, da so zavarovali svoje interese in tako proizvajali še bolj

⁶⁰Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 7.

⁶¹Razčesavanje oz. glajenje volne z orodjem ali strojem.

⁶²Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins; *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 114.

⁶³Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 114.

⁶⁴Prav tam.

kvalitetne produkte. V nekaterih delih Evrope so tekstilni cehi in drugi obrtniki imeli tudi pomembno vlogo v lokalni vladi in politiki.⁶⁵

Po letu 1000 so nekatera območja Evrope postala centri za proizvodnjo tekstila. Flandrija je imela dobre klimatske pogoje za gojenje rastlin, iz katerih so izdelovali barvila. Prav tako je bila blizu Anglije, ki je izvažala velike količine volne. Flandrija je tako postala eno od glavnih središč evropskega trgovanja. Trgovci s svilo so iz mediteranskega prostora potovali v Flandrijo, kjer so svilo menjali za flamski volnen tekstil iz angleške volne. Ob koncu srednjega veka pa je postala Anglija gonilna sila v proizvodnji in tkanju volne.⁶⁶

Kvaliteta volne se je stalno izboljševala zaradi izboljšav v novih tehnikah tkanja. Skupaj s trgovino so se namreč širile tudi nove tehnike obdelovanja volne.⁶⁷ Srednjeveški tkalci so uporabljali dve osnovni vrsti statev. Pred letom 1000 je bila večina tkanin stkana na vertikalnih statvah. Tkanje s temi statvami je potekalo ročno. Na teh je tkalec raztegnil zaporedje prejskih niti med nosilci na spodnji in zgornji strani navpičnega okvirja. Drugi snop preje pa je bil podajen sem in tja skozi vertikalne niti preje. Tako se je ustvarjala tkanina iz vertikalnih in horizontalnih niti.⁶⁸ Čeprav je bila dolžina blaga, ki so ga stkali na take stave, omejena, pa so bile uporabne zato, da so z njimi izdelali čudovite in zapletene vzorce. Zdi pa se, da so v tem obdobju v krajih, kjer so pridelovali volno, postavili delavnice, kjer so izkušene tkalke tkale volno.⁶⁹

Vpeljava horizontalnih statev v Evropi, ki je zaznamovala 11. stoletje, je bila za izdelavo tkanin prava revolucija. Te stave so imele obliko škatle z veliko nosilci, valjčki, jermeni in škripci. Upravljali so jih z nožnim pedalom. Horizontalne stave so dale tkalcem več kontrole nad tkalskim procesom, proces sam pa je potekal hitreje in so v enakem času stkali večje kose tkanin. Tkalcem so omogočale tkanje večjih površin tkanine. Prej so na vertikalnih statvah lahko stkali le tkanine tolikšne dolžine, kot je bila višina statev, to pa je bil tudi glavni problem vertikalnih statev.⁷⁰ Zgodovinarji so si enotni v mišljenju, da

⁶⁵Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 114–115.

⁶⁶Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 146.

⁶⁷Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 14.

⁶⁸Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 114–115.

⁶⁹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 14.

⁷⁰Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 115.

horizontalne statve veljajo za najpomembnejšo spremembo v tekstilni izdelavi srednjega veka.⁷¹

Na horizontalnih stavah sta lahko delala dva tkalca. Stkale so lahko kose blaga, dolge tudi do 30 metrov in široke 2 metra.⁷² Ko je bila tkanina stkana, je bilo potrebnih še nekaj korakov do njenega končnega videza. Potrebno jo je bilo očisti, odstraniti vozle in napake, ki so nastali pri tkanju. Treba je bilo raztegniti tkanino, odstraniti gube in mečkanine. Vsi ti procesi so naredili tkanino bolj močno in vzdržljivo in ustvarili gladek, »uniformiran« izgled.⁷³

Klobučevinasta volnena vlakna so pokrita z zelo majhnimi kaveljčki. Voda, vročina, pritisk in trenje povzročijo, da se ti kaveljčki med sabo prepletejo in stisnejo tako močno, da jih ni več mogoče ločiti na posamezna vlakna. Takšna tkanina se ne cefra in je bolj gosta od navadne volne. Končni proces obdelave volnene tkanine je bilo tlačenje. Volno so obdelali tako, da je postala tkanina bolj močna in debelejša. Vseh pletenih tkanin pa niso nujno tudi tlačili. Tiste najbolj fine so se taki obdelavi izognile. Za vsakdanjo rabo pa je bila tlačena tkanina še bolj uporabna, saj je postala tudi neprepustna za vodo in veter. Tako je nastala tkanina, ki so jo uporabljali za vse namene. Tlačilci so novo stkano volneno tkanino spustili v kadi z mešanico vode, gline, apna, peska, včasih tudi urina ali vina. V najzgodnejših časih so jo teptali z nogami. Kasneje je to delo namesto njih opravljal vodni mlin, ki je s pomočjo kladiva boljše udrihal po tekstilu. Takšna obdelava je tekstil skrčila tudi za tretjino. Nato so tekstil splaknili in ga na posebnih okvirjih raztegnili, da se je posušil.⁷⁴

V 13. stoletju je tekstil »prepotoval« dolgo pot, preden je došel do trga, kjer so ga prodali. Trgovci blaga so na začetku kupili surovo volno in jo prodali tistim, ki so jo sčesali, spredli in stkali. Ko je bilo to narejeno, so tkalci spet prodali tkanino trgovcem blaga, ki so jo prodali barvarjem in tlačilcem. Ko je bil tekstil končan, so ga trgovci ponovno odkupili. Tako je bil končno pripravljen za prodajo na trgu. Trgovci so svojo investicijo zavarovali

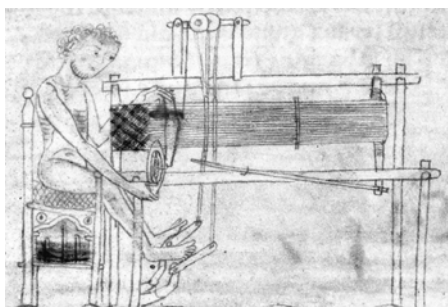
⁷¹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 16.

⁷²Prav tam..

⁷³Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 115.

⁷⁴Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 154–155.

tako, da so z vsako novo stopnjo obdelave surovino prodali. Tako so lahko odstopili od nakupa, če je bila kvaliteta slaba ali če se je trg zaprl.⁷⁵

⁷⁶**Slika 1: Horizontalne statve.**

Na sliki so prikazane horizontalne statve iz 12. stoletja, ki imajo le dve stopalki. Kasneje se pojavijo tudi take ki imajo 4, proti koncu srednjega veka pa že 8 stopalk.

V severni in zahodni Evropi, kjer je klima bolj mrzla in vlažna, je še posebej dobro uspeval lan, pa tudi konoplja. Gojili in obdelali so ju kmetje sami, ženske so ju stkale na statvah. Znana so območja okoli Cambraia, Britanije, Konstance, seveda pa tudi Flandrija, kjer so tkali in izdelovali najbolj kvalitetne lanene tkanine.⁷⁷ Surovino so pridobivali tako, da so njegova stebila približno dva tedna močili v vodi, da so korenine postale tako dolge, kot sama stebila in so se, zaradi gnitja, razdelile na vlakna. Nato so lan posušili, stolkli in spraskali, da so odstranili vlakna iz korenin. Vlakna so potem razdelili na kratka, ki so bila bolj groba in cenejša – iz njih so dobili predivo –, in na dolga, ki so jih stkali v laneno platno.⁷⁸ V knjigi *Dress in the Middle Ages* se opisuje še drugačen postopek pridobivanja lanenih vlaken. Laneno platno so pridobivali tako, da so peclje lanu olupili, jih posušili in nato namočili v vodi, ter tako dobili vlakna. Ta vlakna so spredli v platno, ki je bilo bolj gladko od volne. Na enak način so pridobivali tudi konopljinu platno, ki pa je bilo bolj raskavo in zato cenejše. Uporabljali so ga le nižji sloji.⁷⁹

Svilogojstvo se je začelo v starodavni Kitajski. Skrivnosti izdelave svile so skrbno varovali. Metoda je zahtevala zbiranje jajčec sviloprejk. Ko so se iz njih izvalile sviloprejke, so jih od 42 do 45 dni krmili z murvinimi listi. Po tem obdobju so sviloprejke

⁷⁵Prav tam.

⁷⁶Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 152.

⁷⁷Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 22.

⁷⁸Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 148.

⁷⁹Piponnire, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 22–23.

izločile tekočino, ki se je na zraku strdila. Tako je nastalo vlakno, ki so ga spredli v kokon. To vlakno so v svileno prejo za tkanje pretvorili prek dveh procesov, z navijanjem in sukanjem. Za močno in enotno svileno nit so tri ali več vlaken ročno navili skupaj na krožni kolut. Da je bila svila primerna za tkanje, so jo sukali. Serikultura oziroma svilogojstvo in obdelava svile je ostala več kot 2000 let skrbno varovana skrivnost, znana samo Kitajski. V antiki, 140 pr. Kr., so jajčeca sviloprejk in skrivnosti pridelovanja svile pretihotapili iz Kitajske v centralno Azijo, Indijo, na Japonsko in v Korejo.⁸⁰ Iz Indije so se sviloprejke razširile v Perzijo in arabski svet. Trgovska pot od mediteranskega morja do Kitajske je bila znana pod imenom Svilna cesta, saj je bila svila njen primaren trgovski material.⁸¹ Zahod skrivnosti pridelovanja svile ni poznal vse do leta 500, ko naj bi po legendi dva bizantinska meniha pretihotapila sviloprejkina jajčeca in murvine liste v Konstantinopel. Svila je kmalu postala državni monopol in ena izmed najpomembnejših panog bizantinskega imperija.⁸² Vse do 6. stoletja naj bi namreč bizantinski imperij, ki je v Konstantinoplu in Aleksandriji ustanovil tkalnice svile, le-to še vedno uvažal iz vzhoda. Do 9. stoletja pa so bizantinski tkalci svile že imeli svoje zaloge te dragocenosti.⁸³

Po propadu zahodnega rimskega imperija je Evropa obdržala stike z vzhodom prek bizantinskega sveta, ki je poskušal obdržati monopol nad izdelavo ter izvozom svile na zahod. Tudi Konstantinopel je skrbno varoval skrivnosti njenega izdelovanja. To jim je dobro uspevalo, vse dokler niso islamski zavojevalci prinesli na zahod orientalske tehnologije in razkrili kultivacijo sviloprejk. Skrivnost se je iz Perzije širila na Sicilijo in v Španijo, ki sta do 10. stoletja, tj. v času islamske oblasti, tudi sami postali pridelovalki surove svile. Krajevni vladarji so v svojih palačah postavili delavnice za razvoj te obrti. Od 13. stoletja dalje so Španija, Sicilija in Apeninski polotok izvažali svilo in uspešno tekmovali z Bizantinci.⁸⁴ Do leta 1200 je bilo tkanje svile že dobro vzpostavljeno tudi v Italiji. Italijanski mesti Lucca in Bolonja sta postali znani po iznajdbi naprave za obdelavo svile. V Bolonji je to napravo razvil izgnanec iz Lucce – Borghesano. Svilena preja je s to napravo postala bolj fina in močna. Naprava je omogočala, da so sedaj delo, ki ga je prej

⁸⁰Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 76–77.

⁸¹Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 148–149.

⁸²Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 77.

⁸³Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 149.

⁸⁴Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 19.

opravljalo več sto delavcev, uspešno prevzeli le dva do štirje delavci; ti so svilo navijali in sukali. Kasneje, v 14. stoletju, so napravo v Firencah in Benetkah še izboljšali.⁸⁵

Risalne statve – še ena pomembna iznajdba – pa so prihajale iz Perzije. Tkalcem so omogočale, da so izdelovali svilen tekstil z najrazličnejšimi zapletenimi vzorci, prav tako so statve dopuščale tkanje svile z mešanjem še drugih vlaken in niti.⁸⁶ Italija je proizvedla največ svile, prav tako pa je tkala tudi najnovejši tekstil, uvožen iz Egipta in Indije.⁸⁷

Pojavile so se tudi nove tkanine, kot so mrežice, filc in klobučevina. Tehnologijo izdelovanja so judovski tkalci iz Sicilije prinesli v italijansko mesto Lucca, kjer se je industrija še nadalje razvijala. Kot vsa druga mesta je tudi Lucca želela ohraniti svoje tehnološke novosti zase. Zato je bilo najhujše kaznivo dejanje, če so svilarji zapustili mesto. Nazadnje pa so ob napadu mesta Pisa svilarji zbežali v Benetke in Firenze, pozneje pa se je z njihovo večščino seznanila še Verona. Proizvodnja svile je šele v poznem srednjem veku dosegla severno Evropo. Mesta, kot so Arras in Beaumont, so postala središča za izdelavo svile.⁸⁸

Bombaž, ki je izviral iz Indije, je sestavljen iz mehkih rastlinskih vlaken. Slednja so zelo primerna za predenje in tkanje. Italijanski proizvajalci so kmalu po tem, ko so prvič uvozili bombaž iz Indije in Egipta, tudi sami začeli gojiti to rastlino. Padska nižina, kjer je bombaž dobro uspeval, je postala gonilna sila v njegovi produkciji v Evropi. Ta bombaž so na veliko izvažali in ga s pomočjo mehaniziranega kolovrata naredili še boljšega. Uporabljali so ga na enak način kot lan. Prednost bombaža pa je, da je bilo ravnanje z njim preprostejše.⁸⁹ Bombažni tekstil iz Egipta in Bližnjega vzhoda so čistega ali pomešanega s konopljo kasneje tkali tudi v južni Nemčiji.⁹⁰

Države okoli Severnega morja in Baltika so med seboj aktivno trgovale s krznom in kožami, ki so prihajale iz severne in vzhodne Evrope (bobrovo in lisičje krzno, posebej

⁸⁵Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 77.

⁸⁶Prav tam.

⁸⁷Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 149–150.

⁸⁸Prav tam.

⁸⁹Prav tam..

⁹⁰Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 23.

cenjeno pa je bilo veвериčje, kunčje in najbolj krzno sibirskе kune⁹¹). Predvsem rusko krzno, ki je bilo med vsemi najbolj cenjeno, se je skozi ves srednji vek izvažalo po Evropi, na bizantinsko vplivno območje in po Aziji. Čeprav so tudi drugod po Evropi pridobivali krzno, je bilo rusko še vedno najboljše, saj so bile živali v mrzlem ruskem podnebjū večje in imele tudi bolj gosto dlako. Centralna in severna Rusija sta bili glavni dobaviteljici krzna za preostalo Evropo. Kako pomembno je bilo krzno, pričajo tudi trgovske poti od leta 800 do 1000, ko so vikinki oziroma varjagi utrlji pot do bogatih krznenih območij Rusije prek sedanjih baltskih držav. Do poznega 8. stoletja je Novgorod že postal glavni center za izvoz ruskega krzna na Zahod.⁹²

Kože v grobovih usnjarjev so razkrile veliko različnih tehnik priprave, obdelovanja in krašenja krzna. Potiskane, vgravirane, vrezane, izvezene, poslikane kože so uporabili za izdelavo različnih kosov oblačil in elegantnih dodatkov.⁹³

Usnje je bilo v srednjeveški Evropi pomemben material in uporaben na mnogo načinov. Rokavičarji, sedlarji, čevljarji, izdelovalci mošenj so potrebovali usnje kot glavno surovino za svoje izdelke. V srednjem veku je bil postopek predelave usnja sestavljen iz treh korakov: strojenja, škrobljenja in beljenja. Vse do leta 1800 se ti trije procesi niso skoraj nič spremenili. Pri strojenju so najprej odstranili zgornjo plast kože in maščobe. To so naredili tako, da so kožo močili v raztopini apna in vode. Apno je ločilo vlakna iz kože, da je bilo tudi škrobljenje bolj uspešno. Ko se je koža odmočila, so z nožem spraskali ostanke. Za še bolj mehko usnje so kože namočili v mešanici vode in živalskih iztrebkov. Naslednja faza je bila škrobljenje, ki je preprečila, da bi usnje zgnilo ali se razkrajalo. Kožo so zato močili v raztopini vode in hrastovega lubja. Ta stopnja je bila dolgotrajna, saj se je koža namakala od šest mesecev do dveh let, odvisno od kvalitete kože in jakosti raztopine. Hrastovo lubje namreč vsebuje tanin, naravno substanco, ki ohranja usnje. V zadnji fazi so olja, ki so jih v prejšnjih dveh fazah odstranili iz kože, nadomestili z drugimi. To je naredilo usnje bolj elastično in vodoodporno. Kože so v tej fazi tudi »obrili« do določene debeline. Metoda beljenja usnja je potekala tako, da so kože namočili v raztopini galuna in vode. Takšno usnje je postalo belo, vendar trdo. Omehčali so ga tako, da so pokrili z vlažnim usnjem in s topim nožem vlekli po njem, da se je napilo maščobe. Usnje, opisano

⁹¹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 24.

⁹²Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 2, str. 135.

⁹³Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 24.

na tak način, so pridobivali v španski Cordobi, imenovalo pa se je *kordovan*. Lokacija usnjarn je bila zelo pomembna, saj so potrebovali kar veliko surovin. V srednjem veku je bila Anglija na prvem mestu, saj je poleg kož imela tudi velike količine hrastovega lubja, vode in apna. Zagotovo pa so pomembne industrijske dežele bile tudi na ozemlju današnje Španije – kot že prej povedano, Francije, Italije in Nemčije.⁹⁴

3.3 Barve srednjega veka

Barvanje je bila stroka, ločena od tkanja. Za posamezne korake v končni obdelavi tekstila so skrbeli različni cehi, združbe ali obrtniki. Obrtniki, ki so barvali oblačila, so za to uporabljali barvila in utrjevalec barve, ki jih je utrdil, da se niso spirale.⁹⁵ V zgodnjem srednjem veku so bile obarvane tkanine in beljena lanena podoblačila domena bogatejših, le najrevnejši pa so nosili rjava oblačila oziroma nebarvane tkanine. Za tiste, ki so si to lahko privoščili, so uporabljali tudi druga barvila.⁹⁶ Pridobivali so jih iz izvlečkov cvetov rož, listja, korenin in lubja. Modro barvo so pridobivali iz rastline imenovane silina ali oblajst,⁹⁷ rožo rumeni katanec so uporabljali za rumeno barvo, karminsko ali temno rdečo pa so dobili iz zimzelenega grma pravi brošč.⁹⁸ Te tri rastline, ki so rasle v Evropi, so dajale primarne barve za barvanje srednjeveškega tekstila. Brošč, zmešan z oblajstom, je dajal zeleno bravo, rumeni katanec z broščom pa oranžno. Mešanica vseh treh barv je dala rjavo barvo, včasih tako temno, da je bila že skoraj črna. Večina srednjeveških volnenih oblačil je bila obarvanih le s temi naravnimi barvili.⁹⁹

Škrlatna barva je bila že v zgodnjem srednjem veku barva največjega prestiža; menili so, da ima celo zdravilne lastnosti. S temi lastnostmi je postala najbolj vplivna barva fevdalnega reda.¹⁰⁰ Dražja rdeča barva je prihajala iz Španije in Portugalske. Jajčeca insekta šiškarice so pobrali in jih dali v kis, ki so ga nato precedili. Ta rdeči odtenek je bil

⁹⁴Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 3, str. 85–86.

⁹⁵Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 153.

⁹⁶Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia through the Twentieth Century*, str. 147.

⁹⁷Barvilna silina ali oblajst (*Isatis tinctoria*) je rastlina, ki raste v Sredozemlju. Izvira iz današnje Turčije, od koder se je razširila po vsej Evropi. Iz njenih listov so že stari Egipčani izdelovali modro barvilo, ki so ga uporabljali po vsej Evropi vse do 15. stoletja, ko ga je izpodrinil indigo iz Azije. Glej o tem: <http://mediterranea.gostorego.com/solinarska-zajfa.html> (13. 3. 2014).

⁹⁸Steele, *A History of Fashion and Costume: vol 2: The Medieval World*, str. 12.

⁹⁹Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 153.

¹⁰⁰Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, 57.

svetlejši in dražji v Angliji in drugih oddaljenih deželah. Tam je to barvilo postalo standardni predmet uvoza šele v 12. stoletju.¹⁰¹ Škrlat, ki je sicer svilena tkanina, je dobil ime po prepoznavni in neobičajni barvi. Visoko ceno je dosegal zaradi najdražjega barvila, ki so ga uporabljali. Barvilo, ekstrakt mediteranskega insekta šiškaric, je bilo drago in cenjeno, saj je bil barvni spekter rdeče barve, ki so ga dobili, zelo širok. Posebej priljubljen je bil krvavordeči odtenek, vendar je bil rezerviran za najbolj premožne in ugledne ljudi.¹⁰² V bizantinskem imperiju so poseben, vijoličen odtenek škrlata pridobivali iz mehkužcev iz Libanona. Ta vijolična barva je bila zelo dragocena in recept zanjo so skrbno varovali. Tudi zato je bila bizantinska svila v 9. stoletju najbolj dragocena od vseh svil.¹⁰³ Tej barvi so pravili tudi purpurna, barvo pa so uporabljali že Feničani. Ta mehkužec, imenovan tudi polž škrlatnik, živi na obalah vzhodnega Sredozemlja in iz žlez izloča rumenkasto sluz, ki na svetlobi prehaja v purpurno. Omenjena sluz je dajala več odtenkov, odvisno od časa namakanja tkanine v njej. Odtenki barve so bili širokega spektra, vse od rumene, rdeče, vijolične in modre. Ker je bil postopek zelo drag, je bil tekstil dosegljiv le najbogatejšim. V bizantinskem cesarstvu so ta oblačila nosili samo visoki uradniki.¹⁰⁴

Še pred padcem bizantinskega imperija pa so v Španiji in Italiji začeli prednjačiti pri izdelovanju škrlatne tkanine. Predvsem na Apeninskem polotoku so se izpopolnili v tehniki obarvanja tkanin, v kateri so imele prvenstvo Firenze. Njihov žamet in saten, obarvana karminsko rdeče iz insektov šiškaric, sta dosegala visoke cene. Po koncu 14. stoletja je v modo prišla črna barva, pridobljena tako, da so svilo večkrat potopili v mešanico barv oblajsta in indigo.¹⁰⁵ V Firencah je cehovsko združenje Arte di Calimala uporabljalo svoja barvila. Iz posušenih insektov ličink šiškaric, lišaja orchil in t. i. brazilskega drevesa, so izdelovali rdečo in vijolično, pa tudi druge svetle in temne barve.¹⁰⁶ Čeprav je oblajst uničil zemljo, v kateri je rasel, so ga kmetje v Nemčiji, Lombardiji, Angliji in Flandriji na veliko gojili. Liste so zmleli in jih stisnili v kroglice, ki so jih nato prodali.¹⁰⁷ Oblajstna barva je oblačila obarvala v modro.¹⁰⁸

¹⁰¹Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 153.

¹⁰²Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 16

¹⁰³Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 148–150.

¹⁰⁴Glej: <http://sl.wikipedia.org/wiki/%C5%A0krlat> (16. 3. 2014).

¹⁰⁵Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 20.

¹⁰⁶Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 154

¹⁰⁷Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 153.

¹⁰⁸Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 16–17.

Čeprav so bile drage temne barve dolgo časa dosegljive le manjšini, je razvoj izdelovanja barvil sčasoma naredil barve dosegljive tudi nižjim slojem, katerih povpraševanje po barvilih je naraslo. Modra oblačila so bila med meščanstvom v 13. stoletju že povsem običajna. V 14. stoletju pa so modro obarvana oblačila postala priljubljena tudi na podeželju. Kmetje so si lahko privoščili obarvano ogrinjalo ali oblačilo, pa čeprav je barva kmalu zbledela zaradi starosti in obrabe oblačila ali zaradi manj kvalitetnega blaga ali barvila. Od 14. stoletja naprej so premožnejši kmetje lahko posegali po večji izbiri barvil. Umetnost obarvanja tkanin se je v poznem srednjem veku skokovito izboljšala. Za obarvanje so uporabljali veliko več snovi; rastlinskih, živalskih in mineralnih snovi, ki so bile lokalnega izvora, začeli pa so tudi že z uvažanjem različnih barvil. Barve so postale bolj raznolike, nasičenost barvil pa se je izboljšala. Začeli so izdelovati predvsem temne odtenke zelenih, vijoličnih in modrih barv, sploh pa črne.¹⁰⁹ Lišaji, ki so jih nabirali na Norveškem in Kanarskih otokih, so dajali vijolično barvo. Lišaji so dajali bolj svetel odtenek vijolične, zato so za barvanje volne uporabljali tudi modro in rdečo barvo, če so hoteli doseči temnejši odtenek.¹¹⁰

V 12. in 13. stoletju so se razvile tudi bolj žive barve, ki so jih začeli nositi tudi kralji. Ena izmed takih barv je zagotovo modra.¹¹¹ Zeleno so pridobili z mešanjem modre in rumene, ki pa na Zahodu ni bila cenjena Močno kvaliteten temen tekstil, imenovan tudi *brunette*, so barvali v močno koncentriranih kadeh oblaajsta, temu pa je sledila kad iz šiškarič.¹¹²

Razvoj barv je prinesel tudi hierarhično razdelitev heraldičnih oblačil, ki jih je določen stan lahko nosil. Kronike iz poznega 13. stoletja poudarjajo pomembnost barv v videzu dvorjanov.¹¹³ Ob koncu 13. stoletja in v začetku 14. sta bili najbolj priljubljeni barvi plemičev škrlat in vijolična, pojavljali pa sta se tudi modrozeleno in azurna barva. Modro obarvani tekstil je bil včasih dekoriran z rdečimi ali sivimi črtami. Pogosto so nosili tudi večbarvna oblačila. V tem času se začenja nositi nekdanj nepriljubljena rumena barva. Nebarvana in preprosto barvana oblačila so bila obrobjena s krznom v kontrastni barvi. V tem stoletju se začenja tudi moda nošenja temnih oziroma črnih oblačil. Barvana oblačila so bila temnih barv, črno svilo, ki naj bi izvirala iz Italije, pa so sprva nosili na dvorih.

¹⁰⁹Prav tam.

¹¹⁰Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 153.

¹¹¹Od tod najverjetneje tudi izraz za barvo kraljevske modra.

¹¹²Piponnier, Manne, *Dress in the Middle Ages*, str. 60.

¹¹³Prav tam.

Zakoni razkošja v italijanskih mestnih državah so prepovedali nošnjo svile vseh barv razen črne, da bi se aristokracija razlikovala od bogatih meščanov. Proizvodnja črne svile se je zato znatno povečala. Nove črne tkanine so tudi privlačile aristokracijo severno od Alp, ki ni vedela za te zakone. V poznem 14. in 15. stoletju so zahodni plemiči razvili okus za črna oblačila.¹¹⁴

¹¹⁵**Slika 2: Barvanje volnenega tekstila v poznem 15. stoletju.**

Tradicija barvanja se je spremenila v poznem srednjem veku. Do 14. stoletja je bila v mediteranskem prostoru barva žalovanja bela, po tem pa je to postala črna. Prvi je kot izraz žalovanja za svojim očetom črno oblačilo oblekel burgundski vojvoda Filip Dobri. Proizvodnja temnih oblačil je rasla. Indigo iz Indije je bil svetlejši in bolj močno barvilo, vendar ga sprva niso uporabljali, saj se je težko topilo. Po zapiskih Marca Pola pa so se barvarji naučili postopka za raztapljanje.¹¹⁶ Ideja o rožnati kot ženski barvi in modri kot moški je bila v srednjem veku ravno nasprotna. Modra je bila štetja za šibkejšo od roza barve; slednja namreč izhaja iz rdeče barve. Modro barvo so povezovali z Marijo, saj je bil takšen njen plašč, zato je veljala za nežno barvo. Od tod izhaja tudi barva prapora, ki je podlaga za sedanjo evropsko zastavo. Roza je nasprotno veljala za bolj moško in mogočnejšo barvo od modre. Rdeča je predstavljala moč, strast, kri in bogastvo. Zelena barva je imela več pomenov. Nakazovala je lahko zavist, lahko pa tudi pomlad ali mladost. Rumena je imela navadno negativen pomen, saj je nakazovala na strahopetnost, pohlep in druge pregrehe. V nasprotju z današnjim časom črna vse do časa renesanse ni bila barva

¹¹⁴Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 71–72.

¹¹⁵Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/Natural_dye (26. 4. 2014).

¹¹⁶Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 154.

žalovanja. Bela je bila, podobno kot danes, znak čistosti, vseeno pa ni bila tipična barva za poročno obleko. Neveste so takrat oblekle najboljšo obleko, ki so jo premogle.¹¹⁷

3.4 Predpisi razkošja v oblačilih

S pomočjo zakonov o oblačenju, ki so vzniknili v 12. in 13. stoletju, so kralji in celo mestne oblasti vzdrževali red in narekovali kaj in koliko kosov oblačil lahko nosijo nearistokrati. Prepovedane so jim bile nekatere vrste oblačil in barve, niso smeli nositi določenega krzna. Služabniki niso smeli nositi svile. Mogoče je torej reči: »Moda je za vedno postala mejnik med sloji, način, s katerim so na prvi pogled vedeli, kam na socialno lestvico spada posameznik.«¹¹⁸ Predpisi o oblačilih so torej uravnavali stil nošenja in material, ki ga je določen pripadnik stanu lahko nosil. V mnogih krajih so bile določene barve in dragi materiali rezervirani le za kralja in plemstvo. V nekaterih krajih je oblast od Judov zahtevala, naj zaradi lažje prepoznavnosti in določitve veroizpovedi nosijo stožčaste klobuke in rumene priponke. Cerkev pa je regulirala tudi oblačila, ki so jih lahko nosili duhovniki, škofje in drugi funkcionarji.¹¹⁹ Ti običaji so se ohranili še dolgo v novi vek. Angelos Baš je o tem zapisal: »Poglavitni namen oblačilnih predpisov v policijskih redih je ta, da se ohranijo razločki med posameznimi skupinami prebivalstva v videzu, se pravi v noši njihovih pripadnikov./.« »/S/ocialni položaj posameznika« se torej mora »na zunaj kazati v njegovi obleki«. Nadalje so omenjeni oblačilni predpisi skušali zatirati »preveliko razkošje« in naj bi zagotovili »kakovost blaga ter preprečili odtok denarja in obubožanje«.¹²⁰

Povsod po Evropi je pretiravanje v razkošnosti oblačil privedlo do zakonov, ki ga skušali brzdati. V Italiji so prve take odloke izdali v Firencah leta 1330, sledila pa so jim vsa večja italijanska mesta: Milan 1396, Bologna 1400 in Benetke 1453. Te prve izdaje so prepovedovale *poulaine* čevlje,¹²¹ vlečke in nizke vratne izreze. Včasih so omejili tudi število svilenih in žametnih tkanin, ki jih je posameznik lahko imel. Tista oblačila, ki so jih dovoljevali, so morala biti označena s pečatom. Podobni predpisi so se nato pojavili tudi v Franciji, prvi leta 1350, in v Španiji – že leta 1234. Zakon je navadnim ljudem preprečeval

¹¹⁷Glej: http://www.strangehorizons.com/2001/20011022/medieval_clothing.shtml (19. 12. 2014).

¹¹⁸Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 157.

¹¹⁹Streissguth, *The Greenhaven Encyclopedia of the Middle Ages*, str. 88.

¹²⁰Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 10.

¹²¹Spreddaj špičasto zaključeni čevlji.

uporabo svile v njihovih oblačilih. Po zakonu iz leta 1348 so svilo lahko nosili samo kralji, kasneje, leta 1395, pa je bila svila dovoljena tudi imetnikom konj. Leta 1490 je kraljica Izabela prepovedala nošnjo svile in zlatih tkanin.¹²²

Tudi popularnost krzna in krznenih oblačil je v poznem srednjem veku privedla do novih zakonov. V Franciji so taki zakoni začeli pojavljati leta od 1350 naprej, vendar pa se jih niso držali. V drugi polovici 15. stoletja je postal tekstil cenovno dostopnejši in je izpodrinil krzno. Zaradi redke uporabe le-tega so zakoni, ki so se nanašali na uporabo in nošnjo krzna, v evropskih deželah počasi poniknili. Zakoni so bili napisani proti množični rabi razkošnih tkanin, ne pa proti razkošni obliki oblačil sami.¹²³ Uradniki, ki so nadzorovali zakone o oblačenju, so imeli težko nalogo: često so sedeli na prometnih mestih, kjer so opazovali mimoidoče in jih ustavljali ter pregledovali. Če je uradnik ugotovil, da oblačilo ne spada v stan oziroma sloj, ki mu je pripadal posameznik, ga je oglobil. Ljudje so po drugi strani skušali prelisičiti uradnike s tem, da so zatrjevali, da krzno, gumbi in druge razkošnosti dejansko niso to, kar so.¹²⁴ Zakonov o oblačenju se vsekakor niso posebej natančno držali. Razlog za to je bil tudi obstoj tržnic, na katerih so ljudje lahko kupili že rabljena oblačila. Tukaj pa seveda nihče ni preverjal kakšnega stanu je oseba, ki oblačilo kupuje. Ljudje so lahko oblačila tudi podedovali od umrlih svojcev ali so jih od premožnih ljudi, ki niso imeli svojcev, dobili v dobrodelen namen.

¹²²Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 206–207.

¹²³Prav tam.

¹²⁴Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 157.

4. OBLAČENJE

Srednjeveške slike in skulpture nam dajejo dober vpogled v srednjeveška oblačila. Ko so srednjeveški slikarji slikali biblijske prizore, so like upodobili v za tiste čase značilnih oblačilih. Tudi zapisani dokumenti in inventarji premožnejših opisujejo »modo« takratnega časa. Povedati pa je treba, da se je le malo oblačil dejansko ohranilo, saj so tudi takrat ponošena in stara oblačila reciklirali za nadaljnjo izdelavo oblačil ali hišne izdelke in za krpe. Stil oblačil se je spreminjal od stoletja do stoletja, vendar so bile to le manjše, detajlne spremembe. Največje razlike se v oblačenju niso pojavljale glede na časovni razmik, temveč bolj glede na sloj. Najrevnejši so nosili nebarvana oblačila; privoščili so si lahko le manjše količine blaga. Zato so bila njihova oblačila in tunike kratke. Le redko so imeli povsem nova oblačila. Kako dragocena so bila ta, kaže tudi dejstvo, da so bila del zapuščine in so jih pokojniki v oporoki zapuščali svojcem ali drugim. Ni treba posebej poudariti, da so revnejši nosili zastarela oblačila, ki so bila včasih tudi pokrpana.¹²⁵

Oblačila premožnih ljudi so vsebovala več tekstila; tunike in krila so bila daljša in v več plasteh. Nosili so najnovejše tkanine – v zgodnjem srednjem veku svilo, v poznem pa bombaž in svilen žamet. Oblačila so bila bogato okrašena z vezeninami. Ta postopek je bil počasen in zato zelo drag. Včasih so v tkanine vdeli zlate in srebrne niti, krznena podloga pa je bila še en znak bogastva. Krzno hermelina in sibirske veverice je bilo dostopno le za najvišjo aristokracijo. Tudi takrat, ko je vladala blaginja in so si lahko navadni ljudje privoščili boljša oblačila, je hotela aristokracija omejevala nošenje imenitnejših materialov z zakoni o oblačenju.¹²⁶

Oblačilni stili so se skozi srednji vek zelo razlikovali. To velja tako za posamezna področja kot za obdobja. Oblačilni stili so bili odvisni od več dejavnikov; nanje so vplivali podnebje, vera, delovni pogoji in privlačnost drugih kultur. V glavnem so se stili srednjega veka razvili iz prejšnje dobe. *Tunike* so prišle iz grškega in rimskega sveta, *turbani* in

¹²⁵Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 157.

¹²⁶Prav tam.

dolga oblačila ter halje iz Perzije in Arabije, debele in goste *hose* pa od germanskih plemen severne Evrope. Vsi ti vplivi so vodili do velikega mešanja stilov.¹²⁷

Za ljudi zahodne Evrope je imelo oblačenje velik socialen pomen. Barbarska plemena so kmalu po prihodu v Evropo posvojila oblačila antike, vendar so še vedno ohranila nekatere svoje stile oblačenja, kot je npr. nošnja krzna in kitenje s težkim nakitom. V zgodnjem srednjem veku je Cerkev obsojala bogato oblačenje in ga nadzorovala. V visokem srednjem veku so začeli ljudje nositi najbolj fine in dragocene tkanine, ki so jih premogli. Premožni ljudje so kupovali dragocene tkanine sijočih barv in čudovit nakit, revnejši pa so si praznična oblačila izdelali iz najboljšega materiala, ki so si ga lahko privoščili in ki jim ga je zakon dovoljeval. Vse do leta 1000 je oblačilni stil zahodne Evrope ostajal pod romanskim in germanskim vplivom. Ostro vreme zahodne Evrope je zahtevalo oblačila, kot so večplastna *tunika*, velika ogrinjala in odevala, ki so bila včasih narejena iz krzna. Moški so skozi ves srednji vek nosili *hose*, ženske pa dolga plapolajoča krila, imenovana *kirtles* ali *chemise*, ki so zakrila žensko figuro telesa. Šal jim je popolnoma prekrival glavo in večino obraza. Dvorjani so bili bolj svečano oblečeni, moški in ženske so nosili *tunike*, ki so se dotikale tal, na robovih pa so bile okrašene z vezeninami ali obrobljene s krznom. Ker so pogosto potovali od dvora do dvora, so njihovi stili oblačenja kmalu postali skoraj enaki, saj je prišlo do mešanja in združevanja stilov. Spremembe v oblačenju so se zgodile počasi, navadno zaradi večjih in bolj pomembnih dogodkov, kot so bile npr. kraljeve poroke. Povečini je do sprememb prihajalo le v majhnih detajlih, kot so npr. slog rokavov ali čevljev, dolžina oblačila itd. Preprosti stili oblačenja so bili običajni vse do leta 1200 – deloma tudi zaradi oblačilnih zakonov in odlokov, ki jih je izdala Cerkev. Prav tako so imele vpliv na oblačenje določbe cehov. Vendar pa se je s trgovino na velike razdalje, ki se je po letu 1000 začela polagoma obnavljati, vse spremenilo. Ekspanzijo evropskega trgovanja na vzhod in v Sveto deželo so še bolj okrepili križarji. Trgovci in križarji so v zahodno Evropo prinesli svilo in druge tkanine. Zahodnjaki so bili nad tekstilom, dekoracijo in izdelavo muslimanskih in bizantinskih tkanin navdušeni. Premožnejši so začeli kupovati vse bolj luksuzna oblačila. Moški in ženske tega sloja so začeli nositi oblačila iz damasta, *baldekina*¹²⁸, žameta in škrlata.¹²⁹ Spreminjati so se začeli tudi stili rokavov (od kratkih so prešli k dolgim, od nabranih k nagubanim, zavihki so postali pestrejši). Oblačila so bila marsikdaj izdelana tako, da so se rokavi lahko sneli; tako je bilo

¹²⁷Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia of the Medieval World*, vol. 1, str. 206.

¹²⁸Tekstil iz mešanice svile in zlata, ki je prihajal iz Bagdada.

¹²⁹Zelo fina volna, ki je tako dobro vpila škrlat, da je prevzela ime po barvi.

v hipu mogoče spremenili stil. Nove kombinacije oblačenja so vključevalenošenje dveh različnih barv (na levi oziroma desni strani). Popularno je postalo nošenje oblačil s heraldičnimi motivi. Ta je lahko razkrivala posameznikov stan, vero, poklic in geografski izvor, prav tako pa tudi njegove prednike in seniorje.¹³⁰

V začetku 14. stoletja so se oblačilni stili za moške in ženske začeli hitro spreminjati in diferencirati. Prav tako so se že začeli kazati razlike v oblačenju glede na narodno pripadnost. Vedno bolj se je sledilo modnim zapovedim. Aristokrati so zahajali k svojim krojačem, da bi bili vedno oblečeni po zadnji modi.¹³¹ Oba spola sta tedaj nosila *tuniko*, včasih s snemljivimi rokavi, čez njo pa so se pokrivali z ogrinjalom in *cote-hardie*, tj. z dolgo haljo, segajočo do stegen, ki je bila z vrvico zavezana pri vratu. Nosili so tudi znamenja na oblačilih, ki so lahko označevala človekov socialni status, poklic ter versko in nacionalno pripadnost. Člani različnih cehov so lahko nosili zanje predpisano oblačilo, aristokrati pa so si za prepoznavnost na tunike našili svoj grb. Prav tako je oblačenje variiralo glede na dan v tednu, pa tudi glede na delo, ki so ga trenutno opravljali. Tako so bila vsakdanja in enolična delovna oblačila v velikem kontrastu z bolj barvitimi in bolj finimi oblačili za praznike in druge posebne priložnosti. Vsi so nosili tudi naglavna pokrivala, ki so se razlikovala po slojih. Na eni strani so poznali najpreprostejša pokrivala, kot so *kapuce* in *čepice*, ki so varovale glavo in ušesa pred mrazom in vlago za nižje sloje, na drugi pa moške *turbane* in stožčasta pokrivala, *tančice* in *barbette*, tj. naglavno pokrivalo za ženske iz višjih slojev. Ljudje so nosili tudi pas, saj so nanj obešali stvari, ki so jih hoteli imeti vedno pri roki (mošnjički, ključi itd.).¹³²

Do velike spremembe v oblačenju in oblačilnem stilu je prišlo v 14. stoletju, tj. v času viška epidemije kuge. Razpoložljivost novih materialov, hedonistični duh med preživeli in splošna želja po imitiranju oblačil skraljevskih dvorov je vodila do novih stilov oblačenja med navadnimi ljudmi. V 15. stoletju, ki je prineslo tudi segrevanje ozračja, so se oblačila moških in žensk spremenila: postajala so vedno bolj kratka in odkrita.¹³³

¹³⁰Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia of the Medieval World*, vol. 1, str. 210.

¹³¹Prav tam.

¹³²Streissguth, *The Greenhaven Encyclopedia of the Middle Ages*, str. 87–88.

¹³³Prav tam.

4.1 Oblačila višjega sloja

Teksti in ilustracije iz 9. stoletja nakazujejo, da so togo tedaj že izpodrinila vrezana in sešita oblačila, prevzeta od barbarov. Kratka karolinška *tunika* se je telesa boljše oprijemala, omogočala pa je tudi boljše okretnost kot njena rimska prednica. To je bilo velikega pomena tako za gibanje kot za vihtenje orožja. Karolinška *tunika* ni segala dlje od kolen, nosili pa so jo prepasano s pasom. *Baldrik*, tj. pas, ki je držal meč na svojem mestu, se je nosilo kot šal čez *tuniko*. *Braies* se je nosilo pod tuniko. Večina oblačil je bila narejena iz lanu ali volne, ki je bila pogosto nečesana. Okrašena so bila z volnenimi ali svilenimi trakovi v kontrastnih barvah. Geometrijski vzorci so bili zapleteni, krasili pa so vratni del, sprednji rob, zapestja in rob oblačila. V zgodnjem srednjem veku so oblačila vladajočih slojev odsevala bolj nomadski stil, ne več romanskega. Kljub temu se je na Karlovem dvoru njegovo spremstvo oblačilo v bogato okrašena oblačila.¹³⁴ Vladajoči so potem vse do 11. stoletja nosili skoraj nespremenjena oblačila v stilu Karolingov.¹³⁵

¹³⁶**Slika 3: Dama iz višjega sloja v 9. stoletju.**

Oblačila se v zgornjem delu in v pasu že povsem prilegajo telesu, vidna je tudi spodnja srajca, tj. chemise, krilo pa je okrašeno. Tudi plašč ima lepo dekorirane robove. Dama nosi naglavno pokrivalo, ki popolnoma zakriva lase.

V zgodnjem srednjem veku je razvoj tekstilnih obratov na Zahodu le malokrat omenjen. Takratni kronisti so namreč oči upirali na Vzhod, tj. v Bizanc, ki je tedaj cvetel in slovel po svili ter vijolični in škrlatni barvi. Vsa svila je takrat na Zahod prihajala iz Bizanca ali iz

¹³⁴Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 55.

¹³⁵Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 56.

¹³⁶Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 11.

islamskega sveta. Da je bila dostopna le vladarjem in visokim dostojanstvenikom, je zaradi cene razumljivo samo po sebi.¹³⁷

Od konca 11. stoletja dalje se je vse pogosteje nosilo dolge in široke halje. Nekateri zgodovinarji menijo, da to pomeni vrnitev k haljam iz antike. Mogoča je še druga razlaga, tj. da so dolga oblačila nosili na območjih, ki so jih osvojili Arabci. Stik Arabcev in kristjanov na Iberskem polotoku ter Siciliji je pripeljal do mešanja in prevzemanja kulture, ki so jo krščanski vojščaki in Normani nato prenesli v Francijo in Anglijo. *Tunike*, ki so jih vojščaki nosili nad oklepom, so bile nedvomno povzete po Arabcih. Spredaj in zadaj so bile prerezane, da je lahko konjenik udobno sedel v sedlu; včasih so bile prerezane tudi ob straneh. Videti so bile štiridelne, rokavi pa so bili zaradi lažjega premikanje rok in vihtenja orožja ozki.¹³⁸

Čevlji z navzgor našpičenimi konicami so se prvič pojavili v 12. stoletju. Tedaj je stekla tudi velika polemika o teh čevljih, saj naj bi spominjali na hudiča.¹³⁹

¹⁴⁰**Slika 4: Poulaine čevlji.**

Krznno je poznalo tudi druge načine uporabe kot samo obrobljanje kraljevih plaščev. Od konca 12. stoletja naprej se je začelo pojavljati v naglavnih pokrivalih, kot je *almuce*. To je naglavno štirikotno pokrivalo, ki so ga sprva nosili vsi, kasneje pa samo duhovščina. Tudi *avba* je lahko bila krznena ali obrobljena s krznom, kljub temu pa je bila še vedno preproste oblike.¹⁴¹

Križarske vojne so povzročile, da se je v Evropi povečala izbira tekstila. Tedaj lahko začnemo govoriti celo o glamurju. Trgovci so razširili poznavanje tekstila tudi v deželah,

¹³⁷Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 57–58.

¹³⁸Prav tam.

¹³⁹Prav tam.

¹⁴⁰Glej: <http://www.answers.com/topic/shoes-4> (26. 4. 2014).

¹⁴¹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 59–60.

ki niso pripadale sredozemski coni. Arabski svet, ki se je lahko pohvalil z imenitnim tekstilom, je tekmoval z Bizancem pri izvozu vseh vrst svile. Čista svila – *šifon* in *krep* –, poslikana svila iz Damaska ter svila iz Indije in Kitajske so bile najbolj popularne pri višjih slojih. Poleg Bližnjega vzhoda, Egipta in Sicilije je tudi muslimanska Španija razvila svilne obrate. Volnarski obrati so še posebej cveteli v 12. in 13. stoletju. Obarvana volnena oblačila so bila domena plemiških krogov, še posebej v regijah, oddaljenih od Mediterana. Nekatere vrste volne so bile namreč tako fine in mehke kot svila.¹⁴²

4.2 Oblačila srednjega sloja

Stila oblačenja v srednjeveških srednjih slojih, ki so večinoma zajemali pripadnike tretjega stanu, niso spreminjali tako hitro kot v vrstah aristokracije. Vseeno pa so sledili sočasnim trendom. Nosili so močne, svetle barve, doma izvezene vezenine in cenen nakit. V času razcveta so kljub zakonom o oblačenju nosili krzno in svilo, vedno pa so skrbeli, da so bila njihova oblačila čista in cela. Srednji sloj je navadno imel dve ali tri oprave, nižji pa le eno, ki so jo njegovi pripadniki nosili ves čas. Vsak nakup oblačila je bil velika investicija, saj je morala imeti tkanina zelo dolgo življenjsko dobo. Nihče ni hotel zavreči oblačil, sploh pa ne revni, ki so jih krpali, dokler se je to le dalo. V času kuge bi morala biti vsa oblačila kužnih ljudi uničena, da bi se tako preprečilo širjenje bolezni. Ljudje pa tega niso upoštevali, ampak so umrlim slačili oblačila, kar kaže na to, kako draga in dragocena so bila.¹⁴³

Oblačila revnejših ljudi so bila pogosto narejena iz več materialov, ker so tako lahko porabili vse še dobro ohranjene koščke starejših oblačil. V severni Evropi je bila volna najpogosteje rabljena surovina za izdelavo, lan pa je bil na drugem mestu. Spodnje perilo in podoblačila so bila pogosto iz lanu, zunanja pa iz volne. Celo med premožnejšimi se svila ni veliko uporabljala, ampak samo za dodatke pri zunanjih oblačilih, da so pokazali, da si jo lahko privoščijo. To je razvidno iz šivov. Notranji šivi so iz lanenih niti, zunanji, vidni, pa iz svilenih.¹⁴⁴ Oblačila srednjih slojev so bila manj vpadljiva, vsekakor pa narejena iz kvalitetnega blaga. Bogati trgovci z volno in učenjaki so nosili dolge *halje*, ki so bile obrobljene s krznom. Mlajši ljudje iz vrst srednjega sloja so v 15. stoletju začeli

¹⁴²Prav tam.

¹⁴³Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 158.

¹⁴⁴Prav tam.

nositi vse krajše *tunike*, ki so včasih bile spredaj zapete z gumbi. Tudi premožnejše ženske iz vrst srednjih slojev so nosile oblačila s krzveno obrobo. Ta oblačila so lahko vsebovala tudi barvne zavihke ali vratne obrobe. Nizki vratni izrezi ali tesno zavezovanje životca niso bili primerni za častivredne ženske trgovcev ali mestnih uradnikov. Vsa oblačila in naglavna pokrivala so imitirala dvorsko modo, vendar z nekoliko zadržanosti.¹⁴⁵

4.3 Oblačila nižjega sloja

Redki inventarji, ki se nanašajo na kmete, siromake in služabnice iz Italije, Francije in Švice, dajejo kar jasno sliko o tem, kaj so nižji sloji nosili. Kljub vsem tehnološkim izboljšavam so si kmetje, nižji meščani in drugi manj premožni ljudje lahko privoščili le izdelke slabše kakovosti.¹⁴⁶ Od dobe Karolingov do 14. stoletja se je stil oblačila razvijal in se spreminjal zelo počasi. Dolge, široke *halje*, ki jih je nosila rimska elita, so še vedno ostajale privilegij te socialne skupine. Oblačila, ki so jih nosili nižji sloji v srednjeveški Evropi, se na Zahodu vsaj v začetku niso veliko razlikovala od tistih, ki so ji nekoč nosili prebivalci rimskega imperija. Zunanja oblačila so bila narejena iz najcenejših materialov – tj. iz volnene bež tkanine, ki je narejena iz nebarvane volne in iz *serža*, ki je zelo groba tkanina.¹⁴⁷

Glavno oblačilo, ki so ga nosili ljudje nižjih slojev skozi več stoletij, je bila nekakšna *tunika* z rokavi. Za ženske je segala do meč, za moške pa do kolen ali še malo nižje. *Tunika* z rokavi je bila povsod približno enaka, imela pa je več različnih imenovanj. V 9. stoletju so delavci, kmetje in vojaki čez ramena nosili krajše *ogrinjalo*. Kasneje so temu *ogrinjalu* dodali tudi *oglavnico*, ki je bila zaradi spremenljivega vremena pri delu pod milim nebom potrebna predvsem kmetom. V nekaterih primerih so nosili tudi *ogrinjalo* z rokavi. Moško in žensko *ogrinjalo* je bilo za nižje sloje nebarvano in zato sivo ali rjavo. Moški so imeli na *ogrinjalu* obarvano le *kapuco*¹⁴⁸, ki je bila modre barve. Žensko *ogrinjalo* je bilo modre barve, *kapuca* pa je bila rdeča. Ženske so bile manj izpostavljene vremenskim razmeram, saj so opravljale manj kmetijskih opravil, poleg tega pa niso bile veliko zdoma. Njihova krila so bila največkrat volnena. V hladnejših pokrajinah Evrope,

¹⁴⁵Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 33.

¹⁴⁶Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 43.

¹⁴⁷Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 39.

¹⁴⁸Ali *oglavnico*.

zlasti v Skandinaviji, je bilo krzno dovolj pogosto. Proti dežju so se ženske včasih zaščitile tudi tako, da so si svoja dolga krila potegnile nad glavo.¹⁴⁹

Čeprav o ženski kmečki noši vemo nekoliko manj kot o moški, saj so bile redkeje upodobljene, so pripadnice lepšega spola zagotovo nosile *tančico*, ki je pokrivala glavo in ramena. Kaj so nosile pod obleko, ni razvidno, pozni srednjeveški teksti pa opisujejo nekakšno krilo, ki je bilo okorno izdelano in nošeno pod oblačilom. Čeprav je v 14. stoletju večkrat omenjena *pelissa s krznom*¹⁵⁰ – največkrat je bilo to poceni kozje, ovčje ali zajčje krzno –, pa ta ni nikjer prikazana. Zato je mogoče sklepati, da je bila nošena pod krilom ali plaščem.¹⁵¹ *Spodnje perilo* je bilo iz konopljinega tekstila, ki je bilo na otip grobo in se je pobelilo in omehčalo šele po nekajkratnem pranju.¹⁵² Lan je bil namreč dražji in kot tak namenjen le eliti. Na slikovnem gradivu je spodnje perilo nakazano šele proti koncu 14. stoletja, ko so ga nosili prav vsi. Vendar so *spodnje perilo* zagotovo nosili že pred tem časom. Obsegalo je široko *tuniko* z rokavi, ki je bila dolga pri ženskah in malo krajša pri moških. Nosili so tudi *kape* in nekakšne *avbe*. Te tesno prilegajoče se *avbe* so zavezovali pod brado, nosili pa so jih moški in ženske. Razlika je bila le v tem, da so jih moški nosili samo kot nočne kape, ženske pa so jih imele na glavi ves čas. *Spodnje perilo* so po smrti lastnika navadno podarili dobrodelnim ustanovam, ki so jih razdelile revnim.¹⁵³

Slike in teksti nakazujejo, da so v poznem srednjem veku nosili po večini *hose*¹⁵⁴ – kot nekakšno pokrivalo za noge. Moški so jih imeli vsaj en par. Navadno jih je težko ločevati od *braies*, ki so bile zavezane z vrvico. Prevzeli so jih od konjenikov, ki so prihajali iz srednjeazijskih step. Bile so različnih oblik, dolge in široke ali kratke in oprijete, izdelane pa so bile iz konoplje ali lanu. Nosili so jih izključno moški. Te hlače so bile v vsakodnevni rabi vse do konca srednjega veka.¹⁵⁵

Oba spola sta imela tudi čevlje. Pokrivala za noge in čevlji pa niso bili stalni del opreme pri pripadnikih nižjih slojev. Ti so pogosto hodili bos. Če so nosili čevlje, so to bili nekakšni škornji, ki so bili zavezani z vrvico in so segali do gležnjev. Od 14. stoletja dalje

¹⁴⁹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 40.

¹⁵⁰Pelissa je plašč, ki so ga nosili samo kot oblačilo na prostem, in sicer v mrzlem vremenu.

¹⁵¹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 40.

¹⁵²Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 43.

¹⁵³Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 40–41.

¹⁵⁴Po slovensko bi se temu delu oblačila lahko reklo tudi hlačne nogavice.

¹⁵⁵Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 42–43.

je te vrvice zamenjeval usnjen trak z broško.¹⁵⁶ Delavci so v 15. stoletju nosili tesno oprijeto tuniko ali srajco iz lanu ali volne. Najpogosteje je bila rjave, zelene ali modre barve. Za *pasom* so imeli zavezano denarno mošnjo, steklenico z vodo, nož in posodo, v kateri so nosili oslo, tj. pripomoček za brušenje kose v času žetve. Delavke so v mestu in na deželi nosile dolga obarvana krila z rokavi, ki so jih lahko zavihale, če so opravljala težja dela. Zunanje krilo so v takih primerih zatačile za pas notranjega krila – *chemise* ali *kirtle*. To je bilo ločeno spodnje krilo iz grobega materiala, ki je bilo na hrbtu zašito in nabrano v pasu. Okrog pasu so si zavezale tudi bel *predpasnik*. Lase so stlačile v ruto.¹⁵⁷

Moška naglavna oprava je bila močno raznolika. Čepice, širokokrajne *klobuke* in slamnate *klobuke* so lahko nosili skupaj z *oglavnico* ali *avbo* spodaj ali pa brez nje. Ženske so imele pri tem nekoliko manj variant, so pa lahko laneno *ruto* ali volneno *oglavnico* zavezale na več načinov. V veliko pravnih dokumentih je nakazano, kako pomembna je bila naglavna oprava vsakega posameznika, saj je bila znak osebne časti. Če je kdo ženski z glave potegnil naglavno okrasje ali moškemu sklatil *klobuk*, je bil to resen prekršek, ki mu je sledila huda kazen.¹⁵⁸ V poznem srednjem veku so nosili tudi čevlje z lesenimi podplati, ne pa tudi cokel. Garderobo so navadno nosili toliko časa, dokler se ni dokončno obrabila.¹⁵⁹

Slika 5: Oblačila nižjega sloja.

Oblačila nižjega sloja so bila praktična, preprosta in veliko bolj varčna pri uporabi blaga kot oblačila višjega. Tunike so le redko segale pod kolena, rokavi pa niso bili pretirano dolgi. Oblačila so bila često pokrpana. Kmetje so si lahko noge ovijali v preprogi podobno tkanino. Radi so nosili močno obarvana oblačila, saj barve niso bile velik strošek (razen

¹⁵⁶Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 43.

¹⁵⁷Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 32–33.

¹⁵⁸Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 41.

¹⁵⁹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 43.

tistih za višje sloje). Samo tisti, ki so bili zelo revni, si barvanih oblačil niso mogli privoščiti in so zato nosili le črna in siva oblačila.¹⁶⁰

¹⁶¹**Slika 6: Noša nižjega sloja.**

Na sliki sta moški in ženska iz nižjega sloja pri obdelovanju zemlje. Ženska že nosi predpasnik, prav tako ima glavo pokrito z belo ruto. Njeno oblačilo sega do kolen. Moški je oblečen v nekakšno krajšo tuniko ali srajco, ki je na straneh prerezana. Do kolen mu segajo bele hose. Nosi širokokrajnen slamnat klobuk.

4.4 Razvoj delovnih oblačil

V srednjeveški družbi je vsakdo imel svoje mesto na hierarhični lestvici. Človek, ki se je rodil v kmečki družini, je tudi sam ostal kmet (če le ni postal duhovnik). Podobno je veljalo za vse druge obrti. Sčasoma so ljudje zaradi narave svojega poklica oblačila začeli prirejati tako, da so bila njim najbolj uporabna. Čeprav se oblačila glede na poklic dokončno razvijejo šele v 19. stoletju, pa lahko zametke takšnega ravnanja najdemo že v srednjem veku. Žanjci so, denimo, potrebovali povsem proste roke, zato so si privihali rokave *tunike* (ali pa so imeli tuniko brez rokavov). Ribiči, ki se niso želeli zmočiti, so seveda potrebovali drugačno oblačilo. Tudi prosto premikanje nog je bilo pri delu zelo pomembno, zato imajo nižji sloji *tunike* na eni ali obeh straneh pogosto visoko zarezano, saj so jih pritrdili navzgor ali ob strani. Tudi kmetice so čez dolgo laneno *srajco* večinoma nosile prirezane *tunike*. Če *tunika* ni bila zarezana, so jo preprosto privzdignile in jo zatlačile za pas. Kljub temu pa prilagajanje oblačil delovnim razmeram ni postalo splošna praksa.¹⁶²

¹⁶⁰Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 160.

¹⁶¹Hanawalt, *The Middle Ages: An Illustrated History*, str. 64.

¹⁶²Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 46–54.

Na izbiro oblačila sta vplivala tudi vreme in izbira orodij za posamezna dela. Pri mlatenju žita so se kmetje, denimo, slekli vse do *braies*. Delavci so navadno nosili tudi lanene srajce do sredine stegen. Pod srajco so imeli oblečene kratke *braies*, ki pa jih je srajca zakrivala. Takšno opravo so nosili za kar veliko del – od mlatenje žita in spravilo sena prek trgatve do gradnje. Oglarji, lončarji, peki, ki so delali v bližini ognja in toplote, so nosili le laneno srajco, saj bi se drugače preveč potili. Ker kmetje niso uporabljali žepov, so nosili *pasove*, na katere so obesili nož, ključ, brus in torbico. Žanjci so nosili slamnate *klobuke*, da so se zavarovali pred močnim soncem. Tudi za druga opravila so razvili naglavna pokrivala. *Rute* so zaradi higiene nosili tisti, ki so se ukvarjali s hrano – peki, mesarji ipd. Lončarji, steklarji in kovači so si glave pokrivali, da so zavarovali lase pred iskrkami. Večina naglavnih pokrival je bila lanenih. *Rokavice* so nosili le malokrat (npr. pri gozdnih opravilih). *Rokavice* iz ovčjega usnja so uporabljali predvsem zidarji, kamnoseki in drugi, katerih delo je zahtevalo uporabo nevarnih orodij in jedkih materialov. Pastirji in ribiči, ki so svoje delo opravljali večinoma v zimskem času, so rokavice nosili, da so ohranili tople roke. Navadno so imele *rokavice* dva ali tri prste (te so omogočale že precejšnjo svobodo pri delu).¹⁶³

Edini del delovnega oblačila, ki je bil razširjen in uporabljan skozi celoten srednji vek in povsod, je bil *predpasnik*. Funkcija *predpasnika* je bila odvisna od spola in dejavnosti človeka. Peki in ribiči so *predpasnik* nosili za zaščito svojih oblačil. Iz istega razloga so *predpasnik* nosile tudi kmetice, in sicer ves čas. Uporabljale so ga tudi za prenašanje sadja. Za to so lahko uporabile tudi eno od plasti krila, ki so jo pridržali v roki in tako ustvarile gubo oziroma žep. Navadno so *predpasniki* segali do gležnjev, nekateri pa vse do tal. Ženski *predpasniki* so bili iz nebarvanega lanu vse do poznega 15. stoletja, ko se pojavijo v svetlo rdeči in modri barvi. Srednjeveški *predpasniki* so se zavezovali okoli pasu, niso pa imeli zgornjega dela.¹⁶⁴

¹⁶³Prav tam.

¹⁶⁴Prav tam.

¹⁶⁵**Slika 7: Ženski s predpasniki med izdelavo testenin.**

Ženski na sliki pri izdelavi testenin nosita bel, najverjetneje lanen predpasnik, ki je v pasu zapet.

Moški so *predpasnike* nosili le za določena in umazana dela, kot so polnjenje sodov, zakol živine in prašičev. Njihovi so bili krajši od ženskih in narejeni iz grobega belega lanu. Uporabljali so jih tudi tesarji, mizarji, sodarji, kamnoseki in slikarji. Kovači so za razliko od drugih včasih imeli tudi zgornji del *predpasnika*; prav tako so namesto lanenega *predpasnika* uporabljali usnjenega (poleg njih tudi nožarji in orožarji). V 14. stoletju postane popularen tudi sejalni *predpasnik*. Prav tako se začnejo pojavljati bolj specializirana oblačila. Proti koncu srednjega veka so že znana prva oblačila za čebelarje, ki vsebuje masko za glavo in prsi ter debele rokavice. Tudi pihalci stekla so morali imeti dobro zaščito. Da se je zaščitil pred nevarno pečjo, je imel pihalec zaščitni vizir, ki mu je segal čez oči. Lase je stlačil v *turban* ali *klobuk*. Rudarstvo je bilo v srednjem veku precej nevarno opravilo. V poznem srednjem veku so se razvila posebna rudarska oblačila. Usnjene *braies* so rudarje obvarovale pred hladom, vlago in ostrimi skalami. Zgornji del telesa so zavarovali z belo srajco in kapuco, ki se je zavezovala pod brado. To opravo so dopolnjevali še usnjeni podloženi kolenčniki. Kljub temu pa so oblačila, ki so bila namenjena le za posamezno delo, ostala izjema. Večino del je nižji sloj opravil v svojih vsakodnevnih oblačilih, pri čemer so njegovi pripadniki pazili, da so jih čim bolj ohranili.¹⁶⁶

¹⁶⁵Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/Regional_cuisines_of_medieval_Europe (21. 4. 2014).

¹⁶⁶Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 46–54.

167Slika 8: Delovna oblačila in spravilo oljk.

Moška pri spravilu oliv. Oba imata na sebi krajšo tuniko ali spodnjo srajco. Moški, ki stoji poleg osla, nosi naglavno pokrivalo, ki je najverjetneje chaperon. Vidna je tudi torbica, v kateri so ljudje imeli spravljene pripomočke za delo ter hrano in pijačo. Tunika je prepeta s pasom. Moški, ki drži vrečo oliv, ima tuniko ali srajco v pasu zavezano, da ga ne ovira pri spravilu. Vidne so hose, ki segajo do vrha stegen. Moški pa ne nosi braies, saj razkriva goli ritnici.

¹⁶⁷Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/Regional_cuisines_of_medieval_Europe (21. 4. 2014).

5 RAZVOJ BOJNE OPREME

Po propadu zahodnorimskega imperija so se možje vojskovali v relativno majhnih skupinah – tako na konjih kot peš. Večina vojakov so bili kmetje oziroma delavci, ki so dolgovali zvestobo poglavarju ali graščaku. Ti vojaki so nosili preproste tunike ali nekakšne brezrokavnik skupaj z *braies*. Usnjen pas je nosil tok za meč, sicer pa so imeli le malo orožja. Nekateri so na svoja oblačila prišili manjše kovinske ploščice za zaščito, vendar so le vodje nosili čelade ali *verižne srajce*. Franki so si dolge lase spletli v kite, da so glavo »podložili« in jo branili pred udarci. Vikingi so v 9. stoletju nosili preproste koničaste železne ali trde usnjene čelade; nekatere od njih so imele tudi nosno zaščito. Le voditelji pa so imeli takšne, ki so ščitile tudi ličnice. Elitne vikinške skupine vojščakov so se za boje oblačile v medvedje kože. V zgodnjem 9. stoletju so vojske frankovskega cesarja Karla Velikega za boj že nosile tunike z ogrinjalom ali kratka krila, podobna tistim, ki so jih poprej nosile rimske legije. Čelade so v tem času na vrhu okrogle ali našpičene. V 8. stoletju doseže Evropo še ena inovacija, ki je na Kitajskem uporabljena že od 6. stoletja, tj. streme, ki omogoča jezdecu, da se tudi v bitkah z lahkoto obdrži na konju.¹⁶⁸

Doba viteštva je prinesla številne novosti, ki so se odražale tudi v načinu oblačenja. Slednji je vplival tudi na civilno prebivalstvo.¹⁶⁹ Vitezi so eden najbolj pogostih simbolov srednjega veka. Vse do leta 1500 se je vitezovo bojevniško oblačilo in celotna oprava sproti spreminjala in prilagajala okoliščinam. Orožje se je spreminjalo zaradi novih tehnik bojevanja. Konjeniki so zamenjali pešce, loki pa so spremenili značaj vojne in bojno taktiko. Spoštovanje in slava, ki so jo vitezi pridobili v vojnah in na turnirjih (slednji so bili dejansko zelo redki), so jih spodbujali, da so v dobro vojaško opremo vlagali vedno več truda, denarja in iznajdljivosti.¹⁷⁰

Zgodnesrednjeveški oklep je izviral iz vojaških oblačil Rimljanov. Rimski pešci so v svojih časih nosili *verižne srajce*, tj. *tunike*, na katerih so bili prišiti med seboj prepleteni kovinski obročki. *Verižna srajca* je bila prilagodljiva in precej lahka za nošnjo.

¹⁶⁸Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 14–15.

¹⁶⁹Prav tam.

¹⁷⁰Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, str. 41.

Zagotavljala je dovolj dobro zaščito pred vbodi nožev ali mečev. Barbarska plemena, ki so vdirala v rimski imperij, so nosila težji oklep – nekakšno robustno jakno s kovinskimi ploščicami ali ploščicami iz rogovja, ki je bila zategnjena z vrvicami ali zakovicami. Z razliko od rimskih vojakov so sami lahko nosili težjo opremo, saj so bili na konju. Tudi njihovi konji so imeli podobno opravo.¹⁷¹

Vojno opremo so v zgodnjem srednjem veku sprva posedovali in nosili le vitezi. Usnjeno oblačilo s kratkimi rokavi je segalo do kolen. Vanj so bili vdeti kovinski obročki, ki so tvorili verigo. Vse to je sčasoma zamenjalo rimski prsni oklep, ki so ga nosili še v karolinških časih. Za zaščito vratu in ramen so vitezi nosili tudi kovinsko čelado. Prav tako so imeli že prej omenjeno *tuniko*, izdelano iz kovinskih obročkov. T.i. *verižna srajca* je bila bolj gibčna, bolj voljna kot usnjeno oblačilo z obročki. Polagoma so jo začeli nositi konjeniki, čeprav je bila dražja.¹⁷²

Slika 9: Verižna srajca.

*Verižna srajca je bila del vojaške oprave, ki so jo izumili Kelti. Narejena je iz medsebojno prepletenih obročkov, ki tvorijo verigo. Rimske legije so prevzele ta del vojaškega oblačila. V začetku zgodnjega srednjega veka, si je ta kos vojaške opreme lahko privoščilo le malo bojevnikov. Od 9. stoletja dalje pa postaja verižna srajca vse bolj pogosta.*¹⁷³

Leta 1066 so Normani iz Francije na čelu z Viljemom Osvajalcem zasedli Anglijo, del pa se jih je odcepil in odšel na jug Italije. Normanski vitezi so v 11. stoletju že bili dobro opravljeni za boj. Njihova bojna oprema je zajemala pleten oklep in *verižno srajco*, ki sta skupaj tehtala približno 14 kilogramov. Spodaj so si oblekli še podloženo *tuniko*, ki jih je ščitila pred vbodi in močnimi udarci. Glavo so jim ščitile *kapuca* ali *avba*, nanjo pa so

¹⁷¹Prav tam.

¹⁷²Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 61.

¹⁷³Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 15.

poveznili stožčasto čelado z zaščito za nos. Na petah so imeli s pomočjo trakov zavezane ostroge, da so spodbodli konja.¹⁷⁴

¹⁷⁵**Slika 10: Normanski vitez.**

Normanska bojna oprava okoli leta 1070.

Bojna oprema navadnih vojakov je bila seveda manj kvalitetna; včasih je bila le usnjena. Tudi ko se je tehnika izdelovanja oprave izboljšala, je usnje še vedno imelo veliko vlogo, saj so prav usnjeni trakovi držali skupaj kovinske ploščice. Skozi ves zgodnji srednji vek so bili meč, sulica, sekira ter lok in puščica osnovna bojna oprema vsakega bojnika. Čelade in ščite so uporabljali za dodatno zaščito.¹⁷⁶

Ščit je bil ovalne ali okrogle oblike. Narejen je bil iz lahkega, a trpežnega lesa ter pokrit z usnjem in dodatno ojačan z bronom ali železom. V času križarskih vojn, ko je postajalo bojevanje na konjih vse bolj pomembno, se je začela razvijati tudi obrambna oprema vojščakov. Vedno bolj so se nagibali k lahki opremi in oblačilom, ki so omogočala veliko gibljivost. Ščite so prilagodili za bojevanje na konjih. Večina jih je bila mandljeve oblike, s čimer je bila zagotovljena popolna prekrivnost vojščaka. Enako obliko so imeli tudi ščiti pešcev.¹⁷⁷

Posebna *verižna srajca*, imenovana *byrnie*, je imela spredaj in zadaj zareze, da je konjenik lažje sedel na konju. Večina jih je imela tudi prišite *kapuce*. Še ena adaptacija je bila nujna

¹⁷⁴Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 24.

¹⁷⁵Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 25.

¹⁷⁶Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, str. 42.

¹⁷⁷ Prav tam.

za viteze oklepnike: ker so se na soncu *byrnie* hitro pregrele, so zato po arabskem zgledu začeli čez *verižno srajco* nositi tudi *nadplašč*, ki je odbijal sončne žarke in s tem toploto. Ti *nadplašči*, okrašeni s križi in drugimi simboli, ki so jih nosili križarji, so ostali popularni tudi po tem, ko so se vitezi že vrnili v Evropo. Zaslužni pa so tudi za uveljavitev grbov.¹⁷⁸ Emblemi, naslikani na *nadplaščih*, so bili namreč vsestransko uporabni za identifikacijo viteza. S tem so vplivali tudi na celoten Zahod, saj so po njihovem zgledu plemiči in veljaki začeli nositi *nadplašče* s simboli svoje družine. Oprava je postala znana kot *grbovna oprava*. Razvila so se pravila za urejanje in nadzor nad barvami, vzorci in kroji ter simboli. Barviti in umetelno izdelani heraldični motivi so se pojavljali tudi na ščitih in oblačilih družinskih članov in njihovih služabnikov.¹⁷⁹

¹⁸⁰**Slika 11: Viteški turnir.**

Na sliki je prikazana bojna oprema visokega srednjega veka. Na ščitih že lahko vidimo heraldične motive. Oklep sam je dovršeno izdelan, vitez pa je popolnoma zaščiten.

Z izboljšavo metalurgije in vedno boljšim poznavanjem kovin se je postopno izboljševala tudi čelada. V karolinških časih so čelado izdelovali tako, da so obe polovici združili skupaj s trakom kovine, ki je tvoril greben. Nato se je oblika spremenila. V 11. stoletju so čelade postale konične oblike, dobile pa so tudi nosno zaščito. Ob koncu 12. stoletja se pojavi še cilindrična čelada, ki je prekrivala celoten obraz. V 14. stoletju so postajale čelade vedno bolj raznolike, pomembna inovacija te dobe pa je premični vezir, ki je bil sprva snemljiv, kasneje pa pritrjen na tečajih. Čelade iz enega kosa so nosili samo na turnirjih in v dvobojih s kopji.¹⁸¹ V knjigi *A History of Fashion and Costume* je mogoče

¹⁷⁸Prav tam.

¹⁷⁹Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 24.

¹⁸⁰Hanawalt, *The Middle Ages: An Illustrated History*, str. 86.

¹⁸¹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 62.

najti podatek, da je bila čelada leta 1200 nekakšen sploščen cilinder, imela pa je tudi nosni podaljšek in zaščito za ličnice in oči. Do leta 1250 pa je že prešla v široko, vedru podobno čelado, ki je bila na notranji strani podložena in je popolnoma prekrivala avbo¹⁸². Zareze in luknjice v čeladi so bile narejene za lažje gledanje in dihanje. Okoli leta 1300 se pojavi oblika čelade *basinet*, ki je zakrivala celotno glavo. V tem času je imela taka čelada že premakljiv vizir, ki je omogočal odstranitev za še boljši pregled nad okolico.¹⁸³

Ob koncu 13. stoletja je v rabo prišel še en kos oblačila za zaščito zgornjega dela telesa, ki so ga imenovali *brigandine*. Narejen je bil iz vodoravnih jeklenih ploščic, ki so bile prekrite z usnjem, platnom ali lanom. Pogosto je bil lepo dekoriran. Ta kos vojnega oblačila je vse do konca srednjega veka ostal priljubljen pri bogatejših bojovníkih. *Brigandine* je bil krajši kot *verižna srajca*, zato so ga vedno nosili skupaj z različnimi kovinskimi dodatki, da so si zavarovali boke, trebuh, roke in noge. Za zaščito nog, rok, dlani in stopal so izdelali različne dodatke. Poznali so tenke ploščice, zavezane na spodnjem delu noge, kasneje pa tudi kovinske nogavice, ki so lahko segale tudi do pasu. Kovinske ploščice, oblikovane tako, da so se prilegale golenici in stegnom, so bile z usnjenimi trakovi privezane na verižno srajco. Prav tako so na isti način zaščitili tudi določene dele rok – komolce in dlani.¹⁸⁴ V 13. stoletju se je oprava viteza malo spremenila, saj *verižna srajca* ni pokrivala več samo trupa, temveč tudi noge, roke in celo stopala. Toda pred puščicami niti takšno oblačilo ni nudilo popolne zaščite, viteza pa so lahko ranili tudi s sekiro ali kijem. Zato so začeli na *srajco* pripenjati trše jeklene ali usnjene kose za dodatno zaščito. Do leta 1400 so začeli s takšno zaščito popolnoma prekrivati vitezovo telo. V povprečju je takšna oprema tehtala od 20–25 kilogramov.¹⁸⁵

Uporaba kovine za določena področja telesa je kmalu, že v 13. stoletju, vodila do izdelave kovinskega »oblačila« iz enega kosa – oklepa. Ta je moral biti narejen po meri in si ga je zaradi visoke cene lahko privoščil le višji sloj bojovníkov. Oklep je bil vedno lepo okrašen. Včasih so bile *čelade* in sklepi oklepa pozlačeni, bolj poredko pa je bil ves oklep okrašen z rubini in diamanti. Pod čelado in oklepom niso nosili lanenih oblačil in perila, temveč prešita oblačila, ki so jih dodatno zapolnili z bombažnim ali konopljinim polnilom. Kmalu je to oblačilo pod oklepom dobilo svoje ime – *pourpoint* ali *dublet*. *Dublet*, sestavljen iz

¹⁸²Gre za naglavno pokrivalo, ki so ga nosili pod čelado, da so še dodatno zaščitili glavo.

¹⁸³Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 24–25.

¹⁸⁴Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 61–62.

¹⁸⁵Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 24.

več plasti skupaj sešitih tkanin, so šivali za to posebej izurjeni rokodelci. Novi tipi *oklepov* so se lepo prilagajali telesu, zato naj bi bilo takšno tudi oblačilo pod njim. Noge so zaščitili z *leggings*¹⁸⁶ iz fine volne ali lanu, te pa so bile pritrjene na *dublet* pod oklepom. V poročilih z dvora je mogoče najti podatek, da so od 13. stoletja dalje oblačila, ki so jih nosili pod oklepom, postajala vse bolj veličastna. *Hose* so bile iz fine volne, *dubleti* pa iz poslikane svile ali izvezenega žameta. Razlog za to je mogoče najti v snemanju oklepa po bojih, ko so vojščaki nosili le ta spodnja oblačila.¹⁸⁷ Glede na ohranjene vire lahko sklepamo, da je aristokracija nosila prešita oblačila ali *dublete* pod oklepom, da se je tako zaščitila pred dotikom kože na kovino.¹⁸⁸

Kovinarsko znanje in spretnosti so se zelo izboljšale v 15. stoletju. Evropskih mest, ki so se specializirala v izdelovanju oklepov in orožja, je bilo kar nekaj. Naj omenimo le najpomembnejše, kot so Nürnberg, Milano, Innsbruck, Toledo, London in Pariz. V vsak oklep je bilo odtisnjeno znamenje s prepoznavnim znakom ceha, ki je oklep izdelal.¹⁸⁹ Jeklarstvo je pomagalo do boljše odpornosti železnih materialov. Le peščica si je lahko privoščila oklepe, ki so bili izdelane povsem po meri. Dragocene kovine so bile za izdelovanje oklepov in orožja drugotnega pomena; dejansko so jih uporabljali le za okras. Njihova dekorativna funkcija jim je sicer dajala ugled, ne pa tudi uporabne vrednosti.¹⁹⁰

Vitez zgodnjega 15. stoletja se je zaradi močno izpopolnjene bojne opreme oblačil s pomočjo oprode. Na noge mu je oproda zavezal oklep za noge, za stopala pa je imel kovinske čevlje – *sabatons*. Prav tako je prsni in hrbtni del pokrival z dvema ploščama, na rokah pa je oklep pritrnil kot na nogah. Nazadnje mu je oproda dodal še ramensko varovalo, oklep za vrat in zaščitne železne rokavice. Čelado, ki je pokrivala celotno glavo, so nadeli čisto na koncu. Celotna oklepna oprava je bila sklepno povezana, ki je omogočalo lažje premikanje.¹⁹¹ Pešci in lokostrelci so tudi v bojih še naprej nosili preproste *tunike* in *hose*, veliko pa se jih je še dodatno zavarovalo s podloženimi brezrokavniki ali z verižnimi srajcami, oklepi in čeladami, ki so jih sneli padlim vitezom na bojiščih.¹⁹²

¹⁸⁶Gre *zahose* bolj oprijetega tipa.

¹⁸⁷Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 63–64.

¹⁸⁸Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 25.

¹⁸⁹Steel, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 34.

¹⁹⁰Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 26.

¹⁹¹Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 34–35.

¹⁹²Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 25.

¹⁹³Slika 12: Dovršeni oklep.

Celotna oklepna oprava iz zgodnjega 15. stoletja.

¹⁹³Steele, *A History of Fashion and Costume: Vol. 2: The Medieval World*, str. 34.

6 CERKVENA OBLAČILA

V prvih treh stoletjih obstoja katoliške Cerkve ni bilo posebnih liturgičnih oblačil, ki bi navzven kazala nekakšen vzvišen namen. Najverjetneje pa obredna oziroma mašna oblačila niso bila vsakdanja. Dokument iz 6. stoletja, ki ga je izdal papež Štefan I., terja, naj se maša opravlja v prazničnem in ne v vsakdanjem oblačilu.¹⁹⁴

6.1 Izvor liturgičnih oblačil

Razlikovanje med oblačili za liturgične namene in tistimi za vsak dan se je začelo v 4. stoletju. V antiki je bilo praznično oblačilo tunika in *paenula* – krožno sešit plašč. Kljub temu da so v 5. in 6. stoletju ti oblačili vse bolj opuščali, so ju ljudje v začetku 7. stoletja še vedno nosili. Cerkev je ti oblačili ohranila kot najbolj primerni za liturgičen namen. Tako lahko rečemo, da je grška in rimska slovesna obleka postala liturgično oblačilo.¹⁹⁵ Študija *A History of Costume in the West* navaja, da so vse do 6. stoletja *dalmatiko*, *kasulo*, šale in *štolo* nosili tudi ob posvetnih opravkih. Nekako tedaj pa so ta oblačila postala del kleriške oprave, pri čemer so se spremenila le v detajlih (v obliki ali okraševanju).¹⁹⁶

Zgodnja Cerkev je svetovala duhovnikom, naj opravljajo maševanje v vsakdanjih oblačilih, tj. v oblačilih romaniziranega zahoda (z nekaj regionalnimi dodatki). Ko je začela prevladovati noša »barbarskih« ljudstev, je Cerkev vpeljala posebna oblačila, ki so se rabila le pri religioznih opravilih. Zunaj cerkva si je duhovščina pokrivala svoja oblačila z *albo* in belo *tuniko* z dolgimi rokavi, ki je bila okoli pasu povezana z vrvjo. Kljub temu pa so cerkvena oblačila v glavnem ostala enaka, kot so bila v začetku.¹⁹⁷ Razvoju cerkvenih oblačil je nato lažje slediti. Od 9. do 13. stoletja se uvede nekaj novih oblačil, in sicer, *superpelicej*, *mitra* in *rokavice*. Do večjih sprememb pride šele po 13. stoletju, vendar se pri oblačilih spremenijo le oblika, okraski in blago, ne pride pa do vpeljevanja novih tipov oblačil.¹⁹⁸

¹⁹⁴Glej: <http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-obleka-skozi-zgodovino.html> (16. 3. 2014)

¹⁹⁵Glej: <http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-obleka-skozi-zgodovino.html> (16. 3. 2014).

¹⁹⁶Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 166.

¹⁹⁷Piponnier, Mane; *Dress in the Middle Ages*, str. 114–115.

¹⁹⁸Glej: <http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-obleka-skozi-zgodovino.html> (16. 3. 2014).

6.2 Kakšne vrste tkanin so uporabljali za cerkvena oblačila?

Ni znano, kakšno blago so uporabljali za cerkvena oblačila do obdobja Karolingov. Najverjetneje so bile tkanine enake kot za oblačila ljudi v svetnih poklicih. Vendar pa je ohranjeno pričevanje romarke Silvije iz 4. stoletja, ki je obiskala svete kraje v Palestini, ki pravi, da so cerkve v Jeruzalemu in Betlehemu okrašene z zlatom, biserovino in svilo. Tako lahko sklepamo, da je bilo na Zahodu stanje drugačno. Od 9. stoletja dalje pa se je svila pri cerkvenih oblačilih pogosteje uporabljala tudi tam.¹⁹⁹ V študiji *Dress in the Middle Ages* je zapisano, da so bila cerkvena oblačila že od vsega začetka sešita iz najbolj dragocenih in finih materialov. Po zgledu clunyjske opatijske cerkve pa so se cerkve in kraljevske kapele vedno pogosteje »odevale« z bliščem dragocenih tkanin (svila).²⁰⁰ Vse do 15. stoletja se imena oblačil niso spreminjala, prav tako pa tudi oblačila sama ne. Večje cerkve so imele velike prihodke, poleg tega pa so dobivale velikodušna darila, zato so si lahko kupovala najboljše tkanine. Do 14. stoletja so bila cerkvena oblačila praviloma razkošnejša od plemiških.²⁰¹

Na cerkvenih oblačilih je bilo iz zlatih in srebrnih niti izvezeno okrasje, včasih so bili vanje všiti še dragulji in biseri. Klasifikacija cerkvenih oblačil je bila sprva najverjetneje določena glede na kvaliteto materiala in vezenin. Sčasoma so se oblikovala še oblačila, ki so bila primerna za vsako skupino cerkvenih dostojanstvenikov. Škofje so tako nosili *dalmatiko*,²⁰² pod njo pa še *kasulo*; župniki so nosili samo *kasulo*, diakoni pa le *dalmatiko*, ki je v visokem srednjem veku nekoliko spremenila obliko.²⁰³

6.3 Liturgični motivi in vzorci

Nabožna oblačila so krasili tipični vzorci. Pri *kasuli* iz 12. stoletja se ponavlja dvojni vzorec, tkanina pa je razdeljena v okrogla ali oglata polja. V njih se pojavljajo vtكاني vzorci živali in rastlin. Drugi tip okraševanja tega iz časa je horizontalno razpostavljanje

¹⁹⁹Glej: <http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-obleka-skozi-zgodovino.html> (16. 3. 2014).

²⁰⁰Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 114.

²⁰¹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 115–116.

²⁰²To dolgo srajčno oblačilo je egiptovskega izvora, od tam pa je prišlo v Grčijo, Dalmacijo in severno Italijo. Od 4. stoletja dalje je bilo oblačilo priljubljeno pri moških in ženskah, ki so si ga nadeli preko tunike. Šele nekoliko kasneje postane *dalmatika* priljubljeno oblačilo škofov in diaconov, kar se je ohranilo vse do danes. Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 8*, str. 3801.

²⁰³Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 115–116.

rastlin in živali, pri čemer rob odpade. V 13. stoletjem se takšna stroga zasnova okraševanja omehča, na plašču pa se pojavijo liki že prej omenjenih živali in rastlin, pa tudi drugi motivi, kot so sonce, luna in oblaki. Značilen okras 15. stoletja je granatno jabolko, ki krasi tudi *kasule* naslednjih dveh stoletij.²⁰⁴

6.4 Barvna paleta cerkvenega oblačenja

Velik pomen so imele tudi barve oblačil. Že pri starih Grkih in Rimljanih je bila bela namenjena prazničnim dnevom in obredom. Tudi v svetem pismu zasledimo, da je bil Jezus na gori Tabor oblečen v oblačilo, belo kot luč (Mt, 17, 2). Tako je bilo tudi prva tri stoletja liturgično oblačilo bele barve, najverjetneje pa to ni bila edina barva za takšna oblačila. Freska v katakombah sv. Priscile namreč prikazuje škofa, ki je oblečen v *kasulo* rumeno-rjave barve, diakon pa nosi tuniko zelenega odtenka. Tudi mnogi drugi mozaiki izpred 9. stoletja kažejo na najrazličnejše barve *kasule*. Ne moremo določiti, od kdaj je v navadi, da se za različne priložnosti nadenejo oblačila določenih barv. Neko poročilo iz 9. stoletja govori o tem, da so že poprej pri procesiji svečnice in na veliki petek nosili temnejša, tudi črna oblačila.²⁰⁵

Kasula se je v 12. stoletju pojavljala v najrazličnejših barvah svilenega tekstila, zlasti v škrlatnih, rumenih in rjavih. Vendar pa so bila oblačila vse dotlej enobarvna. Šele po 14. in 15. stoletju se razmahne uporaba večbarvnega tekstila.²⁰⁶ V poznem srednjem veku je bil pomen barv že določen, se je pa razlikoval od škofije do škofije. Vse večje festivale so praznovali v rdeči in beli barvi. Rdeča je simbolizirala Kristusovo kri in kri mučenikov, svetla oziroma bela barva pa svetlobo in božanskost. Vijolična, ki jo kasneje, pa tudi v današnjem času povezujemo z žalostjo in postom, v zgodnjem srednjem veku ni imela takšnega pomena. Prav tako uporaba črne barve, ki so jo množično začeli nositi v 15. stoletju, še ni pomenila žalovanja.²⁰⁷

Cerkev je duhovnikom zapovedovala, naj bodo v vsakdanjem življenju, zlasti pa ob obiskovanju bolnih ali ob podelitvi zakramentov, pri oblačenju skromni. Za takšne priložnosti ni bila predpisana nobena posebna obleka, vsekakor pa so bila dragocena

²⁰⁴Glej: <http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-obleka-skozi-zgodovino.html> (16. 3. 2014).

²⁰⁵Glej: <http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-obleka-skozi-zgodovino.html> (16. 3. 2014).

²⁰⁶Prav tam.

²⁰⁷Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 116–120.

oblačila in krzno, pa tudi nekatere barve prepovedane. Civilna oblačila cerkvenih dostojanstvenikov se torej v javnosti niso razlikovala od noše ostalega prebivalstva. To velja tudi za pokrivala. Pravico do nošenja *mitre* so imeli škofje in nekateri drugi dostojanstveniki (npr. infulirani prošti). Škrlat je bil v visokem srednjem veku rezerviran le za papeške odposlance. Rimska cerkev se je v hierarhični lestvici »postavljala« višje kot plemstvo, saj je nase gledala kot na edino ustanovo, ki ji je bila razkrita verska resnica.²⁰⁸ Tega ni spremenila niti razglasitev srednjeveškega rimskega cesarstva za svetega v času Friderika I. Barbarosse.

6.5 Tunika

Tunika posebne oblike, ki so jo rabili v cerkveni hierarhiji, je bila v zgodnjem srednjem veku kratka, ravno vrezanega kroja, širokih rokavov in s ključnim vzorcem, imenovanem *clavi*. Nosili so jo vsi, kasneje pa se je obdržala pri diakonih in škofih.²⁰⁹

6.6 Dalmatika

Dolga halja, ki je bila na straneh deloma odprta, je dobila ime po kraju izvora – Dalmaciji. Je del duhovniškega oblačila. Uporabljali so jo tudi kot del oblačila za kronanje maziljenih vladarjev. Sešita je bila iz bele svile z vijoličnimi črtami. Rokavi so bili daljši in širši kot rokavi tunike. Levi rokav je bil okrašen z resami, obrobami ali cofi, desni pa je bil enostaven in neokraševan. Barve *dalmatike* so bile raznovrstne – od vijolične prek temno rdeče do modre. Vsebovala je lahko celo tkanine iz zlata in zelo dragih vezenin. Francoski diakoni v zgodnjem srednjem veku še niso poznali *dalmatike*; nosili so le *štolo* in *albe*. *Dalmatika* se je razširila šele z vladavino Karla Velikega. Kmalu zatem so duhovniki in škofje začeli *dalmatiko* nositi pod *kasulo*. Kasneje so tuniko in *dalmatiko* pod *kasulo* lahko nosili samo opati in kralji, in sicer ob svečanih priložnostih, kot so kronanje in maševanje pri slavnostnih mašah. Na naslovnici knjige *Abbot Elffnoth's Book of Prayers* iz 10. ali 11. stoletja sta naslikana opat in nadškof, oba oblečena v *dalmatiko* z dvojnimi črtami, ki je na robovih zelo okrašena. Čez *dalmatiko* imata oblečeno *kasulo*. Tudi iz kasnejšega obdobja, iz 12. stoletja, imamo sliko škofa, ki je oblečen v duhovniško oblačilo, in sicer *kasulo*, *dalmatiko*, *štolo*, *tuniko* in *albo*. *Dalmatika* je zelo okrašena in na straneh lepo

²⁰⁸Prav tam.

²⁰⁹Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 166.

zaokrožena. Zelo zgodaj je *dalmatika* omenjena tudi kot del oblačila pri kronanjih kraljev, saj je bila del obvezne oprave že pri angleškem kralju Rihardu I. Levjescrčnem.²¹⁰

6.7 Alba

Alba simbolično predstavlja haljo, ki jo je Herod dal obleči Jezusu, da bi ga ponižal. Oblačilo je navadno bele barve, kar nakazuje tudi njeno ime, čeprav zasledimo tudi druge odtenke. V rimski dobi so jo nosili vsi – tako svobodni državljani kot sužnji.²¹¹ Izdelana je bila iz lanu ali svile. Segala je do pet; s pasom so jo prepeli okoli ledij. V srednjem veku je bila del oblačila za duhovnike. Na spodnjem robu in zapestjih je bila bogato izvezena. Krasili so jo tudi s širokimi čipkami, različnimi našivi in barvno podlogo. Okrasitev na rokavih, na vratnem delu in spodnjem robu oblačila je v srednjem veku simbolizirala 5 Kristusovih ran. Od 10. stoletja dalje so robove nekaterih *alb* krasili z dragulji.²¹²

6.8 Kasula

Kasulo so kot vrhnji plašč zelo dolgo nosili tako ženske kot moški. Bila je krožno urezana in z luknjo za glavo na sredini. Spredaj je bila *kasula* krajša, na obeh straneh pa zarezana. Sprva je bila popotniško ogrinjalo, leta 636 pa so jo na koncilu v Toledu proglasili za cerkveno oblačilo. Pod Karolingi je že bila rezervirana le za duhovnike.²¹³ V 11. stoletju se je nekoliko spremenila, saj je postal sprednji del krajši od zadnjega in se je zaključeval v »špik«. Zaradi širine jo je moral duhovnik nabirati v gube, zato so jo začeli v 13. stoletju prirezovati. Tako nastanejo plašči, ki jim pravimo baročni ali boromejski. Kasneje začne oblačilo spet dobivati starejšo obliko »gotskega« plašča. *Kasula* je bila vedno lepo izvezena, bogato okrašena in bogato stkana.²¹⁴

²¹⁰Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume: From the First Century b.C. to c. 1760*, str. 167–169.

²¹¹Glej: <http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-obleka-skozi-zgodovino.html> (16. 3. 2014).

²¹²Glej:

<http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fnadskofija-ljubljana.si%2Fpastorala%2Fwp-content%2Fuploads%2FPriprava-na-sveto-ma%25C5%25A1o-obl%25C4%258Denje.doc&ei=ZAB7U6XjKcTo7ABfuoGIDA&usg=AFQjCNFck0bHxBbeK9YH3E6EBUeFdoLHgA&bvm=bv.67229260,d.bGE> (14. 3. 2014).

²¹³Boucher, *A Short History of Costume in the West*, str. 166–168.

²¹⁴Glej:

<http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fnadskofija-ljubljana.si%2Fpastorala%2Fwp-content%2Fuploads%2FPriprava-na-sveto-ma%25C5%25A1o-obl%25C4%258Denje.doc&ei=ZAB7U6XjKcTo7ABfuoGIDA&usg=AFQjCNFck0bHxBbeK9YH3E6EBUeFdoLHgA&bvm=bv.67229260,d.bGE>

6.9 Šaperon ali pluvijal

Šaperon se je razvil iz antičnega oblačila, imenovanega *pluvial*. To nakazuje, da so ga uporabljali kot zaščito pred dežjem in se je zato nosilo tudi kot zunanje oblačilo za religiozne ceremonije. Kasneje so ga okrasili z ornamentami in je postalo del formalne cerkvene oprave. Kot *kasula* je bilo tudi to urezano v obliki kroga, vendar je imel spredaj širok vratni izrez.²¹⁵

6.10 Štola

Štola se je nosilo okrog vratu skupaj s *kasulo* in *dalmatiko*. *Štola* je dolg raven šal, ki visi spredaj vse do gležnjev.²¹⁶

6.11 Palium

Palium je bil sprva dolgo, polno ogrinjalo. Kasneje se je »skrčil« na velikost nekoliko širšega traku z dolgimi trakovi, ki so viseli z njega. Z razliko od *štole* se je ta del oblačila nosilo nad *kasulo*.²¹⁷

6.12 Meniška oblačila

Nekateri so ugovarjali temu, da je Cerkev postajala čedalje bogatejša in so zato svoje življenje posvetili duhovnemu umiku od vseh teh stvari. Že v zgodnjem srednjem veku so se razvili prvi samostani. Od 10. stoletja dalje pa je takšno ravnanje postajalo še bolj pogosto. Sprva so samo menihi, nato pa tudi nune oblikovali različne redove (benediktinci, cistercijani, kartuzijani), posvečene takšnemu načinu življenja. Redovi so zahtevali preprosta oblačila, pri čemer so se med seboj razlikovali.²¹⁸ Pri članih meniških redov je bila odpoved od sveta in popolna posvetitev v veri pokazana tudi s preprostimi oblačili.

[obla%25C4%258Denje.doc&ei=ZAB7U6XjKcTo7AbfuoGIDA&usg=AFQjCNFck0bHxBbeK9YH3E6EBUeFdoLHgA&bvm=bv.67229260.d.bGE](#) (14. 3. 2014).

²¹⁵Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 168.

²¹⁶Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 115.

²¹⁷Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 115.

²¹⁸Steele, *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*, str. 19.

Menihi in nune so ob vstopu v red dobili posebna oblačila. *Škapulir* in ohlapna meniška *kapuca*, ki imata še antični izvor, se je nosilo nad *tuniko*. V primeru mraza ali slabega vremena so si samostanski očetje in bratje glavo pokrili s to *kapuco*. Tudi ženske so nosile enaka oblačila, le da so poleg tega imele tudi *tančico*, ki je popolnoma zakrila glavo in ramena, kasneje pa se je uveljavilo tudi popolno zakritje vratu in čela. S porastom meniških redov v 11. in 12. stoletju se je začelo tudi prirejanje najzgodnejših benediktinskih pravil oblačenja. Kontrast med črnimi benediktinskimi kutami ter belimi ali nebarvanimi volnenimi kutami cistercijanov in kartuzijanov je kmalu dobival simbolične pomene. Dokazovanje preprostosti z obleko je včasih šlo tako daleč, da so za kute uporabljali vedno bolj grobe in raskave materiale, nosili pa so tudi vse manj plasti oblačil, ki so posebno prav prišle v mrzlih krajih. Nekateri novi redovi, ustanovljeni v 13. stoletju, so bili že mestnega izvora; niso se več umikali v težko dostopne kraje. Največjo veljavo med njimi so si priborili dominikanci, ki so imeli belo meniško oblačilo in črn plašč za potovanje. Od njih so se precej razlikovali frančiškani. Njihov začetnik sveti Frančišek Asiški je odpoved od udobnega življenja nakazoval prav z oblačilom, saj se je slekel in si oblekel preprosto sivorjavo meniško oblačilo. Redovi, ki so izšli iz frančiškanskega reda, so vsi imeli trša pravila glede oblačenja kot drugi. Frančiškani se imenujejo tudi kordiljeri – po debeli vrvi (cord), ki so jo nosili namesto pasu. Na njej so bili zavezani trije vozli, ki so predstavljali zaobljube siromaštva, čistosti in poslušnosti. Kapucini, ki so se utemeljevali na Frančiškovih razumevanjih sveta in vere, so še posebej odločno pridigali proti ekstravagantnosti oblačil. Šli so celo tako daleč, da so zapisali pravila glede barve oblačil ter oblike sandal in kapuc. Po 12. stoletju, ko so se meniški redovi pomnožili, so morali biti menihi vse bolj iznajdljivi pri oblačenju. Pri tem je veliko vlogo odigrala barva, ki ni bila omejena več le na črno, belo ali sivorjavo. Nekateri redovi, ki so bili ustanovljeni, ko se je barvanje že bolj razvilo, so imeli kute modrih ali vijoličnih barv.²¹⁹

Nošnja meniških oblačil z značilnimi verskimi motivi je bila omejena le na vojaške redove in hospitalce. Njihova kuta je bila preprostejša od meniške, sestavljena pa je bila iz halje in plašča v barvi reda. Včasih so vitezi nosili drugačna oblačila kot ostali oboroženci, čeprav so pripadali istemu redu, veliki mojstri pa so spet imeli drugačna oblačila. Pri templjarjih so vitezi nosili bela oblačila, drugi pa rjava; skupna pa jim je bila nošnja prišitega križa na rami. Križ je bil najbolj pogosto uporabljen simbol teh redov. Malteški viteški red je tako

²¹⁹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 126–129.

nosil črno kuto, na njej pa je bil zašit bel križ. Tevtonski vitezi (nemški viteški red) so nosili belo kuto, na kateri je bil črn križ. Spet drugi redovi so imeli raje vojaške insignije.²²⁰

6.13 Romarska oblačila

V srednjem veku so posameznike poimenovali po znamenjih, ki so na njih najbolj izstopala. Tudi romarji so bili prepoznavni po določenih oblačilih in dodatkih. Njihovo ogrinjalo je bilo kratko in ravno. Moški so nosili klobuk, ženske pa *tančico* in kasneje *kapuco*. Dva značilna dodatka, ki sta »izdajala« romarja, sta bili dolga palica in vreča oziroma cula za kruh. Tisti, ki so romali v Santiago de Compostela, so si na klobuk prišili Jakobovo školjko. Kasneje je postala tradicija, da so za romarje začeli izdelovati svinčene ali kositrne značke, ki so postale simbol romanja. V 14. in 15. stoletju je postalo zelo priljubljeno tudi nošenje teh značk pri tistih, ki so že bili na določeni romarski poti.²²¹ V 12. stoletju začnejo križarji nositi tudi mošnje, ki jih pripenjajo na pas. V času svete vojne je mošnja postala značilen simbol romarjev. Vsak romar je pred potjo v Sveto deželo prejel od duhovnika križ, romarsko palico in mošnjo.²²²

Slika 13: Romar iz Santiaga de Compostela.

Na višku srednjega veka so se skoraj povsod po Evropi gradile mogočne katedrale. Te so zelo pogosto obiskovali romarji, ki so si želeli blagoslova svetnikov ali le molitve. Posebej

²²⁰Prav tam.

²²¹Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 130–131.

²²²Lacroix, *Manners, Costume and Dress During the Middle Ages and During the Renaissance Period*, str. 205.

priljubljena so bila romanja v Rim, Jeruzalem in Santiago de Compostela. Tipičen romar je nosil širokokrajen klobuk za zaščito pred soncem in dežjem, palico in usnjeno torbo, na sebi pa je imel tuniko in plašč. Vsako svetišče je imelo svojevrsten znak, ki ga je romar tudi dobil, da je pozneje lahko pokazal oziroma dokazal, kje je bil.²²³

²²³Steele, *A History of Fashion and Costume: vol 2: The Medieval World*, str. 19.

7. OBLAČILA UČENJAKOV

Učenjaki so od duhovščine prevzeli stil oblačenja, saj so tako pridobili tudi spoštovanje in avtoriteto. Njihova oblačila so bila dolga; včasih so imela posebne dodatke. Od 13. stoletja dalje so tudi zdravniki nosili dolge obleke in doktorske kape. Univerzitetni učitelji in študentje so imeli predpisano spodobno oblačilo, ki je bilo nekakšna uniforma. S tem se je izkazovala disciplina. Učitelji naj bi nosili dolg okrogel črn talar ali ogrinjalo, prepovedani pa so jim bili špičasti ali odprti čevlji in ob straneh prerezane tunike. Posebne kape – *mitre* – so nosili samo znotraj zidov univerze. Študentom ni bilo dovoljeno nositi ogrinjal brez *kapuc*. Na pariški Sorboni so morali nositi tudi zaprto zunanjo haljo. Prav tako so se morali ogibati krznu ter rdeči in zeleni barvi na njihovih oblačilih.²²⁴

²²⁴Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 185–186.

8 OBLAČILA V SREDNJEM VEKU

Srednji vek delimo od Hegla dalje na zgodnji, visoki in pozni. Jasno je, da skozi celoten srednji vek oblačila niso ostajala enaka. Oblačilna moda se je namreč spreminjala skupaj z umetnostjo in kulturnimi preobraty. Tako je srednjeveška oblačila najboljše razdeliti na romanski, gotski in renesančni slog.

Rimljani so nosili preproste valujoče *tunike* in *ogrinjala*, narejena iz enega kosa blaga pravokotne oblike, ki je bil zvezan na ramenu ali ovit okoli telesa. Proti koncu rimskega imperija je prišla v modo *dalmatika*, tj. osnovno oblačilo v obliki črke T.²²⁵

Tudi v prvih stoletjih krščanstva so se v antičnem Rimu ljudje z oblačili delili na bogate in revne. Bogati so nosili dolga oblačila, delavci in vojaki, torej nižji sloj, pa kratka. Tudi kasneje se je ta stil oblačenja še nadaljeval, iz ostankov oblačil pa je težko ugotoviti, ali so ta moška ali ženska, saj so se komajda razlikovala.²²⁶ Z milanskim ediktom leta 313 se je oblačenje počasi začelo spreminjati. Krščanstvo, ki je postalo izenačeno z drugimi verstvi, se je vedno bolj širilo. Z njim so se – predvsem zaradi novih razumevanj spodobnosti – uveljavljala dolga oblačila. Takšne so namreč nosili tudi apostoli.²²⁷ Obleka je z enotno vero tudi sama postala enotnejša.

V zgodnjem srednjem veku so na obsežnih območjih nekdanjega rimskega cesarstva obdržali skoraj nespremenjeno antično nošo. Ohranile so se stare prvine, sem in tja pa so se pojavile krajevne različice ter dodatki, ki so značilni za posamezna območja. Posebej naklonjeni so bili živobarvnemu krašenju, ki je spodrivalo antično umetelno bogato gubanje oblačil. Državni in cerkveni dostojanstveniki so se oblačili v žlahtne tkanine – škrlat, svila, tkanine z zlatimi nitmi, vezenine.²²⁸

8.1 Bizantinski stil oblačenja

²²⁵Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 159.

²²⁶Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 164.

²²⁷Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 166.

²²⁸Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 8*, str. 3801.

Vzhodni rimski imperij se je v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku politično in kulturno razlikoval od zahodnega. Medtem ko so tjakaj vdiral »barbarska« ljudstva, je bila na vzhodu ohranjena popolna kontinuiteta. V bizantinskem obdobju, ki je trajalo od približno leta 300 do turške zasedbe Konstantinopla leta 1453, so ljudje z oblačili posnemali videz antike ter vzhoda.²²⁹

Moški in ženske so nosili *tunike* z rokavi iz svile ali volne, pa tudi iz mešanice obeh. Čez *tuniko* so si nadeli še razkošen *pllašč*. Moški so imeli spredaj na prsih in zadaj na hrbtu izvezen paralelogram, ki je bil različne velikosti – pač glede na posameznikov družbeni položaj. Ženske *tunike* pa so imele lepo izvezene robove. Oblačila v bizantinskem obdobju so bila nek zunanji pokazatelj hierarhične lestvice, saj so jih glede na stan vedno bolj okraševali z zlatimi vezenjem, biseri in dragimi kamni.²³⁰

²³¹**Slika 14: Cesar Justinjan z dvorom.**

*Bizantinska moška nošnja iz leta 547 prikazuje cesarja Justinijana (v sredini) in njegov dvor. Moški nosijo ogrinjalo, ki je pripeto z broško.*²³²

²²⁹Pisk, *Ekonomska zgodovina oblačilne mode*, str. 20.

²³⁰Pisk, *Ekonomska zgodovina oblačilne mode*, str. 20.

²³¹Glej: http://traumwerk.stanford.edu/philolog/2006/01/byzantine_art_as_propaganda_ju.html (10. 4. 2014).

²³²Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia through the Twentieth Century*, str. 132

²³³**Slika 15: Cesarica Teodora in dvor.**

*Bizantinska ženska nošnja; cesarica Teodora je upodobljena v sredini. Ženska oblačila so bolj pisana, živahna in lepše okrašena kot moška, po kroju pa se druga od druge ne razlikujeta. Tudi ženske namreč nosijo ogrinjalo in tuniko.*²³⁴

8.2 Zahodnorimski imperij v zgodnjem srednjem veku

Kolikor je razvidno iz spomeniških reliktoev, se oblačila v merovinškem času – zlasti tista, ki so jih nosili frankovski kralj Klodvik in njegovi sodobniki – še niso močno razlikovala od antičnih.²³⁵ Ceremonialna oblačila, ki jih je nosila frankovska aristokracija v merovinški dobi, je dokazovala vpliv bizantinskega načina oblačenja. Kratka *tunika* vijolične barve je imela izvezene rokave. *Šal* so tesno zavezali okoli *tunike*, da se je oprijemala telesa. Prav tako je aristokracija nosila tudi *hose* ali *braies*.²³⁶

Barbarska invazija je na Zahodu prinesla revolucijo v socialnem položaju, pa tudi v oblačenju. Ljudje tega časa so nosili dolga brezoblična oblačila, prevzeta iz rimske noše, dopolnjena s tesno prilegajočimi se *braies*, ki so značilna za barbarska ljudstva.²³⁷ Barbari so ohranili nekatere svoje stile oblačenja, kot je nošnja krzna in okraševanje s težkim nakitom.²³⁸ Začetki moderne obleke so utemeljeni na spoju antične in barbarske noše.

²³³ Glej: http://traumwerk.stanford.edu/philolog/2006/01/byzantine_art_as_propaganda_ju.html (10. 4. 2014).

²³⁴ Payne, Winakor, Farrel-Beck, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia through the Twentieth Century*, str. 132.

²³⁵ Lacroix, *Manners, Costume and Dress During the Middle Ages and During the Renaissance period*, str. 203.

²³⁶ Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 159.

²³⁷ Lacroix, *Manners, Costume and Dress During the Middle Ages and During the Renaissance Period*, str. 200–201.

²³⁸ Bolles, George, Patterson, Ruggiero, Steffoff, Steins, *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students*, vol. 4, str. 209

8.3 Romanski stil oblačenja (9.–11. stoletje)

Ta stil oblačenja se v Evropi uveljavi v 9. stoletju, prevladuje pa do 11. stoletja. Obstajale so večje razlike romanskega stila oblačenja med različnimi ljudstvi. Oblačila so se glede na kakovost tkanine in intenzivnost okrašenosti razlikovala pri pripadnikih premožnejših in revnejših slojev, medtem ko so difference v kroju zanemarljive.²³⁹

Srednjeveška oblačila so v romanskem obdobju pod močnim bizantinskim vplivom. Večinoma so volnena in platnena, plemiči in bogati meščani pa si lahko privoščijo tudi svilena. Zelo izrazita je barvitost romanskih oblačil, saj so močnih barv, pri čemer prevladuje enobarvnost. Prevladujoče barve so sinje modra, svetlo rdeča in nežno zelena. Oblačila so ob robovih okrašena z vezeninami.²⁴⁰

Oblačila na jugu Evrope se v dobi romanike razlikujejo od tistih na severu. Severnjaki nosijo hlače in se v tem razlikujejo od noše, ki je običajna pri ženskah. Oblačila na jugu pa so za moške in ženske enaka, saj moški ne nosijo hlač. Medtem, ko so jih azijska ljudstva (Skiti, Medijci, Perzijci) in Germani nosili že v dobi pred Kristusom, jih v sredozemskem bazenu niso. Galci²⁴¹ so imeli posebno obliko oblačila za noge – kratke hlače do kolen. Od vstopa Frankov v zgodovino postajajo dolge hlače običajni del srednjeveške moške noše.²⁴²

Pod vlado Karolingov je oblačenje postalo precej bolj bogato kot v merovinški dobi. Oblačila bogatih so že krasilno obšivana, ogrinjala pa volnena in krznena. Karel Veliki je celo odločno nastopil proti podražitvi krzna. Običajni ljudje v tem obdobju še ne nosijo pokrival; srečamo jih le pri plemičih.²⁴³

Že v času Karla Velikega so morala oblačila odražati stanovsko pripadnost, čeprav sam vladar ni maral razkošnih oblek.²⁴⁴ Sam je za vsakdanjo rabo nosil preprosta oblačila, najpogosteje široko *tuniko* iz vidrine kože. Razkošnim oblačilom se je le smejal, saj se mu

²³⁹Glej: http://si.texsite.info/Romanski_stil_obla%C4%8Denja (5. 4. 2014).

²⁴⁰Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4747–4748.

²⁴¹Galci naj bi prvi v evropskem prostoru nosili *braies*.

²⁴²Prav tam.

²⁴³Vasić, *Odelo i oružje*, str. 54.

²⁴⁴Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4748.

niso zdela pripravna – še posebej ne pri lovu.²⁴⁵ Običajna frankovska noša, ki je izšla iz rimske, germanske in bizantinske tradicije, se je Karlu Velikemu zdela primernejša kot svilene tkanine, ki so jih dobili v dar z vzhodnorimskega dvora.²⁴⁶

Kljub vsemu pa se je mogočni frankovski vladar ob posebnih priložnostih – ena takšnih je zagotovo kronanje za cesarja leta 800 – ob posebnih priložnostih oblekel v najbolj veličastna oblačila za pompozne politične in verske ceremonije.²⁴⁷

²⁴⁸**Slika 16: Slavnostno oblačilo ob kronanju Karla Velikega.**

Seveda gre pri upodobitvi Albrechta Dürerja za mnogo mlajšo predstavo o tem, kakšna je bila slovesna obleka vladarja v zgodnjem srednjem veku.

Oblačila za kronanje kažejo izvor in podobnosti z oblačili bizantinskega cesarstva tako po kroju kot po uporabi materialov. Slavnostno vladarsko oblačilo je bilo v času Karla Velikega sestavljeno iz *tunike* z rokavi, ki so bili obrobjeni z zlatom. Čez *tuniko* je monarh nosil *dalmatiko*, čez njo pa še mnogo oblačil; eno od teh je bilo iz brokata ter izdelano v Konstantinoplu. Okrašeno je bilo s sloni ter z modrimi, zelenimi in zlatimi krogi. Vrh vsega je nosil še oblačilo iz zlatih niti. Čevlji so bili iz škrlatnega usnja ter posuti z biseri in dodatno okrašeni z zlatom. Na glavi je nosil krono iz draguljev.²⁴⁹

²⁴⁵Lacroix, *Manners, Custom and Dress During the Middle Ages and During the Renaissance Period*, str. 203.

²⁴⁶Ditz, *Oblačilni videz skozi stoletja*, str. 73.

²⁴⁷Lacroix, *Manners, Costume and Dress During the Middle Ages and During the Renaissance Period*, str. 203.

²⁴⁸Glej: <http://history-world.org/charlemagne.htm> (26. 4. 2014).

²⁴⁹Glej: http://www2.arnes.si/~kmajer2/pdf_doc/CLANKI.pdf (5. 4. 2014).

Preprosto ljudstvo pa je imelo oblačila narejena iz preprostejših materialov in barv (prevladovala so temnejše barve).²⁵⁰ Njihova oblačila so bila kratka in oprijeta. Opravo nižjih slojev sestavljajo *braies*, navadno iz usnja, tesna *tunika* in ogrinjala iz rjave nebarvane grobe volne.²⁵¹

Žensko oblačilo v dobi romanike je sestavljeno iz dveh kril, *pllašča*, ki ga je skupaj držala sponka na prsih, in naglavne *rute*. Imenitnejše gospe pod spodnjo obleko prvič nosijo platneno ali svileno *srajco*.²⁵² Ženska oblačila tega časa so bolj pod vplivom bizantinskega stila kot moška.²⁵³

²⁵⁴**Slika 17: Ženska v romanskih oblačilih.**

Ženska na sliki nosi ogrinjalo, ki je speto z broško na desni strani. Spodnji del ogrinjala je okrašen. Nosi tudi nekakšno barbette, ki popolnoma prekriva zgornji del glave, ličnici in vrat.

²⁵⁰Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4748.

²⁵¹Lacroix, *Manners, Custom and Dress During the Middle Ages and During the Renaissance Period*, str. 205.

²⁵²To bi lahko bilo tudi spodnje perilo.

²⁵³Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4748.

²⁵⁴Glej: http://si.texsite.info/Romanski_stil_obla%C4%8Denja (5. 4. 2014).

²⁵⁵**Slika 18: Ženska in moška romanska oblačila.**

Primer romanskega stila oblačenja. Ženska na sliki nosi spodnjo tuniko, ki je daljša, čeznjo pa krajšo. Ta je na robovih, zapestjih in okoli vratu okrašena. Moški nosi tuniko do kolen in odevalo za noge.²⁵⁶ Ogrinjalo je speto na desnem ramenu.

8.4 Gotski stil oblačenja (12.–15. stoletje)

V gotiki se začenjajo oblačila prilagajati obliki telesa, kar je v nasprotju z antično in bizantinsko nošo. Postava se tako »izrisuje« v oblačilu.²⁵⁷ Mogoče je reči, da je razvoj mode v tem obdobju nekaj čisto drugega, kot je bilo v preteklosti le kupčevanje z oblačili spreminjajočih se stilov. V oblačilih lahko najdemo nove elemente, ki so bolj kot funkcionalno uporabni le lepotno namembni. Novi vplivi v oblačilih so bili bolj pogosti, menjavali so se hitreje, njihov efekt pa je bil bolj spektakularen.²⁵⁸

Oblučila visokega srednjega veka so bogatejša in elegantnejša kot tista iz romanske dobe. V oblačilih se jasno kažejo družbene spremembe in drugačen ženski ideal. Družbeni položaj oziroma ugled ženske se – tudi zaradi širjenja marijanskega kulta in trubadurskega pesništva – dvigne. Feminizacija na neki način doseže tudi moške, saj ideal moškega ni več močan bojevnik, ampak uglajen in plemenit plemič.²⁵⁹

²⁵⁵Glej: http://si.texsite.info/Romanski_stil_obla%C4%8Denja (5. 4. 2014).

²⁵⁶Kar bi lahko bile hose.

²⁵⁷Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4750.

²⁵⁸Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 192.

²⁵⁹Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4748.

V knjigi *Oblačilni videz skozi stoletja* je omenjeno, da se v 11. stoletju že pojavijo zahtevnejša, krojena oblačila.²⁶⁰ S tem stoletjem se začne doba obrtništva. Vse bolj se razvijata poklicno čevljarstvo in krojaštvo. Oblačila tako postajajo vse bolj zahtevna in ožja.²⁶¹

Plemstvo tega časa je želelo svoj položaj poudariti tudi navzven, kar je doseglo z oblačilnimi detajli.²⁶² Prav tako je predpisalo vrsto oblačil, ki so izkazovala status posameznika. Predpisov o okraševanju in razkošnosti pa kljub vsem kaznim in grožnjam niso uveljavili ne lokalni ne državni zakoni.²⁶³

Novi stil oblačenja je zelo viden pri nežnejšem spolu. Životec ženske obleke se je oprijemal bokov, dolgo in široko krilo pa je segalo do stopal. Tudi zgornja *tunika* je postajala vse bolj oprijeta, kljub temu da so rokavi še vedno ostajali nekoliko širši.²⁶⁴

Križarji so Evropo v 12. stoletju seznanili s tkaninami orientalskega izvora. Svila je bila tako vse pogostejše v rabi; začel se je uporabljati tudi bombažni material. Modne novosti, ki so jih uveljavljali križarji, so postajale vse zahtevnejše.²⁶⁵ V 12. stoletju se začne moda visokega sloja spreminjati z vsakim desetletjem. Na dvoru so moški in ženske nosili oblačila izvezena in okrašena s cofi, resami, perjem in biseri. Vsakdo je svoja zimska oblačila obrobil s krznom – če si je to le lahko privoščil. Nosili so tudi že vzorčasto svilo. Slike iz tega obdobja že pričajo tudi o nošnji brokata in damasta.²⁶⁶

V tem času na oblačilih prvič dobijo opazno mesto heraldična znamenja, ki so se v poznem srednjem veku naravnost razbohotila.²⁶⁷ Z razvojem in rabo heraldičnih znamenj so v zahodni in osrednji Evropi civilna in vojaška oblačila, ki so jih nosili plemiči, začeli krasiti z družinskimi simboli. Takšna uporaba heraldike se je počasi razširila čez celotno angleško, francosko in nemško območje. Heraldični motivi so bili naslikani na ščitih, našiti na zastavah oziroma oblačilih in so tako identificirali nosilca. Te simbole so uporabljali za

²⁶⁰Ditz, *Oblačilni videz skozi stoletja*, str. 75.

²⁶¹Glej: <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html> (5. 4. 2014).

²⁶²Oblačila različnih slojev oblačil se tako ne razlikujejo več le po materialu in okrašenosti.

²⁶³Ditz, *Oblačilni videz skozi stoletja*, str. 75.

²⁶⁴Glej: http://www2.arnes.si/~kmajer2/pdf_doc/CLANKI.pdf (5. 4. 2014).

²⁶⁵Kibler, *Medieval France: An Encyclopedia*, str. 447.

²⁶⁶Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 160.

²⁶⁷Začetki njenega razvoja pa segajo prav v čas križarskih vojn.

turnirje in osebno razkazovanje.²⁶⁸ V knjigi *Short History of Costume and Armour* pa zasledimo, da so bila takšna oblačila popolnoma ali polovično poslikana s heraldičnimi motivi in barvami. Barva na oblačilih se je navadno ujemala z barvami na ščitu.²⁶⁹

Za mnoge zgodovinarje, ki se ukvarjajo z oblačenjem srednjega veka, obdobje gotike – natančneje sredina 14. stoletja – pomeni začetek mode. Novi načini oblačenja predstavljajo modo, ki uveljavlja svoj okus in stil za določen socialni sloj.²⁷⁰ Sredi stoletja, ko doseže višek epidemija kuge, se začne oblačilna kultura močno spreminjati. Izbrano in bogato oblečena oseba odtlej ne pripada več nujno aristokraciji.²⁷¹

Ker so bila gotska oblačila vse bolj oprijeta, je krojenje postalo prava umetnost. Zagotovo je gotika tudi doba gumbov.²⁷² Čeprav so gube poznali že v antični Grčiji in Rimu, so te uporabljali le za okrasje. Miniti je moralo kar nekaj stoletij po padcu rimskega cesarstva, preden je Evropa ponovno odkrila uporabo gumbov. V 13. stoletju so nove tehnike krojenja oblačil, ki so postajala vse bolj oprijeta, pač zahtevala nove načine zapenjanja. Iznajdba gumbnih luknjic je v Evropi povzročila pravo »gumbomanijo«. Moška krojena oblačila so se zapirala z gumbi spredaj, ženska pa na hrbtu. Gumbi so bili pogosto izdelani iz dragih kamnov ali kovin, zato so razkrivali posameznikovo bogastvo. O novi, razširjeni uporabi gumbov po vsej Evropi pričajo slike, kipi, spisi itd.²⁷³ S to iznajdbo so postala oblačila veliko bolj tesna kot poprej. Lahko so zelo lepo poudarili linijo telesa in rok. Poleg tega je pomembno, da so zaradi boljšega oprijemanja porabili veliko manj tekstila kot poprej.²⁷⁴

Za gotsko dobo so poleg tesno oprijetih oblačil pomembne tudi barve. Vrhnja in spodnja oblačila so bila vedno različnih, vendar skladnih barv. Z razvojem se oblačila delijo tudi po dolžini. Tako imenovan mi-parti vzorec je posebej značilen pri moških, saj k njihovi noši spadajo celo dvobarvne dolge nogavice –*hose*.²⁷⁵ Moda mi-parti, ki so jo sprva nosili nižji

²⁶⁸Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia through the Twentieth Century*, str. 166.

²⁶⁹Kelly, Schwabe, *A Short History of Costume and Armour*, str. 21.

²⁷⁰Piponnier, Mane, *Dress in the Middle Ages*, str. 65.

²⁷¹Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia through the Twentieth Century*, str. 206.

²⁷²Kelly, Schwabe, *A Short History of Costume and Armour*, str. 17.

²⁷³Pajtler, *Gumbi*, str. 9.

²⁷⁴Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 158.

²⁷⁵Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4749.

sloji, je s pisanimi in ozkimi oblačili določala statusni položaj. Oblačilo so sešili iz različnih barvnih ploskev. Te so bile na oblačilo našite v različnih variacijah: vodoravno, navpično, poševno, v obliki šahovnice, križa, trikotnikov itd. Včasih so bile barvne površine dodatno olepšane z grbi. Taka moda je poudarjala barvno pisanost.²⁷⁶

Obdobje gotike poudarja ozko, vzdolžno telesno linijo. Zaradi večjega udobja so zgornja oblačila, ki so bila tesna, na pregibih zarezovali. Tako so se pokazala spodnja, kontrastna oblačila.²⁷⁷ Pokrivala, *oglavnice* in celo pričeske so v tem obdobju dobile opazen delež v oblačilni kulturi.²⁷⁸ K opravi spadajo tudi dolge vlečke in rogljati ali stožčasti *klobuki*.

Gotska moška moda je široka oblačila zamenjala z ozkimi. V tem času se pri moški modi spet vpelje dolgi *jopič*, ki postane najpomembnejši del oblačila. *Jopič* postane tesno oprijet – kot stisnjeni triko. Nosijo ga kot dvojni *jopič*. *Površnik* oziroma zgornji del *jopiča* je brez rokavov in je pogosto podložen s krznom. *Površnik* lahko uporabljajo tudi kot vojaško suknjo. Poleg nosijo sešite hlačnice s hlačno režo ali pa spodnje perilo in dolge nogavice, hlačnice, narejene iz usnja ali blaga – *hose*. Čez ramena si ogrnejo kratko *ogrinjalo*, ki je prav tako podloženo. Značilna je tudi *oglavnica*, ki se razvije iz romanskega plašča z *oglavnico*. V teku stoletij se je namreč romanski *plašč* »skrčil« v ovratnik do ramen z veliko *oglavnico*, katere konica se je podaljšala v dolg trak. Ta trak se imenuje tudi *liripipe*. Čez vse si lahko odenejo še dolgo in široko obleko z vlečko. Prav nasprotno pa *plašč* izgubi svojo prejšnjo pomembnost. Zdaj se ga nosi le kot varovalo zoper mraz; zato je podložen in obrobljen s krznom.²⁷⁹

Žensko oblačilo je sestavljeno iz dveh oblek. Spodnje oblačilo je dolgo, tesno oprijeto in poudarja postavo. Prav tako ima dolge oprijete rokave. Zgornje oblačilo je brez rokavov, ima pa rokavne odprtine, ki so pogosto obrobljene s krznom in včasih tako velike, da se skozi vidi životec. Tem širokim rokavnim odprtinam pravijo peklena okna. Krilo obeh oblačil je dolgo, da se kot vlečka vleče po tleh. Zato pogosto vrhnjo obleko spodvihajo s pasom.²⁸⁰ Drugi vir navaja, da je spodnje oblačilo segalo do stopal, vrhnje oblačilo pa je

²⁷⁶Ditz, *Oblačilni videz skozi stoletja*, str. 75–78.

²⁷⁷Glej: <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html> (5. 4. 2014).

²⁷⁸Farrell-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia through the Twentieth Century*, str. 206.

²⁷⁹Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4749–4750.

²⁸⁰Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4749–4750.

bilo krajše (segalo naj bi do meč). Rokavi segajo do komolcev.²⁸¹ Ženska oblačila imajo bogate vlečke, katerih dolžina pa je odvisna od položaja osebe na družbeni lestvici. Dekolte je izraz dvorne noše. Izrezi so globoki in koničasti spredaj in zadaj. Obrobljeni so s krznom ali obšiti z blagom drugačne barve. Obleka je pod prsmi speta s širokim pasom. Podoben razvoj plašča kot pri moških lahko v tem času ugotavljamo tudi pri ženski noši.²⁸²

Bolj dostojanstvene dame so nosile ohlapnejša in bolj polna oblačila, ki so segala vse do vratu. Zgornji del telesa je bil v nasprotju z zgoraj omenjenim stilom popolnoma prekrit, rokavi pa so bili široki. »Nosečniški videz« so dosegle tako, da so si podložile trebuh.²⁸³ Poročena ženska je vedno nosila pokrivalo. Največkrat je šlo za *ruto*, lahko pa tudi za *tančico*, ki jo je bilo moč nositi odvezano ali zavezano. Pogosto jo je dopolnjeval tudi podbradnik ali *barbette*.²⁸⁴

Čevlji so bili brez pet in so postajali vedno ožji in bolj koničasti.²⁸⁵

²⁸⁶**Slika 19: Ženska oblačila iz dobe gotike.**

Pri obeh ženskah je dobro vidno, da so rokavi oprijeti. Obe nosita naglavno pokrivalo, ženska zadaj črno ruto, tista spredaj pa visok klobuk. Vlečka je zelo dolga. Ženska zadaj je verjetno nižjega stanu, saj je material krila videti preprostejši.

²⁸¹Glej: http://si.texsite.info/Romanski_stil_obla%C4%8Denja (5. 4. 2014)

²⁸²Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4749.

²⁸³Kelly, Schwabe, *A Short History of Costume and Armour*, str. 34–35.

²⁸⁴Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4749.

²⁸⁵Prav tam.

²⁸⁶Glej: <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html> (5. 4. 2014).

Prvih 60 let 15. stoletja sta bili glavni modni središči Evrope Burgundija in Italija. Burgundski vojvode so oblikovali model, ki so ga pri dvorni etiketi in oblačilnem okusu posnemali na celotnem Zahodu. Njihov stil oblačenja so bogatili najboljši tekstilni materiali iz Francije, Anglije in Nizozemske. Iz Italije so dobivali tekstil iz zlatih niti, svilo, žamet in brokat. Vojvoda Filip Dobri se je pogosto oblačil v črno in je nemara zaslužen za to da so postala črna oblačila²⁸⁷ simbol elegance in uglajenosti.²⁸⁸

8.5 Burgundski stil oblačenja (1450–1485)

Zadnja oblika gotskega stila oblačenja nastane na Burgundskem. Gotska moda, ki si je vedno prizadevala, da bi bilo telo videti vitko in dolgo, je posebej dobro izražena v burgundskem stilu, ki je še poudarjal podaljšano linijo telesa.²⁸⁹ Knjiga *The History of Costume in the West: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century* navaja da je gotski stil začel pešati že prej, in sicer od 1340 dalje, zamrl pa je okoli leta 1476, ko je umrl Filip Dobri.²⁹⁰

Za burgundski oblačilni stil, ki postane priljubljen v drugi polovici 15. stoletja, so značilne bogate barve, vitke oblike in ekscentričnost. Oblačila so ozko krojena, posebnost so zvončasti dekorativni elementi. Naglavna pokrivala so koničasta. Kakovost materialov se v tem obdobju še izboljša. Pri materialih prevladujejo volna, bombaž in lan. Nekateri kulturni zgodovinarji menijo, da moda v današnjem pomenu besede izvira iz tega obdobja.²⁹¹

²⁸⁷Črna oblačila so bila prej znak siromaštva in revščine. Nosili so jih le tisti, ki si barvanih oblačil res niso mogli privoščiti.

²⁸⁸Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*, str. 212.

²⁸⁹Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4750.

²⁹⁰Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*, str. 232.

²⁹¹Glej: http://si.texsite.info/Burgundska_moda (5. 4. 2014).

²⁹²**Slika 20: Filip Burgundski in dvor.**

Vojvoda Filip Burgundski s svojim dvorom. Po njem poimenujemo burgundsko nošo.

Obleka tega časa je še vedno izvezena z družinskim grbom in družinskimi emblemi. Ponekod je oblačilo dodatno okrašeno s pasom iz drobnih izrezanih krpic blaga, nizov listov, plamenastih jezikov ali iz kraguljčkov in okraskov.²⁹³ Pasovi s kraguljčki²⁹⁴ so bili še posebej priljubljeni v Nemčiji. Moški in ženske so si jih nadeli na oblačila, saj bi s tem poudarjali viteški ali knežji status. Iz tega se razvije tudi pregovor, ki pravi: »Kjer je gospa, tam kraguljčki zvonijo.« Kasneje nosijo oblačila s kraguljčki le še dvorni norčki. Tudi iz tega nastane pregovor: »Čim večji je norec, tem večji je zvonec.«²⁹⁵

²⁹²Glej: <http://www.revivalclothing.com/article-the15thcentury.aspx> (9. 4. 2014).

²⁹³Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4749.

²⁹⁴Takšni pasovi naj bi bili madžarskega ali judovskega izvora.

²⁹⁵Ditz, *Oblačilni vitez skozi stoletja*, str. 79.

²⁹⁶**Slika 21: Burgundski stil oblačenja.**

Primer burgundske nošnje: pri moškemu je viden mi-parti stil oblačenja, saj je ena hlačnica temne, druga svetle barve.

Ženske so nosile nekakšen kostim z dolgo vlečko, ki jo je obrobljalo krzno. Rokavi takega oblačila so bili široki, vratni izrez pa koničast.²⁹⁷ Naglavna pokrivala, ki jih nosijo ženske so še povečala telesno višino. Ženske v tem času nosijo koničaste *klobuke* ali rogljato *oglavnico* z dvema stožcema iz kovine, brokata ali žameta. Tudi lase si lahko češejo v visoko pričesko, ki jih oblikujejo v par rogov, čez to pa nosijo *tančico*.²⁹⁸

Moški so se oblačili v tesno oprijeto obleko iz težkega blaga. Obleka je bila okrašena z žametom, imela pa je široke rokave in na ramenih ramenske blazinice, ki so poudarjale široka ramena. Pas je bil izrazito vitek. *Plašč*, ki je spadal zraven, je bil dolg, okrašen in močno obložen s krznom. Tipično naglavno pokrivalo tistega časa je bilo ploski *klobuk* s širokimi visečimi pasovi in trakovi iz blaga.²⁹⁹

Čevlji so bili kljunaste in koničaste oblike ter izrazito dolgi.³⁰⁰ Včasih so bili lahko tudi do trikrat daljši od dejanske dolžine stopala. Dolžina čevljev je izdajala nosilčev status. Prav to potrjuje izraz »živi na veliki nogi«, saj naj bi domnevno izhajal prav iz tega obdobja.³⁰¹

²⁹⁶Glej: http://si.texsite.info/Burgundska_moda (5. 4. 2014).

²⁹⁷Pisk, *Ekonomska zgodovina oblačilne mode*, str. 20.

²⁹⁸Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4750.

²⁹⁹Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4751.

³⁰⁰Božič, Weber, *Zgodovina v slikah 10*, str. 4747–4751.

³⁰¹Glej: http://si.texsite.info/Burgundska_moda (20. 5. 2014).

8.6 Prihodnja moda razsvetljenega časa

V Italiji se v 14. stoletju začne novo filološko, kulturno in znanstveno gibanje – humanizem, ki napoveduje civilizacijo renesanse.³⁰² Kulturni preobrati, ki se zgodijo v tem obdobju, seveda ne izključujejo niti novega stila oblačenja.

15. stoletje je prineslo nove zasuke v oblačilni kulturi. Oblačila so začela dobivati nenavadne oblike.³⁰³ Razkošje in individualnost oblačil je postala značilna za »tekmo« med plemstvom in bogatimi trgovci. Razkošne in drage tkanine, velika uporaba krzna in zapletenost dizajna so ustvarili veličastne efekte.³⁰⁴

V Italiji so rivalske mestne države tekmovala za prevlado v modi. Plemiške družine, kot so Visconti, Sforza (obe iz Milana), Medici (iz Firenc), Gonzaga (iz Mantove) in druge, so spodbujale in podpirale umetnost. Materialno bogastvo, ki je bilo rezultat odličnega italijanskega trgovanja s tujino, kvaliteta tekstila, ki so ga proizvajali v tem območju, in prvenstvo ter odličnost italijanskih cehov pred drugimi, je bistveno prispevalo k vplivnosti, razkošju in originalnosti italijanske mode.³⁰⁵

Kljub temu, da je imelo vsako območje ali država svoje značilnosti v oblačenju, je bilo tudi veliko splošnejših značilnosti. Modne novosti so se namreč uvajale, prenašale in mešale s porokami plemstva, s potovanji in delom ljudi v drugih državah, saj so se z oblačili »zlili« z lokalnim prebivalstvom.³⁰⁶

8.7 Italijanska renesansa

Moda se je začela v Italiji v drugi polovici 15. stoletja komaj opazno spreminjati. Odmikala se je od gotske mode, pri kateri je bil prevladujoč predvsem burgundski stil.

³⁰²Leksikon zgodovina, str. 143.

³⁰³Pisk, *Ekonomska zgodovina, oblačilne mode*, str. 20.

³⁰⁴Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia through the Twentieth Century*, str. 232.

³⁰⁵Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*, str. 212.

³⁰⁶Prav tam.

Novi italijanski stil je potem kmalu prevzel vodilno vlogo pri oblačenju in zaslovel po vsej Evropi.³⁰⁷

Na oblačenje v renesansi je spet imela velik vpliv antika.³⁰⁸ Oblačila tega časa poudarjajo lepoto, telesno moč in bogastvo. Idealna oblika telesa ni več razpotegnjena kot v gotiki, temveč široka. Za ideal lepote velja ženska polnih bokov in prsi ter plečat moški z mišičastim telesom.³⁰⁹ Če renesančno modo primerjamo z gotsko, bi lahko rekli, da je prva veliko bolj naravna.³¹⁰

V tem času se v Firencah, pa tudi drugod po Evropi že oblikujejo pomembna modna središča. Obleke za oba spola tako postajajo vse bolj razkošne; narejene so iz dragih materialov in zapleteno krojene. Značilno je pretiravanje v detajlih in nakitu.³¹¹

Značilnosti renesančnega oblačenja pri moških so se kazale v razpotegnjenih *klobukih* in *turbanih*, poudarjenih širokih ramenih in vidni spodnji *tuniki* ali *srajci*, ki je silila na svetlo pri vratnem izrezu.³¹² Moška oblačila »zaokrožuje« kratek *plašč* z usnjenim robom in izrezanimi rokavi. *Plašč* sega do kolen ali celo višje. Razkrivajo pa se tudi noge.³¹³

Ženska oblačila poudarjajo naravno obliko silhete, krilo pa pada v širokih gubah. Rokavi oblačil so enostavni in lepo oprijemajoči se. Preko krila nosijo ženske še eno oblačilo brez rokavov. Spredaj je oblačilo odprto, da spominja na *plašč*. *Ruti*, ki je bila že prej pomemben modni dodatek, sedaj dodajo še pahljačo.³¹⁴ Pri ženskah se je vratni izrez iz globokega V spremenil v kvadratnega.³¹⁵ Prej našpičena in spredaj zelo ozka in dolga obuvala se v renesansi zamenjujejo s širokimi in krajšimi.³¹⁶

³⁰⁷Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Trough the Twentieth Century*, str. 232–233.

³⁰⁸Pisk, *Ekonomska zgodovina oblačilne mode*, str. 21.

³⁰⁹Glej: <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html> (9. 4. 2014).

³¹⁰Glej: http://si.texsite.info/Moda_v_stilu_renesanse (9. 4. 2014).

³¹¹Pisk, *Ekonomska zgodovina oblačilne mode*, str. 21.

³¹²Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume From Ancient Mesopotamia trough the Twentieth Century*, str. 232.

³¹³Glej: http://si.texsite.info/Moda_v_stilu_renesanse (9. 4. 2014)

³¹⁴Prav tam.

³¹⁵Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History o fCostume: From Ancient Mesopotamia trough the Twentieth Century*, str. 232.

³¹⁶Glej: <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html> (9. 4. 2014)

³¹⁷**Slika 22: Moški in ženska oblečena v renesančnem slogu.**

Primer renesančnega oblačenja: tako moška kot ženska oblačila postanejo širša.

³¹⁷Glej: <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html> (9. 4. 2014).

9 SPODNJE PERILO IN OBLAČILA SKOZI VES SREDNJI VEK

Srednjeveška oblačila so se skozi stoletja precej spreminjala, kljub temu pa so nekatera ostala stalni del garderobe. Spodnje perilo je skozi vso dobo ostajalo skoraj nespremenjeno. Seveda je bila razlika med moškim in ženskim spodnjim perilom, dejstvo pa je, da sta ga nosila oba spola, čeprav za žensko perilo, ki na slikah ni vedno prikazano, ponekod beremo, da ga v tem obdobju še ni.

9.1 Moško spodnje perilo

9.1.1 Braies

Agacij Sholastik³¹⁸ poroča, da so *braies* nosili že Galci, prav tako pa pove, da Franki nosijo dolge *braies* iz lanu ali mehkega usnja, ki so jih k nogam tesno povezali z vrvicami.³¹⁹ Keltski narodi so ta kos oblačila nosili kot današnje hlače, le da so bile široke in pri gležnju nabrane skupaj.³²⁰

³²¹Slika 23: Primer zgodnje oblike *braies*.

Vsekakor so bile lanene *braies* prvi kos moškega (spodnjega) oblačila in so najboljši približek današnjim spodnjim hlačam. *Braies* so bile široke in ohlapne. Ker še niso poznali

³¹⁸Grški pesnik in glavni zgodovinar v času rimskega cesarja Justinjana I. med letom 552–558.

³¹⁹Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 156–157.

³²⁰Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume: From the First Century B.C. to C. 1760*, str. 303.

³²¹Glej: <http://www.nmsutheatre.com/content/files/Rom-Byz.pdf> (22. 4. 2014).

elastike, so jih v pasu pritrdili z jermenom ali daljšo vrvico, ki je tako držal skupaj ohlapen zgornji del.³²²

³²³**Slika 24: Povezane braies, ki so se oprijele nog.**

Včasih so jermen ali vrvico lahko napeljali skozi luknjice, ki so jih naredili v *braies*. Jermen je bil uporaben tudi za obešanje mošnje, saj je bilo to varno mesto za shranjevanje denarja. *Braies* so segale do kolen, lahko pa še celo nižje; ilustracije pa pogosto kažejo vrvico tudi na spodnjem delu, kar najverjetneje pomeni, da so jih tudi tukaj tesno povezali. Še ena možnost je, da so vrvico potrebovali zato, da so lahko v primeru toplega vremena dolge *braies* spodvihali in zavihke pritrdili s temi vrvicami.³²⁴ V knjigi *A History of Costume in the West* je zapisano, da so jih na spodnjem delu nog pokrivali tudi z nekakšnimi gamašami.³²⁵

Domneva se, da so v 9. stoletju dolge *braies* nosili nad lanenimi spodnjimi hlačami. V obdobju od 9. do 11. stoletja slikovno gradivo nakazuje, da dvorjani nosijo tudi kratke *braies*.³²⁶ V knjigi *A Short History of Costume and Armour* je za *braies* zapisano, da so podobne *hosam*; takšne *braies* naj bi se skrajšale šele v 12. stoletju in tako postale del spodnjega perila. Do takrat, tj. približno do leta 1150, pa naj bi bile *braies* glavno odevalo za noge. V pasu so jih pritrdili tako, da so na zgornjem robu imele vrvico, ki so jo zategnili. Segale so vsaj do gležnjev in so se lahko z zanko zaključile pod stopali.³²⁷ Elita si je mogla privoščiti *braies*, ki so se povsem prilegale nogam. Če so bile ohlapnejše, so jih s prekrizanimi trakovi tesno povezali k nogi.³²⁸ Manj premožni so nosili ohlapnejše *braies*.

³²²Singman, *Daily Life in Medieval Europe*, str. 38.

³²³Glej: <http://www.nmsutheatre.com/content/files/Rom-Byz.pdf> (22. 4. 2014).

³²⁴Singman, *Daily Life in Medieval Europe*, str. 38.

³²⁵Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 157.

³²⁶Prav tam.

³²⁷Podobno so pod lokom stopala pritrdili tudi *hose*.

³²⁸Na enak način so povezovali tudi *hose*.

Za vse sloje so *braies* v tem obdobju zvečine svetlih barv. Od leta 1150 dalje se *braies* skrajšajo do kolen in tako postanejo del lanenega spodnjega perila.³²⁹ Zvečine so bile narejene iz lanu pa tudi iz tanjšega blaga. Niso jih barvali, ampak so bile naravne sivo-bele barve. Vsekakor pa so jih lahko sešili tudi iz boljšega materiala, denimo iz tkane volne. Takšne so nosili predvsem na področjih z ostrejšim podnebjem. V srednjem veku so samo *braies* pogosto nosili delavci, ki so opravljali dela, pri katerih jim je bilo ali postalo vroče.³³⁰

³³¹Slika 25: Moški oblečen le v *braies*.

Moški pri delu nosi samo braies. Videti je, da si jih je zaradi lažjega dela z vrvico zapel za pas.

9.1.2 Hose

Naslednji sloj oblačila pri moškem so bile *hose*. Iz knjige *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World* izvemo, da so si moški pokrivali noge z nekakšnimi predhodniki nogavic le do kolen (kar so najverjetneje *hose*). Tako pokrivanje je bilo praktično, saj so zaščitili golo kožo pred odrgninami. Ti cevasti kosi oblačila spodaj še niso imeli oblike stopala. Poleg tega so potrebovali podveze, ki so jih držale nad kolenom. Najrevnejši moški so namesto tega noge povili s trakovi blaga ali celo s trakovi pletene slame.³³² Kasneje se *hose* razvijejo v dve daljši nogavici iz volnenega materiala, ki sta lahko pokrivali celotno nogo vključno s stopalom ali pa tudi ne. *Hose* so potegnili čez *braies* in jih na zgornjem delu *braies*, v pasu, zavezali z vrvicami, ki so bile pritrjene na

³²⁹Kelly, Schwabe, *A Short History of Costume and Armour*, str. 5–6.

³³⁰Glej: http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_2.htm (28. 3. 2014).

³³¹Glej: http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_2.htm (28. 3. 2014).

³³²Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 161.

hose. Zaradi večje elastičnosti so *hose* zarezali diagonalno, kljub temu pa so bile še vedno ohlapne in so jih zato prevezovali s trakovi. *Hose* revnejših ljudi niso imele pokritih stopal; pogosto so imeli pripadniki nižjih slojev samo trak (v obliki loka) pod stopalom ki je zagotavljal, da so *hose* ostale na mestu.³³³

V knjigi *An Illustrated Dictionary of Historic Costume* je zapisano, da so *hose* saksonsko ime za del oblačila, ki je pokrival noge. Najverjetneje so jih prvi nosili Normani. *Skinhose*, omenjene v anglosaksonskih dokumentih, so verjetno bile narejene iz usnja in so se zato bolje oprijemale.³³⁴ Franki in Anglosaksonci so najpogosteje uporabljali spiralno povezovanje nog (ne prekrižanega). Dolžino tega odevala so uravnavali z rezanjem in šivanjem. S pomočjo podvezicam podobnim trakov so *hose* pritrdili na *braies*.³³⁵ Variirale so glede na dolžino. Ponekod so jih nosili do višine stegen, drugod pa le do kolen. Nosili so jih tudi vitezi ter jih imenovali *chausses*. Njihove *hose* so bile narejene iz močnejšega materiala in podložene, da nošnja oklepa ni bila še dodatno neudobna.³³⁶

³³⁷**Slika 26: Braies in hose.**

Na tej sliki je prikazan delavec, ki si je vrhnja oblačila pripel za pas, da je lažje opravljal delo. Nosi hose, ki segajo do stegen. Spodaj so vidne braies, na katere so pripete hose.

Knjiga *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World* navaja, da so začeli *hose*, ki še niso bile pletene, nositi v 12.stoletju. Vsak kos je bilo treba na nogo nataktniti posebej, povečini pa so segale do vrha stegen. Pri stegnih so se *hose* nekoliko razširile, da so lahko vanje zatlačili tedaj že močno skrajšane *braies*. Konci zgornjega dela so segali do

³³³Singman, *Daily Life in Medieval Europe*, str. 38.

³³⁴Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume*, str. 303.

³³⁵Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia through the Twentieth Century*, str. 147.

³³⁶Glej: http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_3.htm (28. 3. 2014).

³³⁷Glej: http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_3.htm (28. 3. 2014).

bokov. Na zgornjem koncu oblačila je bila luknjica, skozi katero so dali pas. Tako so *hose* ostale na mestu.³³⁸ Druga študija navaja, da je bil zgornji konec oblačila spredaj zarezan v konico in so ga z vrvico pritrdili za pas *braies*. Nemogoče je reči, ali so zgodnje oblike oblačila pokrivalo celoten podplat ali pa so bile le z vrvico pritrjene nanj. V 12. stoletju pa so že nosili *hose*, ki so pokrivalo celotno stopalo, spodaj pa so pritrdili še tanek usnjen podplat, ki je nadomeščal čevlje.³³⁹

Moške *hose* so se od poznega 13. do 15. stoletja močno spremenile: iz dveh posameznih delov so postale enoten kos oblačila. Oba dela je združeval trikotni vstavek, ki je dopolnil razkorak. Sprva je bil ta trikotni vstavek iz kosa tkanine le del oblačila, ki je zakrival moške intimne predele, kasneje, v 16. stoletju, pa je postal izraz moškosti.³⁴⁰ Tedaj že popolnoma prekrivne *hose* so bile že zelo podobne današnjim hlačam. Postale so del novega stila, ki je zapovedoval nošenje še bolj oprijetih moških oblačil. Robovi moških zunanjih oblačil so se zato lahko skrajšali.³⁴¹

9.1.3 Spodnja srajca

Medtem ko je bila razlika v nošnji med moškimi in ženskami pri spodnjicah (ženske jih po vsej verjetnosti niso nosile), sta oba spola nosila spodnje *srajce* kot del perila. Čez *braies* in *hose* so si moški oblekli laneno srajco, segajočo do kolen. Srajca je imela od spodnjega roba do razkoraka razporek, ki je omogočal boljšo okretnost nog.³⁴² Moška spodnja *srajca* je bila narejena iz lanenega materiala, ki je lahek in koži prijazen. Spodnje *srajce* v obliki črke T so imele pogosto dolge rokave, njihovo krilo pa je segalo nekako do kolen. Včasih je bila spodnja *srajca* tudi tako dolga, da se jo je videlo izpod vrhnje *tunike*. Čeprav so se zdele tako dolge spodnje *srajce* nepraktične, pa so se ohranile vse do konca 13. stoletja. Spodnja *srajca* je bila ohlapna in se jo je oblačilo čez *braies* in *hose*.³⁴³

³³⁸Johnston, *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*, str. 161.

³³⁹Kelly, Schwabe, *A Short History of Costume and Armour*, str. 5–8.

³⁴⁰Glej: http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_3.htm (28. 3. 2014).

³⁴¹Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 106–107.

³⁴²Singman, *Daily Life in Medieval Europe*, str. 38.

³⁴³Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 105–106.

³⁴⁴**Slika 27: Moški v srajci in avbi.**

9.1.4 Tunika

Tunika, ki je bila antičnega izvora in se je v srednjem veku nosila nad spodnjo *srajco*, je bila okrašena z dekorativnim zarezovanjem ali vezeninami v vratnem delu, na robovih in zavihkih – manšetah. Večinoma je bila lanena. Dolžina *tunike* je bila odvisna od dela, ki ga je nosilec opravljal. Fizična aktivnost je zahtevala krajšo *tuniko* (do kolen), medtem ko so moški višjega položaja nosili daljše *tunike*, ki so segale do stopal. Podobno kot *srajca* je imela tudi spodnja *tunika* najverjetneje razporek, ki je segal od spodnjega roba do razkoraka. Če so jo nosili med ježo, je bilo to vsekakor zelo pripravno. Ker so jo oblačili čez glavo, je morala imeti zelo široko vratno odprtino, ki je bila lahko trikotne, okrogle ali kvadratne oblike. Nekatere *tunike* so imele vratno odprtino zarezano; ljudje so si jih zapenjali z broško.³⁴⁵ *Tunika* delavcev je bila prepasana, na pasu pa je bilo zataknjeno delovno orodje, nož in mošnja.³⁴⁶ V merovinškem času so moški nosili *tunike* kratkih ali dolgih rokavov, segale pa so do kolen. Navadno so bile na robu obrobljene z vrvico in pripasane v pasu. *Tunika* tega časa je imela široke naborke.³⁴⁷

9.2 Žensko spodnje perilo

Spodnje perilo žensk se je nekoliko razlikovalo od moškega. Srednjeveški viri izpričujejo, da pripadnice nežnejšega spola niso nosile *braies*, saj so te veljale za specifično moško

³⁴⁴Glej: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Man_in_shirt_and_coif.jpg (26. 4. 2014).

³⁴⁵Singman, *Daily Life in Medieval Europe*, str. 38–39.

³⁴⁶Lacroix, *Manners, Custom and Dress During the Middle Ages and During the Renaissance period*, str. 205.

³⁴⁷Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 156.

oblačilo. Včasih so omenjeni prsni trakovi. Dejansko je šlo za večji lanen kos blaga, ki je bil zavezan okoli trupa. To je bila prvotna različica modrčka ali steznika.³⁴⁸ Tudi ženske *srajce* so lahko zaradi prsi v zgodnjem delu pri kroju sledile oblinam telesa.³⁴⁹ Med rekonstrukcijo avstrijskega gradu Lengberg na Vzhodnem Tirolskem so odkrili večje zaloge srednjeveškega tekstila, ki so bili zaprti v delu gradu, do katerega ni prišel suh zrak. Med več sto fragmenti in kar nekaj v celoti ohranjenimi kosi blaga oziroma oblačil je bilo tudi nekaj kosov spodnjega perila. Dva modrčka in dva para spodnjih hlač nakazujeta, da so ženske tudi takrat nosile modrčke, ki so bili zelo podobni današnjim, tj. s košaricami in tankimi naramnicami. Spodnje hlače pa imajo vrvice, ki zagotavljajo varno zapenjanje oblačila na bokih.³⁵⁰

9.2.1 Chemise ali kirtle

Glavi del ženskega spodnjega perila je bila *chemise*. Šlo je za spodnjo *srajco*, ki je bila po kroju podobna moški, vendar je segala je dlje – vse do gležnjev ali podplatov.³⁵¹

V bistvu je *chemise* svojevrstna *tunika*. Njen kroj se skozi srednji vek ni veliko spreminjal. Čeprav so tudi ženska oblačila postajala v srednjem veku čedalje bolj oprijeta, so vseskozi ostajala dolga. To velja tudi za *chemise*, ki je skozi ves srednji vek ostajala dolga. Za razliko od moških, ki so se v vročini lahko slekli do spodnje *tunike*, to pri ženskah ni bilo spodobno. Samo *chemise* so lahko nosile le v svojih privatnih prostorih.³⁵²

Skoraj do konca 11. stoletja je bilo zgornje žensko oblačilo krajše in je razkrivalo daljšo *chemise* pod seboj. Pozneje, v 14. stoletju, je kazanje spodnjega oblačila obveljalo za razkazovanje hotnosti.³⁵³

Chemise je bila do poznega srednjega veka praviloma narejena iz belega lanenega materiala, v 14. stoletju pa se je zanjo uporabljal že zelo različen tekstilni material. Tudi

³⁴⁸Singman, *Daily Life in the Medieval Europe*, str. 39.

³⁴⁹Glej: http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_2.htm (28. 3. 2014).

³⁵⁰Glej: <http://historymedren.about.com/b/2012/07/18/exciting-find-in-medieval-underwear.htm>(28. 3. 2014).

³⁵¹Singman, *Daily Life in the Medieval Europe*, str. 40.

³⁵²Newman, *Daily life in the Middle Ages*, str. 106.

³⁵³Prav tam.

barve so postale raznovrstne. To je bilo pomembno zato, ker so oblačila z zarezi in luknjami tedaj diskretno razkrivala spodnje perilo.³⁵⁴

Slika 28: Ohlapna ženska chemise.³⁵⁵

Kljub temu, da je že v začetku 14. stoletja pri plemkinjah že omenjen korzet, ga večina žensk ni nosila. Za oporo prsi je služilo prevezovanje, ki je bilo vidno tudi navzven. Prevezovanje je prav tako kot korzet lepo oblikovalo telo.³⁵⁶

9.2.2 Hose

Ker je bil životec oblačila pri ženskah daljši kot pri moških, so bile ženske *hose* krajše in so segale le do kolen.³⁵⁷ Ženske so *hose* pritrdile s podvezami, tj. krajšimi vrvicami, ki so jih zavezale okoli noge. Premožnejše ženske so si lahko privoščile tudi podvezice iz čipk, žameta ali lepšega okrasnega traku.³⁵⁸

³⁵⁴Prav tam.

³⁵⁵Glej: <http://teffania.blogspot.com/search/label/chemise> (22. 4. 2014).

³⁵⁶Newman, *Daily life in the Middle Ages*, str. 106.

³⁵⁷Singman, *Daily Life in Medieval Europe*, str. 41.

³⁵⁸Glej: http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_3.htm (28. 3. 2014).

³⁵⁹**Slika 29: Delo na polju.**

Na sliki so moški žanjci v ozadju oblečeni le v spodnjo tuniko in braies, na glavah pa nosijo klobuke s krajci, eden od njih pa ruto. Ženska v ospredju ima na sebi še vedno oblečeno zgornje krilo, ki si ga je spredaj le zataknila za pas in tako razkrila spodnjo tuniko. Glavo ima zaradi toplote ogrnjeno z belo ruto.

³⁵⁹Glej: http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_2.htm (28. 3. 2014).

10 Zunanja oblačila

Zunanja oblačila za moške in ženske so se med sabo razlikovala, kljub temu da nosijo nekatera enaka imena. Skupne so bile le osnovne poteze oblačil.³⁶⁰

10.1 Moška zunanja oblačila

Moški so v srednjem veku nosili več različnih zunanjih oblačil, pogosto pa so jih kombinirali s tem, kar jim je narekovalo vreme. Nosili so *tunike* (kasneje jo zamenja *doublet*), *nadtunike* ter različna *ogrinjala*, *plašče* in *houppelande*.³⁶¹

10.1.1 Tunika

Tunika je bila osnovno moško zunanje oblačilo skozi skoraj ves srednji vek. Kot že prej omenjena spodnja *tunika* je bila tudi ta skrojena v obliki črke T, vendar pa so bile zunanje *tunike* navadno narejene iz volne in ne iz lanu. Prav tako so bile oblačilne spremembe zunanje *tunike* pogostejše kot pri spodnji, razlikovale pa so se tudi glede na območje. Še posebej očitno so varirale dolžine in širine rokavov ter krila. To se je dogajalo vse do 14. stoletja, ko je v modo prišla bolj oprijeta vrsta *tunike*.³⁶²

10.1.2 Bliaut

Po knjigi *An Illustrated Dictionary of Historic Costume* naj bi bil *bliaut* ohlapno zgornje oblačilo, ki so ga nosili vsi sloji in oba spola. Lahko pa je bil to tudi širok plašč, ki so ga vitezi nosili prek oklepa. Pogosto je bil za zimske razmere podložen s krznom. *Bliaut* za nižje sloje je bil navadno narejen iz platna ali barhanta.³⁶³ Knjiga *A Dictionary of Costume and Fashion* dodaja, da je to tuniki podobno oblačilo brez rokavov. Oblačilo naj bi izhajalo iz 11. stoletja, sama beseda *bliaut* pa naj bi bila prvoten izraz za bluzo – blouse.³⁶⁴ Še en vir opisuje *bliaut* kot *tuniko* elipsaste oblike, ki se je lepo prilegala postavi, in sicer tako, da

³⁶⁰Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 109.

³⁶¹Prav tam.

³⁶²Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 109–110.

³⁶³Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume*, str. 43–44.

³⁶⁴Picken, *A Dictionary of Costume and Fashion: Historic and Modern*, str. 22.

so jo ob straneh ali na hrbtu zategnili z vrvicami.³⁶⁵ Najbrž gre za prvi poskus oblačila, ki se je s pomočjo kroja želelo čim bolje prilagati telesu. Slike pa prikazujejo tudi *bliaute* z rokavi.³⁶⁶

Bliaut se je lahko nosilo v več plasteh. Pogosto so bili tudi prepasani in včasih po dolžini prerezani, kar je bilo velikega pomena za lažjo ježo.³⁶⁷ *Bliaut* je bil po osnovnem kroju po vsej Evropi približno enak. Posebne značilnosti glede na ozemlje se kažejo predvsem v detajlih, kot sta dolžina in oprijetost oblačila.³⁶⁸

³⁶⁹**Slika 30: Moški bliaut.**

Primer moškega bliauta iz 12. Stoletja. Na tej sliki je vidna tudi spodnja srajca ali tunika, ki jo nosi.

10.1.3 Dublet

V 14. stoletju, ko so postala oblačila na splošno bolj oprijeta, so tudi rokavi takratne *tunike* postali ožji in oprijeti ter na zapestjih pogosto zaprti z gumbi. *Tunika* je bila tedaj bolj umetelno krojena; spredaj je bila navzdol zapeta z gumbi in drugimi zaponkami. Tako krojeno oblačilo je dopuščalo, da se je zgornji del telesa lepo izrisal, okoli bokov pa je kratko krilce lepo plapolalo. Kot rezultat je nova vrsta *tunike* poudarjala čvrstost in mogočnost moškega oprsja, medtem, ko je bil pas zelo vitek. S tem se je ustvaril videz

³⁶⁵Navajam več verzij opisa oblačila, saj nisem mogla ugotoviti katera je prava.

³⁶⁶Glej: <http://www.nmsutheatre.com/content/files/Rom-Byz.pdf> (22. 4. 2014).

³⁶⁷Prav tam.

³⁶⁸Glej: http://www.eg.bucknell.edu/~lwittie/sca/garb/europe_class/europe_bliaut.html (22. 4. 2014).

³⁶⁹Glej: http://www.eg.bucknell.edu/~lwittie/sca/garb/europe_class/europe_bliaut.html (22. 4. 2014).

človeka kot »peščene ure«. Tunika nove oblike je dobila ime *gipon*, ali *dublet*. *Dublet* je »preživel« srednji vek in je ostal del oblačila tudi še v renesansi.³⁷⁰

V prvotni obliki *dublet* ni imel rokavov, dolg pa je bil toliko kot druga oblačila. Ker se je kraj tega oblačila pozneje stalno spreminjal, je zahteval veliko različnih imen – da so se lahko posamezni tipi razlikovali med seboj. Na koncu je »izgubil« svoje ime in so ga preprosto imenovali *telovnik*. V Angliji je parlament v 15. stoletju z različnimi akti prepovedal nižjim slojem, da bi si *dublet* natlačili z volno, bombažem ali seržem. Prav tako je bila prepovedana nošnja zelo kratkih *kril*, *jaken*, *ogrinjal* in oblačila *dublet*, ki so razburjali duhovščino ter razvnemali pesnike in kroniste. Knjiga *A History of Costume in the West* pa navaja, da *dublet* ni bil zunanje, temveč spodnje oblačilo, ki se je lepo prilegalo telesu; narejeno je bilo iz dveh plasti gostega debelega lanu (na kar namiguje tudi njegovo ime, ki izhaja iz francoščine in pomeni podvojenost oziroma podloženost).³⁷¹

V knjigi *A Short History of Costume and Armour* najdemo opis oblačila *dublet*, ki ima oprijete rokave (od komolca do zapestja se ti zapirajo z vrsto majhnih gumbov). Ta izrazito oprijeta obleka je bila večinoma podložena, še posebej na prsih. Lahko so jo zavezovali s trakovi ali z gumbi spredaj. Postajala je vedno krajša, medtem, ko so se *hose* daljšale. Ob koncu 14. stoletja je *dublet* komaj še pokrival boke; zato je posebej poudarjal pas. Oblačilo je potem postalo dvodelno, nanj pa so začeli pripenjati *hose*. *Dublet* je bil proti koncu 14. stoletja pogosto nošen kot zgornje oblačilo, segal pa je do sredine stegen. Če so ga nosili pod *kote-hardi*, so bili rokavi njegov edini vidni del. Okoli leta 1360 so se rokavi podaljšali do členkov. V tem času ovratniki še niso bili v uporabi, saj so bili vratni izrezi zelo globoki. Čez srajco so navadno nosili *dublet*, čezenj ponavadi še *cote-hardie*.³⁷²

10.1.4 Gipon

Gipon je po *Encyclopedii Britannici tunika*, ki jo nosijo vojščaki pod oklepom v 14. stoletju. Kasneje se je razširil tudi med nebojevnike. Sprva je *gipon* tesno oprijeto oblačilo, ki se ga je nosilo skupaj s srajco, spredaj pa je bilo zaprto z gumbi. Segalo je do kolen; bilo

³⁷⁰Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 109–110.

³⁷¹Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 171.

³⁷²Kelly, Schwabe, *A Short History of Costume and Armour*, str. 17–19.

je podloženo in opasano.³⁷³ Beseda *guibba*, ki prihaja iz arabskega jezika, pomeni prsni koš; to je opozorilo na najopaznejši del oblačila. Navadno je namreč bil na *gipon* izvezen heraldični motiv viteza. V zgodnejših časih je bil zavezan ob straneh. Krilce *gipona*, ki se je moral tesno oprijemati telesa, se je spuščalo nekoliko nižje od vojaškega pasa ter je pokrivalo boke. Spodnji rob je bil navadno lepo okrašen ali izrezan.³⁷⁴

³⁷⁵**Slika 31: Gipon s heraldičnimi motivi.**

Na sliki je sin kralja Edvarda III., ki nosi kratek gipon s heraldičnimi motivi.

10.1.5 Nadtunika (supertunika)

Včasih zgolj kombinacija *spodnje tunike* in *tunike* ni bila dovolj. Posebej v mrzlem in vlažnem vremenu ali za posebne svečanosti je srednjeveški moški potreboval še dodaten kos oblačila – *supertuniko* ali *nadtuniko*. Slednja je bila lahko povsem brez rokavov; v tem primeru se je imenovala *cyclas* ali *površnik*. Navadno je imela zelo velike odprtine za roke. *Nadtunika* ali *površnik* je lahko bila različnih dolžin; pogosto je imela zareze – od pasu navzdol pri straneh ali spredaj in zadaj, da ni bilo težav pri ježi.³⁷⁶

Včasih je *nadtunika* lahko služila kar namesto *plašča*; zato so jo tudi podložili s krznom. *Nadtunike* in *površnike* je plemstvo uporabljalo predvsem za dvorske in druge ceremonije.³⁷⁷

³⁷³Glej: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/234120/gipon> (3. 4. 2014).

³⁷⁴Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume*, str. 317–318.

³⁷⁵Glej: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/234120/gipon#md-media-strip-tab-image-content> (22. 4. 2014).

³⁷⁶Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 110.

³⁷⁷Prav tam.

8.1.6 Cote-hardie

Cote-hardie je tesno oprijemajoče zgornje oblačilo, ki je spredaj po vsej dolžini zapeto z gumbi. Nosili so ga moški in ženske v 14. in 15. stoletju v Angliji, Franciji in drugod po Evropi.³⁷⁸ Kljub temu da je bil *cote-hardie* v rabi obeh spolov, je šlo večinoma domena moških, ki so ga nosili nad oklepom. Oblačilo je imelo včasih našite tudi heraldične motive.³⁷⁹ Njegov vir je dejansko v *nadtuniki* in njenih spremembah, tj. v krajšanju, ki je bilo značilno za pozni srednji vek. Moški *cote-hardie* je tako komaj prekrival boke, preko njih pa so imeli vitezi pripet vojaški pas.³⁸⁰ Ko je prišel v modo stil *mi-parti*, je seveda zaznamoval tudi ta tip zgodnjega oblačila.³⁸¹

³⁸²**Slika 32: Moški cote-hardie in mi-parti noša.**

Od sredine 14. do konca 15. stoletja so ostajale osnove linije *cote-hardie* enake. Krojači so si dali opravka zlasti pri rokavih, kjer so sprostili domišljijo. Ena od prvih opaznih novosti je bila pritrditev *tippeta*, tj. trakov, ki so bili pritrjeni na rokavih oblačila in so prosto viseli. Kmalu so sledili široki, ohlapni in viseči dolgi rokavi. Ob prehodu 15. stoletje so nekateri moški nosili *cote-hardie*, katerih doba se je začela iztekati, z rokavi v obliki vreče. Oblačilo se je tedaj že začelo mešati s *houppelande*.³⁸³

³⁷⁸Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume*, str. 117.

³⁷⁹Picken, *A Dictionary of Costume and Fashion: Historic and Modern*, str. 84.

³⁸⁰Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume*, str. 117.

³⁸¹Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 110–112.

³⁸²Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Plaid_cotehardie.jpg (22. 4. 2014).

³⁸³Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 110–112.

³⁸⁴**Slika 33: Moški na poroki v Bologni; oblečen je v cote-hardie.**

Moški nosi cote-hardie lepe rdeče barve, ki je spredaj po vsej dolžini zapet z gumbi. Na glavi nosi oglavnico, ki pokriva tudi ramena ter del prsi in hrbta. Slika datira v leto 1350, torej v dobo, ko so bili gumbi že v razmahu.

8.1.7 Houppelande

A Dictionary of Costume and Fashion houppelande, katerega ime izhaja iz francoščine, definira kot dolgo oblačilo iz enega kosa s polnimi zaokroženimi ali lepo oprijetimi rokavi. Krilo oblačila je ekstremno dolgo in široko, ima tudi vlečko. Sprva naj bi ga nosili samo moški, kasneje pa se je uveljavil tudi v noši pripadnic nežnejšega spola. *Houppelande* se je v nemškem prostoru imenoval *tappert*.³⁸⁵ Prav tako ime za oblačilo srečujemo tudi v slovenski noši poznega srednjega veka.

To oblačilo so začeli uporabljati ob koncu 14. stoletja. Zelo moden je v Angliji.³⁸⁶ Tudi *houppelande* je bil posebna različica *nadtunike*. Za razliko od *cote-hardi*, ki je bil tesno oprijet, je bil *houppelande* bolj podoben prvotnemu oblačilnemu slogu, tj. *supertuniki*.³⁸⁷ V knjigi *An Illustrated Dictionary of Historic Costume* je *houppelande* predstavljen kot dolga ohlapna halja s širokimi in bujnimi rokavi.³⁸⁸ A dejansko je *houppelande* bolje opisati kot *ogrinjalo*, ki ohlapno pokriva telo. Njegovo krilo sega do sredine meč, včasih pa celo do

³⁸⁴Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bologna_marriage_men.jpg (22. 4. 2014).

³⁸⁵Ditz, *Oblačilni videz skozi stoletja*, str. 78.

³⁸⁶Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume*, str. 303.

³⁸⁷Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 112.

³⁸⁸Planché, *An Illustrated Dictionary of Historic Costume*, str. 303.

gležnjev. Tudi *houppelande* je imel spredaj in zadaj ali ob straneh zareze, ki so omogočale večjo okretnost. Poleg tega je bil pogosto obrobljen in podložen s krznom. Za razliko od *nadtunike* je imel *houppelande* rokave na zapestjih nekoliko širše. Poleg tega je imel tudi visok in tesno prilegajoč se ovratnik, ki je pogosto segal prav do nosilčeve brade. Še ena značilna poteza, ki se pogosto pojavlja pri *houppelandu*, ne pa tudi pri *nadtuniki*, so naborki oziroma gube v zgornjem delu oblačila. Te gube so nakazovale, da je bil zgornji del najverjetneje podložen – kot pri *cote-hardie*. Do 15. stoletja so postali rokavi *houppelanda* vse bolj široki, ovratnik pa je bil vse manj vpadljiv. Še pred koncem 15. stoletja je bil ta kos oblačila zamenjan s *haljo*.³⁸⁹

³⁹⁰**Slika 34: Houppelande**

Moški in ženski houppelande. Značilni so dolgi, zvončasti rokavi. Opazno je, da je moški houppelande krajši od ženskega.

10.1.8 Halja

Halja je v srednjem veku oblačilo z dolgimi rokavi in dolgim krilom. Kljub temu da se je kar dobro oprijemala telesa, je bila še vedno krojena in vrezana tako široko, da jo je bilo udobno nositi čez vse druge plasti oblačil.³⁹¹

10.1.9 Ogrinjalo

Ogrinjalo je praviloma narejeno iz širokih, velikih, polkrožnih in trpežnih kosov tekstila (npr. iz debele volne). Včasih je bila nanj prišita tudi *kapuca* ali *oglavnica*, ki je pokrivala

³⁸⁹Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 112.

³⁹⁰Glej: <https://www.pinterest.com/pin/155937205821782930/> (22. 4. 2014).

³⁹¹Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 113.

tudi vrat. *Ogrinjalo* se je zapenjalo s pomočjo broške, zaponk ali vozlov, ki so bili pritrjeni nanj. Oblačilo, ki je služilo zaščititi pred neugodnim vremenom, je popolnoma prekrivalo levo ramo, na desni pa je bilo speto. Pri tem je bila desna roka odkrita, da je ostala čim bolj gibljiva.³⁹²

Dolžina *ogrinjala* je bila glede na čas zelo različna. Zgodnja srednjeveška *ogrinjala* so tako segala do kolen. Takšna *ogrinjala* niso ovirala nog pri hoji ali ježi, zgornjemu delu telesa pa so zagotavljala še dodatno plast zaščite. Ker so bila krajša *ogrinjala* cenejša, si jih je lahko privoščilo več ljudi. Plemstvo je posegalo tudi po daljših *ogrinjalih*, ki so bila obrobljena ali podložena s krznom. Da bi *ogrinjala* manj ovirala človeka, so jih ob straneh v višini rok podolžno prerezali. Tako je bilo mogoče skozi zareze stegniti roki, ne da bi bilo pri tem treba sleči *ogrinjalo*.³⁹³

³⁹⁴**Slika 35: Ogrinjalo z zarezi v rokavih.**

Primer ogrinjala, ki ima rokave vendar v rokavih še dodatne podolžne zareze. Na ogrinjalu je vidna tudi prišita oglavnica.

10.2 Moška naglavna pokrivala

10.2.1 Frigijska kapa

³⁹²Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 113.

³⁹³Prav tam.

³⁹⁴Glej: <https://www.pinterest.com/pin/303430093616171923/> (22. 4. 2014).

»Frigijska kapo« so moški nosili v zgodnjem srednjem veku. Kapa je dobila ime zaradi zgodovinarjev, ki so mislili, da so takšne ali podobne kape nosili antični Frigijci. *Frigijska kapa* je pokrivala le krono glave, navadno pa je bila narejena iz volne ali filca. Vrh kape se je nagibal naprej. Takšna kapa je zagotavljala enako toploto in zaščito kot današnje kape. Frigijska kapa je prišla iz mode ob koncu 12. stoletja, ko se je pojavila druga vrsta kape.³⁹⁵

³⁹⁶**Slika 36: Frigijska kapa.**

10.2.2 Avba

Avba ali *čepica* je bila narejena iz belega lanu; pokrivala je večino glave – vključno z ušesi. Iz zaklopcev na ušesih je na vsaki strani visela vrvica. Človek je tako lahko povezal *avbo* pod brado in si jo pritrdil na glavo. Takšna vrsta kape spominja na otroško čepico. *Avba* je bila zelo praktično naglavno pokrivalo; zato so jo nosili različni družbeni sloji. Pisarji in drugi ljudje, ki niso opravljali zunanjih opravil, so pogosto upodobljeni z *avbo* na glavi. Pokrivalo so nosili zato, ker je bilo to modno, po drugi strani pa tudi zato, da jih ne bi zeblo, saj je bila kurjava v srednjem veku precejšen problem. Tudi delavci so pogosto upodobljeni z *avbo*. Tudi oni so lahko nosili kot zaščito proti mrazu, morda pa tudi zato, da so lasišče s tem zaščitili pred umazanijo in prahom. Na to kažejo upodobitve delavcev v samih *braes*, ki nosijo *avbo*. *Avbo* so nosili tudi vitezi. Pri njih je bila oblazinjena in je služila za dodatno zaščito (čeznjo so nadeli čelado). *Avbe* so kljub praktičnosti v zgodnjem 14. stoletju prešle iz mode.³⁹⁷

³⁹⁵Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 118.

³⁹⁶Glej: http://sh.wikipedia.org/wiki/Frigijska_kapa (26. 4. 2014).

³⁹⁷Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 118.

³⁹⁸**Slika 37: Moška avba.**

10.2.3 Oglavnica, kapuca

Oglavnica ali *kapuca* je bila zelo praktično, pa tudi zelo pogosto naglavno pokrivalo. Nosila sta jih oba spola. Lahko so bile del plašča ali katerega koli drugega zunanjšega zaščitnega oblačila. V 13. stoletju že zasledimo *oglavnice* in *kapuce*, ki so jih moški nosili kot samostojni del oblačila. Takšna *oglavnica* je imela zelo širok ovratnik, ki je pokrival tudi ramena in nekaj centimetrov prsi ter hrbta. Na začetku je bil tak kroj *oglavnice* zelo preprost in praktičen. V 14. stoletju pa se je *oglavnica* zaključevala z »repom«. Ta trak blaga, imenovan tudi *liripipe*, je bil lahko tudi več čevljev dolg in je prosto visel. Nekoliko kasneje, ko je bil *liripipe* že dobro uveljavljen v nošnji, so iznašli še eno možnost: ovili so si ga okrog glave (kakor turban).³⁹⁹

10.2.4 Chaperon

V začetku 15. stoletja se uvede še eno pokrivalo imenovano *chaperon*. To je bilo široko in plosko pokrivalo v obliki turbana. *Chaperon* se je razvil iz *oglavnice*; nastal je tako, da so *oglavnico* na mestu, kjer je bila luknja za obraz, nadeli na glavo ter zavili tkanino, ki je ostajala (torej kar je pokrivalo ramena), v nekakšen trak. Konca so zvezali. Ostanek trakov so lahko potisnili pod vozal ali pa so ju pustili, da sta objemala vrat (kot šal). Rezultat je bil ohlapno in težko naglavno pokrivalo, ki se je navadno nagibalo na eno stran glave.⁴⁰⁰

³⁹⁸Glej: <http://en.wikipedia.org/wiki/Coif> (26. 4. 2014).

³⁹⁹Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 117.

⁴⁰⁰Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 117.

⁴⁰¹**Slika 38: Turbanu podobno pokrivalo chaperon.**

10.3 Ženska zunanja oblačila

Tudi ženska garderoba v srednjem veku je vsebovala kar nekaj medsebojno različnih kosov zunanjih oblačil: *tuniko* ali žensko obleko, *površnik*, *cote-hardie*, *houppelande*, *haljo*, *ogrinjala* in *plašče*. Čeprav so imena za ženska oblačila enaka kot pri moških, so lahko bila od njih tudi popolnoma drugačna.⁴⁰²

10.3.1 Tunika

Ženske so nosile *tuniko*, ki je bila podobna moški. *Tunika* iz zgodnjega srednjega veka je ohlapna in brez posebne oblike. Tudi rokavi *tunike* so tedaj lahko bili različnih velikosti in so se spreminjali od pokrajine do pokrajine. Najkrajše ženske *tunike* so segale nekaj centimetrov pod kolena, bolj pogoste pa so bile dolge – segajoče do gležnjev oziroma tal. Kljub temu pa nog niso razkrivale, saj so ženske vedno nosile tudi dolgo *chemise*.⁴⁰³

V 11. stoletju so se oblačila vse bolj oprijemala zgornjega dela telesa in rok. Takšen stil se je od tu naprej ohranil skozi ves srednji vek. Da so dosegli še bolj ozek kroj so *tuniko* spredaj in zadaj od vratu do pasu ali ob straneh od pazduhe do pasu zarezali. Te zareze so dovoljevale, da se je lažje nadela. Ko so *tuniko* oblekle, pa so zareze s povezovanjem z vrvicami tesno zapele. Tako so torej dosegle, da se je *tunika* tesno prilegala telesu. Na enak način so zatisnile tudi rokave. V poznem srednjem veku so takšno zategovanje zamenjali gumbi.⁴⁰⁴

⁴⁰¹Glej: http://www.cwu.edu/~robinsos/ppages/resources/Costume_History/gothic.htm (26. 4. 2014).

⁴⁰²Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 113.

⁴⁰³Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 113.

⁴⁰⁴Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 113–114.

Ob koncu 11. stoletja se je *tunika* v zgornjem delu telesa še lepo prilegala, rokavi pa so ubrali drugačno pot. Prej stisnjene rokave so nadomestili široki, plapolajoči in dolgi rokavi; ob zapestjih so postali tako široki, da so segali tudi več centimetrov navzdol. Pri tem pa so bili vidni dolgi rokavi *chemise*. Ta stil oblačila z oprijetim životom in širokimi rokavi je ostal v veljavi skozi vse 12. stoletje in se je nadaljeval še v 13.⁴⁰⁵

10.3.2 Bliaut

Ženska različica *bliauta* je bila v zgornjem delu in pri rokavih bolj oprijeta. Od komolca do zapestja so se rokavi razširili. Poleg tega so bili tako dolgi, da so se dotikali tal.⁴⁰⁶ Sprva se je *bliaut* pregibal čez pas, da ga je lahko skrilo. Ob koncu 12. stoletja pa so ga ženske začele nositi tako tesno oprijemajočega se, da so razkrile silhueto trupa. Pas je postal opazen, nataknilo pa so ga okoli bokov ali malo nižje. Rokavi so postali tako široki in tako dolgi, da so jih vezali z vozli ter tako preprečili vlačenje po tleh.⁴⁰⁷

⁴⁰⁸**Slika 39: Ženski bliaut: rokavi so zelo dolgi, prav tako vlečka.**

10.3.3 Površnik

V 13. stoletju so začele ženske nositi *površnike* brez rokavov, ki so bili podobni moškimi oblačilom enakega imena. Takšno zunanje oblačilo so si nadele čez *chemise* in *tuniko* ali

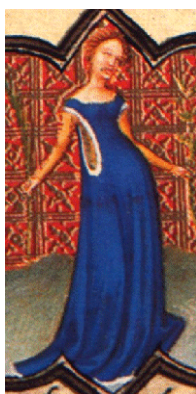
⁴⁰⁵Prav tam.

⁴⁰⁶Farrel-Beck, Payne, Winakor, *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*, str. 167.

⁴⁰⁷Boucher, *A History of Costume in the West*, str. 171.

⁴⁰⁸Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Edmund_blair_leighton_accolade.jpg (22. 4. 2014).

čez žensko obleko. Vendar se je v 14. stoletju pojavil nov stil površnika za ženske – *sidlesssurcoat*. Ta *površnik* ni imel rokavov, temveč namesto njih zelo široki ovalni luknji, ki sta se začeli pri vrhu ramena in zaključevali nekaj centimetrov pod boki. Pogosto sta bili tako široki, da je *površnik* spredaj in zadaj pokrival le za čevelj širok trak. Krilo *površnika* je bilo dolgo do gležnjev ter široko in voluminozno. Včasih se je nadaljevalo v vlečko. Mnogi duhovniki so menili, da je oblačilo nespodobno, saj je izrez za roke omogočal pogled na oprijeto spodnje oblačilo. Kljub glasnemu nasprotovanju je oblačilo ostalo v modi vse do konca 14. stoletja.⁴⁰⁹

⁴¹⁰**Slika 40: Sidlesssurcoat lahko prepoznamo po širokih odprtinah na mestu rokavov.**

10.3.4 Cote-hardie

V 13. stoletju se je pojavil še en kos ženskega oblačila – *cote-hardie*. To je oblačilo z izrazitim dekoltejem, ki je razkrivalo ramena. Oblačilo je krojeno na tak način, da je lepo poudarilo žensko postavo, še posebej oprsje, pas in boke.⁴¹¹ Kljub temu da je ime sposojeno od moške verzije zunanjega oblačila, med njima ni bilo veliko podobnosti.⁴¹²

Ženski *cote-hardie* je bil v bistvu nekakšna dolga halja z dolgimi rokavi in širokim krilcem; segal je do tal. Z zarezo od vratu do bokov se je prilegal zgornjemu delu telesa, ki je bil zapet z gumbi. Takšno tesno oprijeto oblačilo je poudarilo krivulje ženskega telesa. Kot moški so tudi ženske nosile *tippet*. V rokavih se je oblačilo tesno oprijemalo zaradi zarez od zapestja do malo nad komolcem, ki so bile zapete z gumbi. Od zapestja naprej se je rokav *cote-hardie* zvončasto razširil. Rokavi so tako segali tudi čez zapestja; večkrat so

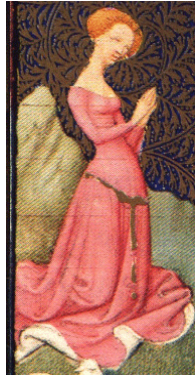
⁴⁰⁹Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 115–116.

⁴¹⁰Glej: http://www.maisonstclair.org/resources/skin_out/womenswear/womenswear.html (22. 4. 2014).

⁴¹¹Kelly, Schwabe, *A Short History of Costume and Armour*, str. 21.

⁴¹²Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 116.

pokrivali skoraj celotno roko. Vidni so lahko bili le prsti. Pod *cote-hardie* so ženske nosile še laneno belo *chemise* z dolgimi rokavi. Tudi ta kos oblačila je ostal v modi vse do konca 14. stoletja.⁴¹³

⁴¹⁴**Slika 41: Ženski cote-hardie; oblačilo je tesno oprijeto in močno poudarja postavo.**

10.3.5 Houppelande

Proti koncu 14. stoletja pričnejo ženske nositi *houppelande*. V nasprotju s *cote-hardie* je bil ženski *houppelande* v veliki meri zelo podoben moškemu. Oblačilo je bilo prav tako ohlapno, imelo pa je visok ovratnik in široke rokave. Obrobljeno ali podloženo je bilo s krznom. Ženske so *houppelande* nosile opasan tik pod prsmi, moški pa v pasu. Takšno zapenjanje oblačila je z optično prevaro večkrat ukanilo nepozornega opazovalca: ker je tudi najvitkejšim ženskam *houppelande* poudaril trebuh, se je zdelo, da so noseče. To pa se v srednjem veku ni zdelo nekaj slabega; zato se je takšna obleka ohranila vse do poznega 14. stoletja, ponekod pa še dlje.⁴¹⁵

⁴¹³Prav tam.

⁴¹⁴Glej: http://www.maisonstclair.org/resources/skin_out/womenswear/womenswear.html (22. 4. 2014).

⁴¹⁵Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 116.

⁴¹⁶**Slika 42: Houpelande za ženske.**

Ženski houpelande iz 14. stoletja. Ženska na sliki je opasana pod prsmi. Vidni so tudi našpičeni čevlji, ki segajo izpod ogrinjala.

⁴¹⁷**Slika 43: Houpelande poznega srednjega veka.**

10.3.6 Halja

Na enak način, torej pod prsi, so si ženske v srednjem veku opasale tudi *haljo*. *Halja* se je pri nežnejšem spolu začela uveljavljati sredi 15. stoletja. Šlo je za dolgo žensko oblačilo s širokim in odprtim vratnim izrezom, ki je bilo včasih obrobjeno s širokim in ploskim ravnim ovratnikom. Takšen ovratnik je nadomestil tistega od *houpelande*, ki je bil tesno prilagajoč se in samostoječ. Prvotno so bili rokavi *halje* tako dolgi kot rokavi *houpelande*,

⁴¹⁶Glej:

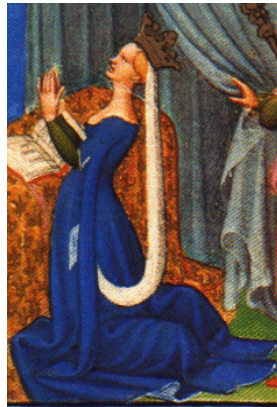
http://en.wikipedia.org/wiki/File:46aspetti_di_vita_quotidiana_discrezione_Taccuino_Sanitatis_detail.jpg (22. 4. 2014).

⁴¹⁷Glej: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Les_Tres_Riches_Heures_du_duc_de_Berry_avril_detail.jpg (22. 4. 2014).

vendar so se v teku desetletij zožili in so postali podobni rokavom *cote-hardie* 14. stoletja. Tudi *halja* je bila v zgornjem delu telesa nabrana v gube, vendar je bila izdelana iz tanjšega material kot *houppelande*. Ker ni bila podložena, se je bolje oprijemala. Pod *haljo* je ženska nosila še *chemise*, njeni rokavi so bili lepo vidni. Sčasoma je postajala *halja* vse bolj oprijeta.⁴¹⁸

10.3.7 Ogrinjalo

Tudi ženske srednjega veka so nosile najrazličnejša vrhnja *ogrinjala* za dodatno zaščito pred mrazom in dežjem, pa tudi za različne slovesne priložnosti. Ženska *ogrinjala* so bila dolga – kar pa je bilo značilno tudi za vsa druga njihova oblačila.⁴¹⁹

⁴²⁰Slika 44: Ženska z ogrinjalom.

Žensko zunanje ogrinjalo z rokavi, ki prosto visijo ob telesu. Ogrinjalo je dolgo, vendar lepo oprijeto v zgornjem delu.

10.4 Naglavna pokrivala

Skozi srednji vek so moda, navade in običaji, narekovali, da si mora ženska pokrivati lase. Moč se je torej strinjati z mislijo, da je »p/okrivanje las /.../ simboliziralo odvisnost žena od mož, ki so jih edini smeli videti brez pokrival.«⁴²¹ Edino neporočene deklice in prostitutke so v srednjem veku lahko nosile svoje dolge lase razpuščene. Pokrivalo je bilo

⁴¹⁸Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 116–117.

⁴¹⁹Prav tam.

⁴²⁰Glej: http://www.maisonstclair.org/resources/skin_out/womenswear/womenswear.html (22. 4. 2014).

⁴²¹Ditz, *Oblačilni videz skozi stoletja*, str. 82

znamenje častivrednosti. Zato ni čudno, da je bila oseba, ki je ženski v javnosti snela *klobuk*, kaznovana v skladu z zakonom.⁴²²

10.4.1 Tančica

Najbolj vsakdanje in pogosto nošeno naglavno pokrivalo je bilo *tančica*. Ločimo dve vrsti *tančice*. Prva je bila narejena iz manjšega kosa blaga. Ponavadi so jo ženske nosile skupaj z naglavnim trakom. *Tančica* je pokrivala vrh, strani in zadnji del glave od obrvi navzgor; segala je tudi čez ušesa in se je navadno zaključevala nekaj centimetrov pod vratom.⁴²³

Druge vrste *tančica* je bila iz daljšega kosa blaga; ženske so jo nosile čez glavo, zavita pa je bila okrog vratu. Včasih so ženske tudi to *tančico* nosile z naglavnim trakom. Ta – daljša in širša *tančica* – je puščala nepokrit le obraz in včasih še delček vratu. Vse do 14. stoletja so bile *tančice* izdelane iz nepropustnega tekstila; navadno je bil to beli lan.⁴²⁴

10.4.2 Barbette

Proti koncu 12. stoletja je *tančico* zamenjala *barbette*. To je širši trak blaga, ki si ga je ženska nadela na kroni glave, pri tem je pokrila ušesa in si trak zavezala pod brado. Trak je bil širok in je pokrival znaten del las. *Barbette* so najprej nosili v kombinaciji z manjšo *tančico*, kasneje pa tudi z drugimi pokrivali. Ženska, ki je nosila *barbette*, je lahko pokazala manjšo zaplato las spredaj in nekaj centimetrov las na hrbtu, saj je bilo to še dovoljeno.⁴²⁵

⁴²²Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 119

⁴²³Prav tam.

⁴²⁴Prav tam.

⁴²⁵Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 119–120.

⁴²⁶**Slika 45: Ženska glava z *barbette*.**

To je primer barbette, kakršno so nosile ženske na Škotskem v 12. stoletju. Pokrivala je celotno glavo in lase. Le nekaj las je vidnih spredaj ob čelu.

10.4.3 Wimple

Tudi *wimple* je iz 12. stoletja. To je pravokotno žensko pokrivalo, ki je bilo pripeto na lase nad ušesi. Ženska si je s koncema pokrivala vrat in obe strani glave ter pustila odkrit samo obraz. *Wimple* so ženske navadno nosile s krajšo *tančico*, saj je pokrila enake dele glave kot večja *tančica*, pri tem pa ga je bilo lažje pripeti in urediti.⁴²⁷

⁴²⁸**Slika 46: Ženska, ki nosi wimple.**

10.4.4 Lasna mrežica

Še en kos pokrivala je bila *mrežica za lase*. V uporabi je bila najkasneje od začetka 13. stoletja dalje, verjetno pa še prej, vendar je do izraza prišla šele z vzajemno uporabo *barbette*, ki je razkrila *lasno mrežico*. Namen *lasne mrežice* je bil, da je ženska lahko

⁴²⁶Glej: <http://www.janetmcnaughton.ca/ekclothing.html> (26. 4. 2014).

⁴²⁷Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 119–120.

⁴²⁸Glej: http://www.traditioninaction.org/religious/d010rpVeil_6_Goodman.htm (26. 4. 2014).

pokazala in poudarila svoje lase, pri tem pa še zmeraj zadoščala merilom, ki jih je dovoljeval zakon.⁴²⁹

Medtem ko so različne kombinacije *tančic*, *barbette*, *wimple* in *lasnih mrežic* skozi srednji vek ostajale poglavitna naglavna pokrivala večine žensk, so si tiste bolj modno ozaveščene in bogate lahko privoščile še marsikateri drugi naglavni dodatek. Bogatejše ženske so celo nosile lasne podaljške (iz pravih las, ki so si jih ostrigle, ali pa las kakšne druge ženske).⁴³⁰

⁴²⁹Newman, *Daily Life in the Middle Ages*, str. 120.

⁴³⁰Prav tam.

11 SREDNJEVEŠKO OBLAČENJE NA SLOVENSLEM

V članku »Kultura oblačenja v slovenskem prostoru«, katerega avtorica je Stanka Blatnik, je zapisano, da se je skozi zgodovino značaj slovenskega ljudstva postopoma spreminjal zaradi vplivov družbe onstran naših političnih in zemljepisnih meja. Vpliv številnih in raznolikih kulturnozgodovinskih razmer daje slovenskemu značaju nekakšno različnost, ki ni tako očitna pri drugih narodih.⁴³¹

Te besede lahko dobro opišejo tudi oblačilni stil na slovenskem ozemlju v srednjem veku. Na naše ozemlje so močno vplivali stili, ki so se uveljavili v sosednjih predelih. Posebej pomemben je bil vpliv iz Italije, ki je zaznaven predvsem v poznem srednjem veku, ko so plemiči nosili oblačila iz črne svile. Druga močna kultura, ki je slovenskemu prostoru »vcepila« stil oblačenja, je bila tista, ki se je uveljavila v nemško govorečih deželah. Od tam je bila prevzeta nošnja zunanjega ogrinjala – *taperta*.

11.1 Oblačilna kultura visokega srednjega veka na Slovenskem: primer ustoličevanja koroškega vojvode

Za visoki srednji vek na slovenskem ozemlju nimamo veliko podatkov o tem, kakšna so bila oblačila tega časa. Vsekakor pa nam viri o ustoličevanju koroških vojvod opišejo kmečko oblačilo, ki ga je pri obredu ustoličevanja nosil vojvoda.⁴³²

Bogo Grafenauer v razpravi *Pomen ustoličenja koroških vojvod v slovenski zgodovini in njegova problematika* opisuje oblačilo, ki ga je na sebi nosil vojvoda med ustoličevanjem. Kmečka obleka je bila sestavljena iz sivih hlač in prav tako sivega suknjiča, ki je bil zavezan z rdečim pasom. Čez vse to je imel vojvoda oblečen še plašč sive barve, nosil pa je tudi klobuk enakega odtenka (s prav tako sivo vrvico). Poleg oprave je imel še rdečo torbo in kmečke čevlje z rdečimi vezalkami. Simbolika kmečkih oblačil, v katere je bil

⁴³¹Glej: <http://www.stankablatnik.com/SLO-teorija-clanki-tekstilec6.htm> (19. 4. 2014).

⁴³² Grafenauer, *Pomen ustoličevanja koroških vojvod v slovenski zgodovini in njegova problematika*, str. 115.

vojvoda oblečen, je kazala na to, da je izenačen s svobodnimi ljudmi – kosezi, ki so bili v gospodarskem pogledu kmetje. Deželo je dobil iz njihovih rok. Prav tako je moral kmečko oblačilo nositi tudi pri sprejemu fevda, šele po tem pa je lahko oblačilo slekel. Kmečko oblačilo predstavlja v tem obredu simbol začasnega vključevanja tujca med koseze in omejene pravice, ki jih dobi z ustoličenjem.⁴³³

11.2 Oblačilna kultura poznega srednjega veka na Slovenskem

11.2.1 Naglavna pokrivala

Na Slovenskem so do srede 15. stoletja v uporabi *klobuki*, v njegovi drugi polovici pa že prevladujejo *čepice*. Višji sloj je imel valjasto oblikovane *klobuke* z ožjimi in okroglo zavihanimi krajci. Pri ljudeh nižjega sloja so imeli *klobuki* pred sredo 15. stoletja koničasto oblikovan vrhnji del, krajci pa so bili ravni in zavihani obenem. V drugi polovici 15. stoletja se uveljavijo *klobuki* s koničastim vrhnjim delom, ki je rahlo potisnjen nazaj, krajci pa so širši in zadaj in ob straneh bolj privihani. Približno do srede 15. stoletja sta oba oblačilna sloja nosila *čepice*, ki so umerjene po glavi, in take z nizko in široko valjasto obliko, ki pa so bile redkejšje. Sredi 15. stoletja valjaste *čepice* začnejo nositi predvsem višji sloji, preprosto oblikovane pa nižji. *Čepice* so bile običajne do okoli leta 1500. V 15. stoletju preprostejši sloj nosi tudi pokrivala s *kapuco*. Ta so prešla v nekakšno ogrinjalo, ki je pokrivalo tudi ramena.⁴³⁴

Za ženske v poznem srednjem veku so bile na slovenskih tleh najbolj priljubljene t.i. *peče*.⁴³⁵ Najstarejša oblika je bila trikotna in brez okrasja. Ta oblika *peče* se je med ljudmi nižjega sloja ohranila do konca srednjega veka. Njihova posebnost je, da so zadnji konci *peč* segali tudi do pasu. Spredaj so jih nosili v višini čela; ušesa so bila pokrita, prav tako tilnik. Višji sloji so nosili enako obliko *peč*, toda njihove so bile okrašene. Znane so *peče ovijače*, ki so jih zavili okrog glave in vratu, ter dvojna pokrivala, ki so bila sestavljena iz *peče* in ovratnega ovoja. Tudi za višji sloj so bila ta pokrivala čim bolj preproste oblike. Dekliške trakove sta nosila oba oblačilna sloja. *Avbe* so bile na našem ozemlju v 15.

⁴³³Prav tam.

⁴³⁴Baš, *Noša na slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 17–18.

⁴³⁵Mogoče jih lahko enačimo z wimple.

stoletju redke, oblikovno še nerazčlenjene in brez okrasja. Pokrivale so vso glavo od čela do uhljev zadaj in tilnik.⁴³⁶

11.2.2 Ogrinjala, plašči

Za moško srednjeveško nošo na Slovenskem so bila značilna ogrinjala in t.i. taperti⁴³⁷, tj. zvončasto oblačilo, ki za razliko od ogrinjal ni prerezano po vsej dolžini. Taperti višjega oblačilnega sloja so bili široki in različno dolgi; največkrat so segali do kolen. Imeli so enako krojene odprtine za roke v obliki dolgih prerezov. Taperti na Slovenskem niso imeli krojenih vratnih izrezov, temveč so segali do vratu in se okroglo zaključili. Dolžina moškega ogrinjala za višji sloj je bila drugačna od tapertov (navadno nekoliko daljša). Na Slovenskem so bili taperti v pogostejši rabi kot ogrinjala. Za plašče in ogrinjala iz nižjega sloja nimamo veliko podatkov; ti so bolj pogosti šele za 16. stoletje.⁴³⁸

V vrstah žensk višjega sloja so na Slovenskem prevladovala ogrinjala. Oblika ogrinjala je bila izenačena – dolga in široka. Ogrinjala so le izjemoma segala do pasu. Nosila so se na različne načine – speta na prsih ali spredaj odprta. Ogrinjala z izjemo notranjega roba zavihka niso bila okrašena. Redkejši taperti so bili oblikovani na podoben način. Za ženske iz vrst nižjega sloja za poznosrednjeveško obdobje nimamo podatkov o ogrinjalih in plaščih.⁴³⁹

11.2.3 Vrhnja oblačila

Na Slovenskem so konec 14. in v začetku 15. stoletja suknjiči ljudi iz vrst višjega sloja ožje krojeni in brez ovratnikov. Segali so do kolen; spredaj so bili na sredini prerezani in prevezani, okrog ledij pa prepasani. V drugi polovici 15. stoletja so se skrajšali in zožili. V tem času srečujemo prve pokončne ovratnike in vratne izreze trikotne oblike, ki so jih tudi prevezovali. Še vedno so se nosili tudi suknjiči brez ovratnikov in prevezanih vratnih izrezov. Prevezoval se je okrog ledij, pa tudi v talji. V drugi polovici 15. stoletja ima spodnji rob suknjiča stranske trikotne prereze. Višji oblačilni sloj ima proti koncu tega stoletja robove obrobene z drugim blagom ali z resicami. Kroj *mi-parti* je bil redek.⁴⁴⁰

⁴³⁶Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 19.

⁴³⁷V svetovni literaturi najdemo za ta kos oblačila izraz houppelande.

⁴³⁸Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 65.

⁴³⁹Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 68.

⁴⁴⁰Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 33–35.

Suknjiči nižjih slojev so se razčlenili; bili so dveh različic. V 15. stoletju so kmetje nosili suknjiče do kolen ali malo nad kolena, krojeni pa so bili široko. Večinoma so bili prepasani v talji. Široki rokavi so segali do zapestij, včasih pa tudi do komolcev. Ti suknjiči sprva niso imeli ovratnikov. Nekateri so imeli trikotne in ovalne vratne izreze. Sredi 15. stoletja so jim dodali pokončne ovratnike.⁴⁴¹

Ob koncu 14. stoletja so ženske višjega sloja na Slovenskem nosile obleke s taljo v pasu, rokavi so bili dolgi in ozki, v spodnjem delu pa prevezani z vrvico. Život je bil v zgornjem delu ozek, vendar se je pod taljo razširil. Obleka je imela štirikotni vratni izrez prekrit s srajco, spredaj pa je bilo oblačilo v životu prerezano. V začetku 15. stoletja so upodobljene ženske obleke s krojem, ki je bil oprijet do neprepasane talje v pasu. Rokavi, ki so segali do zapestij, so bili oblikovani na enak način. Vratnega dela obleka ni imela ali pa je bil izrez zelo majhen in obrobljen z ožjimi obrobki. Mogel je biti tudi prekrit z visokimi prevezanimi ali odprtimi srajčnimi ovratniki. V prvi polovici 15. stoletja je imel moden kroj oblačila zgornji del oprijet, spodnjega pa ohlapnega.⁴⁴²

Sredi 15. stoletja so se ženske obleke višjega oblačilnega sloja spremenile. Uvajali so se široko krojeni dolgi rokavi, ki so izvirali iz visokega srednjega veka. Še vedno je prevladoval tesen kroj do talje, vendar se je ta zvišala do prsi in so jo začeli prepasovati. V modo so prišli vratni izrezi, ki so bili večinoma trikotni ter obrobljeni in prekriti z visokimi, spetimi ali odprtimi srajčnimi ovratniki. Sredi 15. stoletja se kot poseben del obleke uveljavljajo – čeprav le tu in tam – tudi rokavi, ki so omejevali obleko samo na životni del. V tem času so na slikah izpričana prva ženska oblačila z vzorčastim blagom.⁴⁴³

Ženska obleka preprostejšega oblačilnega sloja je bila v 14. stoletju v životu srednje široka, navzdol pa se je razširjala. Talja v pasu je bila prepasana, rokavi so bili dolgi in široki; segali so do zapestij, kjer so bili speti. V vratnem delu je bila ovalno izrezana ali pa krojena prav do vratu; ponekod so bili izrezi okrašeni. V prvi polovici 15. stoletja se ni veliko spremenilo, le životni del se je zožil, vratni izrez pa širil. Sredi 15. stoletja tudi v tem krogu najdemo oblačila z ozkim životcem in rokavi ter manjšimi okroglimi vratnimi

⁴⁴¹Prav tam.

⁴⁴²Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 49–51.

⁴⁴³Prav tam.

izrezi. Tesnejši kroj za preprost oblačilni sloj ni bil v navadi, vendar so se kljub temu v životnem delu obleke polagoma zoževale. V drugi polovici tega stoletja se je vpeljala podprsna prepasana talja. Zaradi vpliva višjih krogov se proti koncu stoletja tudi tu uveljavi trikotni vratni izrez, ki so ga prekrivali s srajco. Iz 15. stoletja imamo še eno različico ženskega oblačila preprostejšega sloja; gre za izrazito kmečko različico oblačila, ki je široko krojeno, talja pa je pomaknjena k prsim in ni prepasana. Dolgi rokavi so široki in se tudi pri zapestjih sklenejo. Takšno oblačilo nima vratnih izrezov in obrobkov.⁴⁴⁴

11.2.4 Spodnje perilo

Na Slovenskem je moška srajca⁴⁴⁵ za višji oblačilni sloj krojena zelo ozko; imela je dolge rokave, životni del pa je segal do vratu. Tudi za preprostejši oblačilni sloj so bile moške srajce deloma ozke, in sicer v životu in pri dolgih rokavih (ti so segali do zapestij). Vratni deli srajc so bili različno oblikovani: ponekod so segali na vrat ali pod brado, drugod pa samo do vratu. Takratna Evropa je nosila nabrane vratne izreze, na Slovenskem pa česa takega ne srečamo. Na srajcah ni bilo naborkov; tudi oprsnikov niso nosili.⁴⁴⁶

Ženske srajce⁴⁴⁷ višjega oblačilnega sloja so bile ob koncu 14. in na začetku 15. stoletja v vrhnjem delu preproste in ozko krojene. V 15. stoletju so se vratni deli srajce spremenili, saj so postali različnih oblik. Iz upodobitev tega časa lahko sklepamo, da srajce za višji sloj niso bile le bele, marveč tudi v več odtenkih drugih barv. Pri preprostejšem oblačilnem sloju v 15. stoletju silijo srajce izza vratnih izrezov oblek; navadno segajo do vratu, ponekod celo do brade. Srajce so ozkega kroja, rokavi pa v enem predelu širši, v drugem pa ožji. Sklenejo se v zapestjih. Te srajce so bile širše krojene, saj je šlo za nekakšno delovno oblačilo, ki naj bi bilo bolj udobno, pa tudi, ker so bila zgornja oblačila nižjih slojev bolj široka.⁴⁴⁸

11.2.5 Odevala za noge

⁴⁴⁴Prav tam.

⁴⁴⁵Ali spodnja srajca.

⁴⁴⁶Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 77.

⁴⁴⁷Ali spodnje srajce.

⁴⁴⁸Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 81.

V drugi polovici 14. stoletja so v višjem oblačilnem sloju nosili hlačne nogavice⁴⁴⁹, ki se še niso povsem prilegale. Nosili so jih kot obuvalo, spredaj so bile zašiljene in podaljšane čez stopala. V 15. stoletju se v tem sloju uveljavijo že oprijete hlačne nogavice. Če so jih uporabljali kot obuvalo, so nanje pripeli podplat ali petno ploščico. Na tak način sta jih nosila oba sloja. V visokem srednjem veku so takšna odevala nosili ločeno za vsako nogo, zadnjih 40. let 15. stoletja pa so se pri višjem sloju združile v en kos oblačila.⁴⁵⁰

Hlačne nogavice preprostejšega sloja se do 70. let 15. stoletja niso prilegale obliki noge. Šele proti koncu srednjega veka – tj. približno zadnjih 15 let omenjenega stoletja – je v upodobitvah razvidno, da je tudi nižji sloj začel nositi bolj oprijete hlačne nogavice. Tudi ta oblačilni sloj je do tega obdobja namesto čevljev uporabljal hlačne nogavice. Kljub temu pa te niso bile povsem v navadi za nižji sloj. Njegovi pripadniki so pogosteje nosili dokolenske ovijače ali nogavice, ki so sicer bile ozke, vendar niso nadomeščale obuval. Čeprav za nižji oblačilni sloj nimamo na voljo nobenih upodobitev o združenih hlačnih nogavicah, lahko rečemo, da so najverjetneje povzeli nošo višjega sloja.⁴⁵¹

11.2.6 Obuvala

Tudi na slovenskem ozemlju so v 15. stoletju višji oblačilni sloji nosili spredaj zašiljene in podaljšane čevlje, ki so segali do gležnjev (le redko tudi višje). Čevelj, ki je imel na notranji strani zarezo, je segal do vrhnjega roba, tj. do členkov gležnja. Zavezoval se je z vezalko počez.⁴⁵²

Nižji čevlji, ki so bili redki, so bili spredaj zašiljeni. Pokrivali so nart in peto, nosil pa jih je nižji oblačilni sloj. Večinoma so bili v uporabi taki, ki so bili – kot pri višjem sloju – spredaj zašiljeni in podaljšani ter segali so malo čez gležnje. Prevezovali so se čez nart in ne ob straneh. Nižji sloj je nosil tudi škornje do kolen, kjer so jih zavihali. Spredaj so bili zašiljeni. Posebnost nižjega oblačilnega sloja so opanke, ki so preprosto oblikovane in se ne prevezujejo. Pokrivajo samo prste. Nosijo se tudi preprosto oblikovani nizki škornji, ki segajo do meč.⁴⁵³

⁴⁴⁹Zanje smo prej uporabljali besedo hose.

⁴⁵⁰Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 93–95.

⁴⁵¹Prav tam.

⁴⁵²Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 107.

⁴⁵³Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, str. 107.

12 ZAKLJUČEK

Anej Sam o modi pravi takole: »*Osnovno gonilo mode je potreba potrošniških družb, da ustvarjajo estetsko zastarevanje blaga pred dejanskim. Pospešena potrošnja je tako osnovna (vsekakor pa ne tudi edina) funkcija mode. Treba je torej ločiti modo in oblačenje (oblačenje po modi ali oblačenje mimo mode)*./.«⁴⁵⁴ Če je res, kar pravi, bi lahko trdili, da je tudi v srednjem veku moda že obstajala – vsaj kar zadeva zastarevanje. Seveda ne za vse ljudi in ne ves čas. Težje pa bi se strinjali s tistim delom citirane misli, ki modo navezuje na potrošništvo, ki je izrazito novoveški pojav (iz časa industrijske družbe).

V prvih stoletjih srednjega veka je moda vsekakor še v povojih. Poglavitni namen oblačil je bil tedaj zagotovo bolj praktične kot estetske narave. Kljub temu pa že v zgodnjem srednjem veku lahko opazimo določene smernice, ki »povezujejo« oblačila na različnih koncih Evrope. Oblačila tedaj še vedno povzemajo lastnosti iz antike, kroj in krašenje; deli oblačil so večinoma enaki. Le tu in tam opazimo kakšne manjše posebnosti.

V poznem zgodnjem in nato v visokem srednjem veku, ko se spet začneta razvijati trgovina in obrt, se razmere spremenijo. S pojavom mest, ki dovoljujejo tržne dneve, kjer si lahko ljudje kupijo kar želijo – seveda, če jim to dopuščajo finance –, in z novim družbenim slojem, tj. meščanstvom se začnejo napovedovati posamezni oblačilni trendi, ki se širijo od dežele do dežele. Vse boljše življenje, ki je posledica vpeljave tehnoloških inovacij v pridelavo in produkcijo dobrin, se je odražalo tudi v vedno boljših oblačilih, ki so sledila določenim zgledom. Nižji sloji so povzemali stilne usmeritve od višjih, ti pa so si jih »sposodili« iz drugih območij Evrope. V tem času je že mogoče govoriti o modi, bolj problematičen pa je pojem potrošništva, saj še ne obstaja prava velikoserijska produkcija. Oblačilne smernice se pogosto »premešajo« do te mere, da moda postane precej enotna. K temu veliko pripomorejo tudi križarji, ki Zahod seznanjajo z oblačili in materiali Vzhoda.

V poznem srednjem veku je moda še bolj razširjena. Tedaj že lahko govorimo o različnih tipih mode – npr. o burgundskem stilu, zgodnji renesančni italijanski modi itd. Moda tega časa se odraža tudi v spremenjenih življenjskih razmerah, ki jih po vsej Evropi kroji kuga,

⁴⁵⁴ Glej: <http://www.stankablatnik.com/SLO-teorija-clanki-tekstilec6.htm> (19. 4. 2014).

na Zahodu pa Anglija in Francija bojujeta stoletno vojno. Zdesetkano prebivalstvo ima na voljo več dobrin, več pa je tudi oblačil, ki so jih preminuli zapustili. Zato se tudi na nepotrošniški način povečuje možnost izbire. Po vsej Evropi beležijo tedaj pojav »pohujšljivih« oblačil, nad katerimi je ogorčeno predvsem starejše prebivalstvo. Ljudje te dobe se dobro zavedajo lastne minljivosti in si z oblačili skušajo narediti življenje vsaj malo bolj pisano in bogato, kot bi bilo sicer.

13 LITERATURA

13.1 Monografske publikacije

- Baš, Angelos. *Noša na slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1970.
- Bolles, Blair; Cindy, George; Charles, Patterson; Adriane, Ruggiero; Rebecca, Steffoff; Richard, Steins. *The Middle Ages: An Encyclopedia for Students: Vol. I*. New York: Charles Scribner's Sons, 1996.
- Boucher, Françoise. *A History of Costume in the West*. London: Thames and Hudson, 2004.
- Božič, Branko; Tomaž, Weber. *Zgodovina v slikah 10*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.
- . *Zgodovina v slikah 8*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.
- Ditz, Marta. *Oblačilni videz skozi stoletja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1998.
- Farrel-Beck, Jane; Blanche, Payne; Geitel, Winakor. *The History of Costume: From Ancient Mesopotamia Through the Twentieth Century*. New York: Harper Collins Publishers, 1992.
- Franc, Pajtler. *Gumbi*. Celje: Pokrajinski muzej, 2006.
- Frischler, Kurt. *Sijaj in sence križarskih vojn*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1976.
- Hanawalt, Barbara A. *The Middle Ages: An Illustrated History*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Johnston, Ruth A. *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World*. Californija: Greenwood Press, 2011.
- Kelly, Francis Michael; Randolph, Schwabe. *A Short History of Costume and Armour*. New York: Dover Publications, 2002.
- Lacroix, Paul. *Manners, Custom and Dress During the Middle Ages and During the Renaissance Period*. EBook # 10940: ISO-8859-1, 2003.
- Newman, Paul B. *Daily Life in the Middle Ages*. North Carolina: McFarland and Company, Inc., Publishers, 2001.

Picken, Mary Brooks. *A Dictionary of Costume and Fashion: Historic and Modern*. New York: Dover Publications, 1999.

Piponnier, Françoise; Mane Perrine. *Dress in the Middle Ages*. New Haven, London: Yale University Press, 1997.

Pisk, Tanja. *Ekonomska zgodovina oblačilne mode (diplomsko delo)*. Univerza v Ljubljani: Ekonomska fakulteta, 2002.

Planché, James Robinson. *An Illustrated Dictionary of Historic Costume: From the First Century B. C. to C. 1760*. New York: Dover Publications, 2003.

Singman, Jeffrey L. *Daily Life in Medieval Europe*. London, 1999.

Steele, Philip. *A History of Fashion and Costume: vol. 2: The Medieval World*. New York: Facts on File, 2005.

Streissguth, Thomas. *The Greenhaven Encyclopedia of the Middle Ages*. Farmington Hills: Greenhaven Press, 2003.

Vasić, Pavle. *Odelo i oružje*. Beograd: Univerzitet umetnosti, 1992.

„Zbirka Tematski leksikoni.“ V *Leksikon zgodovina*. Tržič: Učila international, 2007.

13.2 Zbornik

Žagar, Janja. „Oblačilni videz: govorica brez besed.“ V *Obleka po meri človeka: oblačila in obutev v preteklosti*, 13-20. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 2007.

13.3 Članki

Grafenauer, Bogo: Pomen ustoličevanja koroških vojvod v slovenski zgodovini in njegova problematika. *Kronika*, 1, 1953, st. 2, str. 115

13.4 Svetovni splet

About.com. http://historymedren.about.com/od/clothingandfabric/ss/underwear_2.htm (poskus dostopa 28. 3 2014).

Ad Dominum. <http://ad-dominum.blogspot.com/2013/07/liturgicna-obleka-skozi-zgodovino.html> (poskus dostopa 16. 3 2014).

Answers. <http://www.answers.com/topic/shoes-4> (poskus dostopa 26. 4 2014).

Articles. http://www2.arnes.si/~kmajer2/pdf_doc/CLANKI.pdf (poskus dostopa 5. 4 2014).

Commons Wikimedia. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Man_in_shirt_and_coif.jpg (poskus dostopa 26. 4 2014).

Encyclopaedia Britannica. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/234120/gipon> (poskus dostopa 3. 4 2014).

Garb and Patterns. http://www.eg.bucknell.edu/~lwittie/sca/garb/europe_class/europe_bliut.html (poskus dostopa 22. 4 2014).

Gimnazija Vič. <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html> (poskus dostopa 5. 4 2014).

Google; priprava na sveto mašo. <http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fnadskofija-ljubljana.si%2Fpastorala%2Fwp-content%2Fuploads%2FPriprava-na-sveto-ma%25C5%25A1o-oblaja%25C4%258Denje.doc&ei=ZAB7U6XjKcTo7AbfuoGIDA&usg=AFQjCNFck0bHxB> (poskus dostopa 3. 14 2014).

Gothic. http://www.cwu.edu/~robinsos/ppages/resources/Costume_History/gothic.htm (poskus dostopa 26. 4 2014).

International World History Project. <http://history-world.org/charlemagne.htm> (poskus dostopa 26. 4 2014).

Janet McNaughton's Website. <http://www.janetmcnaughton.ca/ekclothing.html> (poskus dostopa 26. 4 20014).

Katarina Majerhold. *Katarina Majerhold*. http://www2.arnes.si/~kmajer2/pdf_doc/CLAN_KI.pdf (poskus dostopa 5. 4 2014).

Maison Sainte Claire. http://www.maisonstclair.org/resources/skin_out/womenswear/womenswear.html (poskus dostopa 22. 4 2014).

Mediterranea. <http://mediterranea.gostorego.com/solinarska-zajfa.html> (poskus dostopa 13. 3 2014).

Moda. <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html> (poskus dostopa 5. 4 2014).

NM State University Theatre Arts. <http://www.nmsutheatre.com/content/files/Rom-Byz.pdf> (poskus dostopa 22. 4 2014).

Philolog. http://traumwerk.stanford.edu/philolog/2006/01/byzantine_art_as_propaganda_ju.html (poskus dostopa 10. 4 2014).

Pinterest. <https://www.pinterest.com/pin/155937205821782930/> (poskus dostopa 22. 4 2014).

Pinterest. <https://www.pinterest.com/pin/303430093616171923/> (poskus dostopa 22. 4 2014).

Revival Clothing. <http://www.revivalclothing.com/article-the15thcentury.aspx> (poskus dostopa 9. 4 2014).

Slovar slovenskega knjižnega jezika. http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=barhant&hs=1 (poskus dostopa 15. 3 2014).

Stanka Blatnik. *stanka blatnik fashion.* <http://www.stankablatnik.com/SLO-teorija-clanki-tekstilec6.htm> (poskus dostopa 19. 4 2014).

Strange Horizons. http://www.strangehorizons.com/2001/20011022/medieval_clothing.shtml (poskus dostopa 19. 12 2013).

Teffania. *Teffania's stuff.* <http://teffania.blogspot.com/search/label/chemise> (poskus dostopa 22. 4 2014).

Texsite.info. http://si.texsite.info/Romanski_stil_obla%C4%8Denja (poskus dostopa 5. 4 2014).

Texsite.info. http://si.texsite.info/Moda_v_stilu_renesanse (poskus dostopa 9. 4 2014).

Texsite.info. http://si.texsite.info/Burgundska_moda (poskus dostopa 5. 4 2014).

Tradition in Action. http://www.traditioninaction.org/religious/d010rpVeil_6_Goodman.htm (poskus dostopa 26. 4 2014).

Wikipedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Cameline> (poskus dostopa 15. 3 2014).

Wikipedia. <http://sl.wikipedia.org/wiki/%C5%A0krlat> (poskus dostopa 16. 3 2014).

Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Natural_dye (poskus dostopa 26. 4 2014).

Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/File:Plaid_cotehardie.jpg (poskus dostopa 22. 4 2014).

Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bologna_marriage_men.jpg (poskus dostopa 22. 4 2014).

Wikipedia. http://sh.wikipedia.org/wiki/Frigijska_kapa (poskus dostopa 26. 4 2014).

Wikipedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Coif> (poskus dostopa 26. 4 2014).

Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/File:Edmund_blair_leighton_accolade.jpg (poskus dostopa 22. 4 2014).

Wikipedia.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:46aspetti_di_vita_quotidiana_discrezione_Taccuino_Santatis_detail.jpg (poskus dostopa 22. 4 2014).

Wikipedia.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Les_Tres_Riches_Heures_du_duc_de_Berry_avril_detail.jpg (poskus dostopa 22. 4 2014).

Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Regional_cuisines_of_medieval_Europe (poskus dostopa 21. 4 2014).

Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Regional_cuisines_of_medieval_Europe (poskus dostopa 21. 4 2014).